

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra trestního práva

Projevy restorativní justice v trestním právu

Diplomová práce

Manifestations of restorative justice in criminal law

Master thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

JUDr. Tereza DLEŠTÍKOVÁ, Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Bc. Štefan NOVOTNÝ

PRAHA

2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Hodoníně, dne 15. března 2022

Bc. Štefan NOVOTNÝ

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí diplomové práce JUDr. Tereze Dlešíkové, Ph.D., která mi poskytla podporu a pomoc, cenné rady i přínosné konzultace při zpracování celé této práce.

ANOTACE

Předkládaná práce se zabývá projevy restorativní justice v českém trestním právu. Práce je nejprve zaměřena na teoretický koncept restorativní justice, zejména na filosofická východiska, principy a cíle, jakož i na charakteristiku restorativního procesu a vybrané restorativní nástroje. Následně se práce zabývá prvky restorativních přístupů v české legislativě a analýzou promítnutí těchto přístupů k trestní spravedlnosti do hmotné a procesní právní úpravy, která je spojena především s využíváním alternativních trestů a odklonů v trestním řízení. Proto se práce zabývá jednotlivými druhy odklonů a užším pojetím alternativních trestů. Závěr práce je věnován problémům restorativní justice v české aplikační praxi, návrhům de lege ferenda a celkovému shrnutí zkoumané problematiky.

KLÍČOVÁ SLOVA

alternativní tresty, komunita, konference, mediacce, oběť, odklon, pachatel, restorativní justice, usmíření

ANNOTATION

This thesis deals with the manifestations of restorative justice in Czech criminal law. The thesis first focuses on the theoretical concept of restorative justice, in particular on the philosophical background, principles and goals, as well as on the characteristics of the restorative process and selected restorative tools. Subsequently, the thesis deals with the elements of restorative approaches in Czech legislation and the analysis of the translation of these approaches to criminal justice into substantive and procedural legislation, which is mainly related to the use of alternative sentences and diversions in criminal proceedings. Therefore, the thesis deals with different types of diversions and a narrower concept of alternative punishments. The thesis concludes with the problems of restorative justice in the Czech application practice, de lege ferenda proposals and the overall summary of the examined issues.

KEYWORDS

alternative sentencing, community, conference, mediation, victim, diversion, offender, restorative justice, reconciliation

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 RESTORATIVNÍ JUSTICE	10
1. 1 Historické kořeny a filosofická východiska restorativní justice	13
1. 2 Hodnoty, principy a cíle restorativní justice.....	20
1. 3 Účastníci restorativního procesu	26
1. 3. 1 Oběti trestných činů	26
1. 3. 2 Pachatelé trestných činů	30
1. 3. 3 Komunita a ostatní účastníci restorativního procesu.....	33
1. 4 Vybrané restorativní modely	35
1. 4. 1 Mediace mezi obětí a pachatelem trestného činu	36
1. 4. 2 Konference.....	40
1. 4. 3 Kruhy společného rozhodování.....	43
2 PRVKY RESTORATIVNÍCH PŘÍSTUPŮ V ČESKÉ LEGISLATIVĚ.....	45
2. 1 Mezinárodní dokumenty	45
2. 2 Zákon o probační a mediační službě.....	50
2. 3 Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.....	55
2. 4 Zákon o obětech trestných činů.....	60
2. 5 Trestní řád a trestní zákoník.....	65
3 VYUŽITÍ RESTORATIVNÍ JUSTICE PŘI ŘEŠENÍ TRESTNÍCH VĚCÍ	71
3. 1 Alternativní tresty a alternativy k potrestání.....	71
3. 1. 1 Podmíněné odsouzení	73

3. 1. 2 Trest obecně prospěšných prací	79
3. 1. 3 Trest domácího vězení.....	85
3. 1. 4 Peněžitý trest	90
3. 2 Odklony v trestním řízení.....	95
3. 2. 1 Podmíněné zastavení trestního stíhání	96
3. 2. 2 Institut narovnání.....	101
3. 2. 3 Odstoupení od trestního stíhání	105
4 PROBLÉMY RESTORATIVNÍ JUSTICE V PRAXI A ÚVAHY DE LEGE FERENDA.....	110
ZÁVĚR.....	116
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	120

ÚVOD

V současné společnosti stále více nabývají na významu otázky spojené s bojem proti kriminalitě i otázky zaměřené na účinnost a rychlost trestního řízení. Účinnost sankční politiky je poměřována přístupem k řešení problematiky zločinnosti, kdy čím dál častěji převažuje názor, že trest odnětí svobody, jako odstrašující funkce restrikce není efektivní, nemá na chování pachatelů pozitivní vliv a nesnižuje ani recidivu pachatelů. Naopak, vězeňské prostředí přináší řadu nežádoucích účinků pro pachatele, oběti i celou společnost.

Současná trestní politika sice mnohem více reflektuje i potřeby obětí, zejména ve smyslu odstraňování následků trestného činu a nápravy škod materiálních i emocionálních, ale již méně se uplatňuje náprava sociálních vztahů narušených trestním činem.

Proto se stále více hovoří o potřebě využití restorativní justice, která nabízí víc než potrestání pachatele a odškodnění oběti. Tento koncept prosazuje takové způsoby řešení trestného činu, které dokáží odstraňovat a napravovat následky tímto činem způsobené. Jejím cílem je obnovení a uzdravení narušených vztahů mezi pachatelem a obětí, i umožnění zapojení do procesu uzdravení všech, kterých se trestná činnost pachatele dotkla.

Restorativní přístupy a metody si sice našly již určité uplatnění i v rámci české trestní politiky, ale tyto jsou stále nedostatečně akceptovány a podporovány nejen laickou veřejností, ale i veřejností odbornou. Navíc, laická veřejnost má všeobecně nízké právní povědomí nejen o restorativní justici, ale o znalosti zákonů vůbec.

Téma práce proto bylo vybráno úmyslně z více důvodů. Prvním důvodem byla aktuálnost dané problematiky, která je zajímavá nejen pro odborníky z teorie a praxe, ale také pro laickou veřejnost. Neméně podstatným je profesní důvod, kdy se ve své práci setkávám dennodenně s pachateli i oběťmi trestných činů. Kromě samotných obětí, pachatelů a jejich blízkých, je to právě Policie ČR, která je „vtažena“ do pocitů, které tyto strany prožívají. V rámci policie vnímám zejména vzrůstající snahu o zvyšování úrovně komunikace s obětí nejen na legislativní úrovni, ale přímo v aplikační praxi. Ať již je to snahou o zvyšování kvalifikace, v citlivém přístupu k oběti při výsleších, podáváním relevantních informací nebo

nabídkou pomoci ze strany policejních krizových interventů a psychologů. I přesto jsem o konceptu restorativní justice měl velmi nízké povědomí.

Praktické uplatnění práce však spatřuji i pro poškozené osoby a samotné pachatele. Ambicí práce je proto pomoci i laické veřejnosti získat určité právní povědomí o konceptu restorativní justice. Mám za to, že nejen existence právní úpravy, která bude podporovat užití restorativních technik, ale i prosazování těchto změn v aplikační praxi, jakož i informovanost široké veřejnosti o pozitivních účincích této podoby trestní spravedlnosti oproti užití tradiční, tj. retributivní spravedlnosti, je pro výraznější uplatnění restorativní justice v praxi zásadní.

V návaznosti na výše uvedené, cílem práce je poskytnout ucelený teoretický koncept restorativní justice, nalézt prvky restorativních přístupů v české legislativě a analyzovat promítnutí těchto přístupů v hmotné i procesní trestněprávní úpravě. Následně vyhodnotit problémy restorativní justice v české aplikační praxi a navrhnout úpravy de lege ferenda.

Vytyčený cíl je promítnut do čtyř kapitol. První kapitola se věnuje teoretickému konceptu restorativní justice, zejména jejím historickým a filosofickým východiskům, jejím principům a cílům. Tato část práce dále cílí na charakteristiku restorativního procesu, její účastníky a vybrané restorativní nástroje, kdy důraz je kladen na mediaci mezi obětí a pachatelem trestného činu, konference a kruhy. Druhá kapitola je zaměřena na prvky restorativních přístupů v české trestněprávní úpravě. Kromě stěžejních mezinárodních dokumentů je pozornost věnována analýze zákona o probační a mediační službě, jako hlavnímu nositeli mediace, tedy mimosoudního zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obětí a pachatelem v souvislosti s probíhajícím trestním řízením. Na principu restorativní justice je založen i další zákon, jímž je zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věci mládeže. Třetím zákonem, kterým se bude práce zabývat, je zákon o obětech trestných činů, jenž jednotným a sjednocujícím způsobem upravuje problematiku pomoci obětem trestných činů, zejména pak odškodnění obětí a zajištění realizace jejich práv a oprávněných zájmů v trestním řízení. Kapitulu uzavírá specifikace trestního řádu, jakožto stěžejní procesní trestní právní normy a vymezení trestního zákona, jako hlavního předpisu hmotné trestněprávní úpravy.

Třetí kapitola navazuje na kapitolu předcházející analýzou využití restorativní justice při řešení trestních věcí v České republice. S konceptem restorativní justice jsou spojeny zejména alternativní tresty v jejím užším pojetí a odklony. Užší pojetí alternativních trestů je chápáno jako skutečná náhrada za nepodmíněný trest odnětí svobody. Pozornost tedy bude zaměřena především na podmíněné odsouzení, trest obecně prospěšných prací, trest domácího vězení a poněkud sporně diskutovaný peněžitý trest. V rámci odklonů, jež jsou nejvíce spojovány s principy restorativní justice, kdy není přistoupeno k vyslovení viny a trestu, bude zdůrazněno podmíněné zastavení trestního stíhání, dále bude charakterizován institut narovnání a institut odstoupení od trestního řízení.

Poslední kapitola práce a závěr práce je věnován problémům restorativní justice v české aplikační praxi, návrhům de lege ferenda a celkovému shrnutí zkoumané problematiky včetně vyhodnocení splnění cíle práce.

Význam práce lze spatřit především v uceleném a přehledném zpracování dané problematiky do logického rámce, který vychází jak z odborné literatury, tak z aktuální právní úpravy.

Při zpracování tématu byly využity zejména metody komparace, kompilace, logiky, systémové analýzy a syntézy. Čerpáno bylo z knižních publikací, časopiseckých článků, platné zákonné úpravy, odborné právní literatury a relevantní judikatury dle právního stavu platného ke dni 1. 1. 2022.

1 RESTORATIVNÍ JUSTICE

Restorativní justice patří mezi nejvýznamnější hnutí, která se v posledních několika desetiletích objevila v oblasti trestní justice. Je to termín, který je v trestní justici všeobecně používán a spojován s moderním i tradičním systémem soudnictví. Restorativní justici lze vnímat jako spravedlnost budoucnosti, a to ve smyslu jak posilování spravedlnosti, tak snižování kriminality. Lze ji vnímat jako odraz stále se zvyšujícího zájmu o potřeby lidí dotčených trestnou činností.

V nejširším slova smyslu lze restorativní justici chápat jako soudnictví i jako synonymum pro takové pojmy jako pozitivní, transformativní, relativní či komunitní spravedlnost. V návaznosti na výše uvedené je zřejmé, že restorativní justice prezentuje jiný koncept zacházení s pachateli i oběťmi trestného činu, než představuje klasická odplatná neboli retributivní justice.

Dosažení spravedlnosti v systému retributivní, tedy trestající justice, je spojen primárně s trestem, tedy s vytvořením rovného a úměrného vztahu mezi trestem a proviněním. Především v západním světě je to stále nejrozšířenější způsob řešení konfliktů, kdy spravedlnost je nalézána v rámci formálního procesu, jenž vychází ze vztahu mezi pachatelem trestného činu a státem, který je považován za primární oběť trestného činu. Stát tak vystupuje v roli ochránce společnosti a veřejného zájmu. Zájmem společnosti je především potrestat pachatele, a oběť, tedy konkrétní oběť trestného činu, je spíše na okraji zájmu společnosti. Oběť je vnímána spíše jako prostředek k potrestání pachatele trestného činu, jakožto toho, jenž je pro společnost nebezpečný, a toho, kterého je třeba následně resocializovat, ať již ve vězeňském prostředí či na svobodě.

I přesto, že v současném pojetí retributivní spravedlnosti se usiluje o všestranné posilování role obětí, hlavním prostředkem je retribuce pachatele, nikoliv obnovení předchozích poměrů. Trestný čin je považován

„za akt svobodné vůle pachatele a trest je proto přirozeným důsledkem spáchaného činu; přiměřenost trestu se posuzuje podle závažnosti deliktu, je jeho

„zrcadlovým odrazem“. Trest má význam „sám o sobě“, jeho uložení je morálním imperativem. Je nutno trestat proto, že byl spáchan trestný čin.“¹

Z četných výzkumů i aplikační praxe přitom vyplývá, že odstrašující funkce restrikce není efektivní. Navíc, v nejčastěji udělovaném trestu, nepodmíněném odnětí svobody, je resocializace spíše iluzorní a jak uvádí Marešová, *„stupeň a hloubka deprivace je po prodělaných zkušenostech v prostředí věznic a mnoha odsouzených vyšší nežli na počátku výkonu trestu.“²* Marešová dále zdůrazňuje, že jakýkoliv vězeňský kolektiv je nelítostný, žádná pomoc zde není nezištná, jsou odbourávány dosud zažitá sociální vzorce chování, a normou se naopak stává chování agresivní, ve spojení s nudou a nečinností. Zkušenosti z kriminálního prostředí postupně vedou i k oslabení či ztrátě původního subjektivního prosociálního postoje k lidem, jedinec se stává otrlou, oploštěnou a kriminálně protřelou osobou přizpůsobenou asociálnímu prostředí. Taktéž ztráta právního vědomí, možná etická i citová deprivace, se tak může stát *„objektivním výsledným efektem (ne)resocializačního působení, jako nezamýšleného důsledku nesprávně pojatých (ne)výchovných forem vnější i vnitřní diferenciací, uvnitř vězeňského systému“³.*

Trest odnětí svobody či uložení dohledu proto nemá na chování pachatelů často pozitivní vliv. Velmi diskutabilní je i přínos pro oběti, kdy obětem často nejde jen o náhradu újmy hmotné či fyzické škody. Spáchaným trestným činem jsou oběti vystavovány zejména újmě emocionální, jejichž hloubka může být mnohdy daleko rozsáhlejší, než rozsah materiální újmy či újmy na zdraví. Pocity bezmoci, zneuctění, strachu, nedůvěry, ztráty autonomie, nespravedlnosti, to jsou zkušenosti mnoha obětí, se kterými se musí více či méně úspěšně vyrovnat.

Jsou to pocity obětí, které je často neopouští, ani když je pachatel dopaden a odsouzen. Pro mnoho obětí tak není dostačující ani snaha restituční neboli kompenzační spravedlnosti, jejíž cílem je kompenzovat obětem následky nejen

¹ ZEMAN, Petr a kol. *Veřejnost a trestní politika*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. ISBN 978-80-7338-113-4, str. 11

² MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-157-8, str. 88

³ Tamtéž, str. 85

materiální, ale i psychické a morální, jenž jim byly spáchaným trestným činem způsobeny. Jak uvádí Gřivna, „*trest je tudíž prostředkem pro uspokojení nároků poškozených a současně pro nápravu sociálních vztahů narušených trestním činem*“⁴. Proto součástí restituční teorie jsou alternativní tresty a zprostředkování jednání mezi pachatelem a poškozeným o rozsahu a formě nápravy.

Někteří autoři, např. Gřivna či Zoubková uvádí, že specifickou podobou přístupu restituční teorie je restorativní justice. Častou potřebou obětí je však i možnost vyjádřit vůči pachateli své vlastní pocity a emoce a získat od něj i informace ke spáchanému skutku. Spravedlnosti proto nemůže být dosaženo jen tím, že je pachatel dopaden a přiměřeně potrestán, ale i tím, že „*zločinem narušený vztah mezi ním a obětí je znovu obnoven*“.⁵ Pokud může mít něco pozitivní vliv na pachatele a zároveň přínos pro oběti trestného činu, je to urovnání sporu mezi pachatelem a obětí. Jak bylo konstatováno, právě restorativní justice klade důraz na to, že *trestným činem bylo někomu ublíženo a je třeba hledat cesty k nápravě*⁶. Cesty, které povedou nejen k náhradě vzniklé újmy, ale také k nápravě narušených mezilidských vazeb, a přispějí tak k uzdravení oběti i pachatele.

Výše uvedené teorie mají své mantinely, ale i silné stránky. Rozhodně pozitivní je rozmanitost trestní justice v praxi, či myšlenky restorativní justice, které reagují na konkrétní potřeby angažovaných stran a přichází s novým výkladem, jak lze chápat a uplatňovat spravedlnost v praxi. Citlivým místem distributivní justice je zejména to, že současné trestní soudnictví ponechává oběti, pachatele i společnost zraněné a neuspokojené. Naopak, restorativní justice nedokáže zachytit složitost trestních procesů mimo formální soudní systém.⁷

⁴ GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3, str. 536

⁵ TOMÁŠEK, Jan a kol. *Rodinné skupinové konference*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. ISBN 978-80-7338-177-6, str. 9

⁶ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Proč by spolu oběti a pachatelé měli mít možnost mluvit. *Respekt k právu*. 12. 12. 2019. [online]. [cit. 15. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/respekt-pravo/proc-by-spolu-obeti-a-pachatele-meli-mit-moznost-mluvit>

⁷ STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia a VRÁBLOVÁ, Miroslava. *Restorativní Justice*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 69

Proto často i někteří zastánci restorativní justice, jako např. Zehr, tuto definují jako alternativu ke spravedlnosti retributivní, kdy právě tato hraje důležitou roli při podporování a vysvětlování myšlenek justice restorativní.

1.1 Historické kořeny a filosofická východiska restorativní justice

I přesto, že počátky restorativní justice se započaly formovat až v polovině 80. let 20. století, zločinci a oběti se vyskytovali vždy a v každé společnosti, tak jako po velkou většinu dějin byl zločin chápán jako osobní záležitost, která by měla být řešena mezi přímými účastníky ve smyslu usmíření a odškodnění. V primitivních předfeudálních a feudálních společnostech byla oběť nebo její rodina tou, která zločince sama stíhala, zastavovala násilí a bránila přítrži dalších konfliktů, byť často formou krevní msty. Neúnosnou hrozbu krevní msty, kdy násilí rodí další násilí si však jednotlivé společnosti začaly velmi rychle uvědomovat.

Vědomí, že neurovnáním sporu mezi pachatelem a obětí se hroutí sociální vztahy a oběti nebo jejich pozůstalí zejména ekonomicky živoří, bylo zřejmé již ve středověku. Pod vlivem šířícího křesťanství tak vzrůstaly případy, kdy např. pachatelé vražd museli rodiny obětí a vrchnost odškodnit finančně. Zřejmá byla snaha uzavírat mezi rodinou pachatele a obětí dohody o smíření a závazku rezignovat na krevní mstu. Mimosoudní řešení sporů tak bylo určitým způsobem blízké dnešnímu restorativnímu modelu mediace⁸.

Období 16. a 17. století je naopak obdobím, kdy se především v Evropě uplatňuje princip tvrdého trestání pachatelů, a to ve smyslu, že jen tvrdý trest může odradit od páchání další trestné činnosti všech potenciálních pachatelů. Tehdejší trestní zákoníky byly postaveny na minimálních právech pro obžalovaného, jakož i na absenci oběti podílet se jakýmkoliv způsobem na trestním řízení.

Ani filosofie tvrdých trestů však nepřinesla očekávaný efekt eliminace trestné činnosti. Proto již v 18. století např. Cesare Bonesana Marchese di Beccaria, italský ekonom, právní teoretik a filosof, svou největší práci „Esej o zločinech

⁸ VETEŠKA, Jaroslav. *Mediace a probace v kontextu sociální pedagogiky*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2015. ISBN 978-80-7478-899-4

a trestech“, navrhl úplně novou koncepci provádění spravedlnosti. Zpochybnil efektivitu odstrašující funkce trestu, včetně účinnosti trestu smrti, a naopak zdůraznil potřebu změny trestní politiky ve prospěch předcházení trestné činnosti a přiměřenosti trestání. Tvrdil, že trest nemá být odplatou, ale má mít nejen funkci odstrašující, ale také funkci výchovnou a ochrannou. Obhajoval myšlenku prevence a rigidních pravidel trestního procesu včetně udělení určitých práv pro pachatele. Zastával názor, že „není žádná svoboda tam, kde zákony umožňují, aby člověk za jakýchkoli okolností přestal být osobou a stal se věcí“⁹. I přes řadu odpůrců, kteří nadále zastávali názor, že stát musí tvrdě trestat těžké zločiny, jeho myšlenky humanizace trestu nakonec přispěly k reformě trestních zákoníků v řadě evropských zemí, např. ve Francii, Itálii či Rakousko-Uhersku.

Vývoj státního trestního monopolu a realizace trestní politiky mocenskými prostředky v průmyslově rozvinutých evropských státech, tak jak je prosazoval Beccaria, vyvrcholil v 19. století. Tento systém, postavený na svěření reakce na trestný čin státu a jeho orgánům, převažuje ve většině zemí do současné doby.

Zároveň však ve druhé polovině 20. století sílí názory na hledání nových přístupů, jak se vypořádat s příčinami a následky trestních skutků, které by více dokázaly posílit význam lidských práv a jejich ochrany pro všechny účastníky zasažené trestným činem. Tyto snahy jsou vedeny názorem, že tradiční trestní politika není již schopna zabránit zvyšování kriminality či velké zatíženosti soudů. Systému trestní politiky je také vytýkána nedostatečná účinnost trestů, nízká úspěšnost resocializace pachatelů i zcela nedostačující ochrana obětí.

Inspirací pro hledání nových podob trestní spravedlnosti se stávají systémy, ve kterých dominuje možnost řešení kriminálního jednání formou společného a otevřeného dialogu, zejména mezi obětí a pachatelem, jenž by vedl v zájmu celé společnosti ke vzájemnému usmíření a odškodnění. Filosofie restorativní justice má však na zřeteli nejen odstranění následků trestného činu ve vztahu pachatele

⁹ VENTURI, Franco. *Beccaria, Cesare* In: *Životopisný slovník Italů – svazek 7* (1970). [online] [cit. 12. 3. 2021] Dostupné z: [https://www.treccani.it/enciclopedia/cesare-beccaria_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/cesare-beccaria_(Dizionario-Biografico))

a oběti, ale také ke komunitě, jejichž vztahy v ní mohly spáchaným trestným činem také utrpět.

Podnětem pro vznik restorativní justice je domorodé soudnictví a kulturní a duchovní dědictví původních národů států Jižní Afriky, Severní Ameriky či Nového Zélandu. Proto i první restorativní koncepty a programy vycházejí z tradičních domorodých praktik původních obyvatel, jejichž cílem bylo podporovat usmíření nejen mezi poškozeným a pachatelem, ale také mezi komunitami, ke kterým obě strany patří. Lze vzpomenout např. „kruhy uzdravení“, které umožnily účast oběti v dialogu s pachatelem, které používaly První národy v Kanadě. Z tradic maorských obyvatel zase vychází „skupinové rodinné konference“ na Novém Zélandu. Oba zmiňované programy umožňovaly nejen dialog mezi pachatelem a obětí, ale počítaly s aktivitou celé komunity. Umožnily oběti rozhodovat o tom, co by se mělo stát, aby mohla být v daném případě spravedlnost obnovena. Smyslem řešení daného případu nebyla orientace na vinu, ale na nalezení příčin trestního jednání pachatele. Celý proces se zaměřoval na řešení příčin problému a na uzdravení jedinců. Ve Spojených státech amerických se zdrojem inspirace zase stávají smírčí kruhy Navahů.

Význam těchto tradic pro formování prvních restorativních přístupů zdůrazňuje i Zehr, jenž je považován za jednoho z duchovních zakladatelů restorativního pojetí. Zehr uvádí, že restorativní justice je často „*katalyzátorem původních zvyků a přístupů*“¹⁰. Tyto obvyklé, mnohdy nedokonalé, ale pro dané komunity vysoce funkční přístupy tradičních způsobů naplňování spravedlnosti, jsou přizpůsobovány současným podmínkám, získávají ztracenou legitimitu a dostává se jim nového ocenění.¹¹

Z výše uvedeného je zřejmé, že restorativní justice se vytvářela nejprve v praxi a až následně se formovaly její první teoretické soubory. Na akademické půdě se začíná o restorativních přístupech hovořit až v 70. a 80. letech 20. století. Samotný pojem restorativní spravedlnost včetně jeho pojetí poprvé publikuje v roce 1977 Albert Eglash, který je spolu s Randy Barnettem, Nilsem Christiem

¹⁰ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. 2003. ISBN 80-902998-1-4, str. 29

¹¹ Tamtéž, str. 29

a již zmiňovaným Howardem Zehrem zakladatelem hnutí restorativní spravedlnosti. Jeho příspěvek o restorativním přístupu byl zveřejněn v Restitution in Criminal Justice, v dokumentu A Critical Assessment of Sanctions edited Joe Hudson and Burt Galaway. Eglash zde napsal, že restorativní spravedlnost stojí v ostrém kontrastu s retributivní spravedlností a že důležitým prvkem restorativní justice je restituce, tedy „zatímco retributivní spravedlnost má „svou techniku trestu za zločin“, restorativní spravedlnost má „svou techniku restituce“.¹² Obě jeho myšlenky později rozvíjí Howard Zehr v článku z roku 1985 „Retributivní spravedlnost, restorativní spravedlnost“. Zehr zdůrazňuje, že současné paradigma trestního soudnictví, tedy retributivní spravedlnosti, je v krizi, a jako nové paradigma by měla být přijata spravedlnost restorativní. Tyto myšlenky autor dále rozvíjí nejprve ve své knize z roku 1995 Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice a následně v roce 2002 v jeho dalším díle The Little Book of Restorative Justice.

V prvně jmenované publikaci autor nastavuje nová paradigmatata pro trestní justici. Vyzývá ke změně úhlu nazírání na trestnou činnost a jiný přístup při řešení následků trestné činnosti. Jeho pojetí restorativní justice předpokládá nalezení odpovědí na stěžejní otázky: Kdo byl poškozen činem? Jaká mu vznikla újma? Jaké jsou jeho potřeby? Pro koho vyplývají povinnosti a závazky? Jaké jsou příčiny spáchání činu? Jakou vhodnou formou lze zapojit jednotlivé účastníky do řešení a obnovy narušených lidských vztahů? Jaké jsou možnosti a cesty k odstranění újmy?¹³

Ve druhé jmenované knize, vydané v ČR pod názvem Úvod do restorativní justice, Zehr poskytuje první definici restorativní justice, kterou vnímá jako

„proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná trestná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům

¹² GADE Christian B.N. *Restorative Justice: History of the Term's. International and Danish Use.* In: NYLUND Anna et al. (eds). Editors Nordic Mediation Research. Springer Open: 2018. ISBN 978-3-319-73018-9, str. 30

¹³ RJ: Česko restorativní. Strategie restorativní justice pro Českou republiku. Březen 2021. [online]. [cit. 16. 4. 2021]. Dostupné z: <http://www.restorativni-justice.cz>

*umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející a závazky“.*¹⁴

Z dalších akademiků, kteří hovoří ve shodě se Zehrem o krizi trestního soudnictví, je třeba vzpomenout Randy Barnetta. I on, obdobně jako Eglash a Zehr, hovoří o potřebě nahradit klasické trestní soudnictví novým paradigmatem, které nazývá restitucí obdobně jako Eglash. Filosofii všech těchto autorů bylo nastavit retributivnímu systému samostatné paradigma, jenž by bylo uceleným souborem principů a postupů, a které by nahlíželo na spravedlnost jako léčebný proces, který všichni lidé respektují.¹⁵

Filosoficko-teoretické pojetí restorativní justice je však velmi široké a variabilní. Od samostatného restorativního systému, který by měl zcela nahradit klasický trestněprávní systém, přes vytvoření paralelního systému k trestní linii až po vzájemné ovlivňování a prolínání restorativního a retributivního systému a propojení obou přístupů v jeden celek. Kritici upuštění od klasických zásad trestního práva upozorňují např. na nebezpečí, které by znamenalo omezení funkcí trestního práva zejména pro oběti a pro společnost.

Možné alternativy vztahu mezi trestním právem a restorativním přístupem rozebírá např. Dan Van Ness. Ten předkládá schéma čtyř modelů – unifikovaného, dvojkolejného, hybridního a záchranné sítě. Sám autor preferuje buď model unifikovaný, který předpokládá restorativní justici jako jediný a ucelený systém, jenž je výsledkem zásadní přeměny trestního pojetí v duchu restorativních hodnot a principů, nebo model, jenž představuje úplné nastoupení restorativního systému na místo systému retributivního, přičemž tento systém je schopen reagovat na všechny eventuality, které v trestním řízení mohou nastat. Autor však upozorňuje, že tento koncept nelze převzít, pokud nebudou zodpovězeny všechny zásadní otázky, na které nyní koncept restorativní justice nezná odpověď. Do té doby jako vhodné řešení vidí autor fungování dvojkolejného modelu,

¹⁴ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. 2003. ISBN 80-902998-1-4, str. 26

¹⁵ STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia a VRÁBLOVÁ, Miroslava. *Restorativna Justicia*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 86

jenž spočívá v paralelním působení klasického a restorativního systému, a kdy je zajištěna vzájemná prostupnost ve všech fázích trestního řízení. Další, hybridní model, jenž Van Ness představuje, omezuje užití restorativní justice jen pro určitou fázi trestního řízení, přičemž předcházející část řízení by se řídila předpisy klasického trestního práva. Podle toho, v kterém bodě by se trestní řízení nacházelo, dominovala by pravidla restorativního nebo klasického systému. Poslední Van Nessův model záchranné sítě předpokládá dominantnost restorativního modelu a pouze pro sporné případy, např. sporné otázky viny, užití klasického trestního systému.¹⁶

Někteří autoři, jako např. Digman či Walgrave, však zcela odmítají paralelní působení obou systémů vedle sebe i systém hybridní a pracují s variantou zásadní proměny trestněprávního systému ve prospěch systému restorativního. Jiní, jako např. Karabec či Masopust Šachová, vychází ze symbiotického procesu, tedy vzájemného ovlivňování a prolínání obou systémů.¹⁷ Osobně vnímám současnou restorativní justici jako koncept, který působí paralelně vedle klasické retributivní trestní politiky.

Od 90. let 20. století dochází postupně i k rozšiřování pojmu restorativní justice, a to nejen uvnitř, ale i mimo trestní justici. Uvnitř trestní justice je snahou restorativní justice zaměřovat se nejen na běžnou trestnou činnost, ale také na závažnou trestnou činnost, včetně problémů zahrnujících genocidu, politický útlak, hrubé porušování lidských práv a historickou nespravedlnost. V této souvislosti se v literatuře nejčastěji uvádí prosazování restorativního práva na poli porušování lidských práv v éře apartheidu, v němž byla úspěšná v roce 1995 Jihoafrická komise pro pravdu a usmíření. Mimo trestní soudnictví se tento termín využívá i ve vztahu k netrestním formám zneužití, včetně zneužití a šikany ve školách, nevhodného chování na pracovišti či sousedských sporů.

V současné době lze konstatovat, že restorativní justice se stala mezinárodně uznávaným přístupem ke spravedlnosti. Uplatňuje se v různých zemích světa, přičemž jednotlivé státy uplatňují restorativní přístupy v těch oblastech, které jsou

¹⁶ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9, str. 25-26

¹⁷ Tamtéž, str. 30

pro daný stát stěžejní. V některých zemích jsou restorativní přístupy podstatnou součástí trestněprávního systému, jinde jsou chápány jako možný nástroj řešení méně závažné trestné činnosti či jako přístup pro řešení kriminality mladistvých. Každý stát si jde svou vlastní cestou, navazuje na tradice a specifika své vlastní země, hledá vhodné možnosti a kapacity, jak zapojit restorativní přístupy do trestněprávní oblasti.

Africký kontinent při uplatňování restorativní justice vychází z obnovení postupů domorodého soudnictví, přičemž si slibuje zejména vyšší využívání veřejně prospěšných prací, jakožto vhodného řešení snižování počtu uvězněných osob v přeplněných věznicích. Jak již bylo zmíněno, restorativní pojetí na africkém kontinentu bylo i reakcí na genocidu a občanskou válku v Jižní Africe. Cítilo tedy především na sféru porušování lidských práv v oblasti rasové segregace.

V Severní Americe a Karibiku bylo restorativní soudnictví reakcí na nespokojenost zejména s masovým uvězněním a snahou lépe vyhovět potřebám obětí. V Latinské Americe se restorativní pojetí vyvinulo jako reakce na potřebu národního usmíření po letech občanské války, s níž souvisela rostoucí míra kriminality a násilí a potřeba reformy soudnictví.

Taktéž v Evropě stály myšlenky restorativní spravedlnosti za většinu reforem trestní justice. Rozvoj restorativních iniciativ, v různých formách a rozsahu, je využíván především k řešení otázek soudnictví mladistvých delikventů a v otázkách domácího násilí.¹⁸ Příkladem širokého uplatňování restorativní justice je uváděna Belgie, která etablovala restorativní přístupy do trestněprávní oblasti nejen pro mladistvé pachatele, ale také pro dospělé pachatele, a to i v případech závažné trestné činnosti. Restorativní přístup je též standardem v Rakousku či Norsku. V těchto zemích je dokonce uplatňován soudní systém pouze v případech, u kterých nelze restorativní přístup použít. V České republice je trestní právo založeno na tradičním kontinentálním právu. Restorativní justice do něj začala pronikat postupně od 2. poloviny 90. let 20. století a je dávana

¹⁸ Centre for justice § reconciliation – A program of Prison Fellowship International. [online]. [cit. 16. 4. 2021]. Dostupné z: <https://lgmeox2zpideia4amsn5iozxkm-adv7ofecxzh2qqi-restorativejustice.translate.google/>

do souvislosti zejména s posilováním práv obětí, alternativními procesními nástroji a alternativními tresty.¹⁹

1. 2 Hodnoty, principy a cíle restorativní justice

Při hledání odpovědi, jaké jsou principy a hodnoty restorativní justice, se lze odrazit od definic, které v souvislosti s rozvojem restorativní justice předkládají její zastánci, byť jejich pojetí restorativní justice je mnohdy odlišné. Restorativní hodnoty a principy lze vnímat jako jednotící koncepty důležité pro teorii i praxi

Jeden z nejznámějších pokusů o definování hodnot lze přiřadit Zehrovi, pro něhož restorativní justice představuje především uvedení věcí do pořádku pro všechny, zejména pak pro oběť. Zdůrazňuje takové hodnoty jako je respekt, uzdravení, dialog, vzájemnost, zodpovědnost, poctivost, upřímnost apod.

V pojetí předního australského kriminologa Johna Braithwaitea je restorativní justice odezva na nepraví, zejména zločin, který spočívá v procesu odškodnění, navrácení a usmíření. Uvádí, že v rámci restorativního procesu by mělo být realizováno minimálně sedm základních hodnot. První hodnotou je non-dominance, tedy zabránění jakémukoliv pokusu o dominantní postavení v průběhu restorativního procesu. Ten by měl být strukturován tak, aby se minimalizovala nerovnováha sil. Respekt musí být projevovaný všem zúčastněným osobám, tedy nejen oběti a dalším postiženým osobám, ale také vůči pachateli. Respekt napomáhá k posilování vztahů, ve smyslu oprávnění, což je druhá klíčová hodnota. Braithwaite uvádí, že je třeba posilovat aktivity vedoucí k usmíření. Dalšími hodnotami je právo dobrovolnosti a právo vzájemného naslouchání, resp. vzájemné úcty. Mezi Braithwaiteovi zásadní hodnoty patří dále stejná práva pro všechny zúčastněné strany, tedy zabývat se potřebami a posilováním všech osob restorativního procesu, jakož i chovat se zodpovědně

¹⁹ RJ: Česko restorativní. Strategie restorativní justice pro Českou republiku. Březen 2021. [online]. [cit. 16. 4. 2021]. Dostupné z: <http://www.restorativni-justice.cz>

a dodržovat základní lidská práva, ctít individualitu účastníků restorativního procesu a pospolitost.²⁰

Ve světle základních hodnot je třeba vnímat i definici restorativní justice od autorů Van Nessa a Stronga. Ti ji vnímají jako teorii spravedlnosti, „*kteřá klade primárně důraz na náhradu vzniklé újmy, čehož se nejlépe dosahuje pomocí kooperativních procesů, jež zahrnují všechny účastníky*“.²¹ Z tohoto pojetí restorativní justice plynou její čtyři základní hodnoty, kterými jsou setkání, změna, reintegrace a začlenění.

Van Ness předkládá dále koncept restorativního kontinua, kdy každá restorativní hodnota ve skupině má svůj nerestorativní protipól. Podle míry přiblížení k restorativní hodnotě se určuje míra restorativnosti od minimálně, přes mírně až po plně restorativní stupeň. Autor dělí hodnoty do dvou základních skupin, přičemž první skupina se váže obsahově k procesu, a ta druhá k výsledku procesu. Stěžejními restorativními hodnotami v prvně jmenované skupině jsou inkluze, vyváženost zájmů, dobrovolnost a orientace na vyřešení problému. Pro měření restorativnosti výsledku procesu jsou základními hodnotami aktivní účast na setkání, náhrada škody, reintegrace a celá pravda. Protipóly restorativních hodnot z první skupiny jsou pak exkluze, prosazování jednoho zájmu, donucení a represe a ve druhé skupině hodnot, která je zaměřena na výsledek procesu je to separace, újma, ostrakizace osob a legální konstrukce pravdy.²²

Pokud bychom chtěli přiblížit některé z výše uvedených hodnot, byla by to určitě hodnota respektu. V restorativním procesu musí být proječován respekt všem zúčastněným osobám. Slovy Zehra, „*respekt ke všem, k těm, kteří se od nás odlišují, i k těm, kteří se jeví jako naši nepřátelé*“²³. Všechny programy a techniky

²⁰ STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia a VRÁBLOVÁ, Miroslava. *Restorativna Justícia*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 17

²¹ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9, str. 11

²² HOFSCHEIDEROVÁ, Anna a MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy k protiprávní činnosti dětí – komparativní analýza*. Brno: Liga lidských práv, 2014. ISBN 978-80-87414-21-7, str. 20-21

²³ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. 2003. ISBN 80-902998-1-4, str. 25

restorativní justice musí být založeny na dialogu, a to zejména mezi stranami konfliktu, tedy mezi obětí, pachatelem a dalšími dotčenými osobami. V rámci restorativní justice je řešení dáno těm, kterých se dotýká, proto tak usiluje o aktivní zapojení všech cestou jejich participace. Jejich účast však musí být založena na dobrovolnosti. Restorativní proces musí být vyvážený pro všechny strany konfliktu, kdy cílem by mělo být nalezení takového řešení, které je přijatelné pro všechny, včetně komunity, ve které účastníci sporu žijí. Z toho plyne další hodnota, kterou je pospolitost. Trestný čin nemůže být vnímán jen jako soukromá záležitost mezi obětí a pachatelem. Jelikož zasahuje i do komunity, kde aktéři konfliktu žijí, i komunita by měla být do sporu zapojena. Jak však uvádí Zehr, pospolitost je třeba vyvažovat hodnotou individuality a jedinečnosti každé osobnosti²⁴. Jedinečnost znamená rozdílnost. Rozdílnost v osobnosti i v kontextu kultury ve které každý z nás žije. V neposlední řadě, restorativní justice vychází z potřeby obnovy narušených vztahů, proto nabádá pachatele, aby na sebe vzali patřičnou odpovědnost nejen za způsobenou újmu, ale také přispěli k obnově narušených vztahů.

Za jádro restorativní justice jsou obecně považovány její principy. Zehr však zdůrazňuje, že jsou to hodnoty, které dávají principům význam. Jak bylo již konstatováno, za klíčové hodnoty považuje respekt a vzájemné propojení. Vysvětluje, že oběti, pachatelé i úředníci jsou propojeni trestným činem, na jehož základě přichází do kontaktu se státem. Každý spáchaný trestný čin je však specifický, každá strana má jiné potřeby a přání. Nelze stanovit žádnou univerzální restorativní techniku či program, lze však zachovat respekt, který mimo jiné vyžaduje vyvažovat zájmy všech stran. Hodnota respektu je proto „*společným jmenovatelem restorativních principů a musí udávat směr a způsob jejich využívání*“²⁵. Zehrovi principy ukazují směr, jsou kompasem naznačujícím, jakou cestou se lze vydat v konkrétním případě.

Zehr představuje tři základní principy. První princip vychází ze skutečnosti, že každý trestný čin je lidskou újmou a narušením integrity a narušením

²⁴ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. 2003. ISBN 80-902998-1-4, str. 25

²⁵ Tamtéž, str. 25

mezilidských vztahů. Až druhotně jde o porušení zákona. Újma je způsobována obětem, jejich rodinám a postižené komunitě, proto by se těmto skupinám mělo dostat satisfakce a nápravě škod. Poškození, pachatelé a komunity dotčené trestným činem jsou klíčovými účastníky v procesu restorativní justice, a proto by jim mělo být umožněno aktivně se podílet na vyřešení trestného činu. Druhým principem je, že každý trestný čin vytváří vzájemné závazky a povinnosti, které pramení ze způsobených škod. Povinnosti vyplývají nejen pachatelům, ale také komunitě a společnosti. Povinností pachatele je dát věci do pořádku a napravit své jednání. Pachatel v restorativním procesu přijímá odpovědnost za své činy, uvědomuje si a přijímá svou vinu a snaží se napravit způsobené škody jak materiální, tak psychické. Pachatel tak musí být zodpovědný za trestný čin i proces, který je zaměřený na nápravu škod, které svým trestným činem způsobil. Závazky a odpovědnost však nemusí mít jen pachatel, ale také komunita, která pachatele obklopuje. Povinnosti komunity směřují jak vůči obětem, které by měla komunita podporovat, tak vůči pachateli, kterého by měla vést k nápravě a podpořit jej k návratu do společnosti, tak i vůči vlastním členům, kterým by měla zajistit bezpečné prostředí a podmínky pro vytváření pozitivního sociálního prostředí a vzájemné vztahy. Účast pachatele, oběti i komunity na restorativním procesu však musí být, v duchu hodnot restorativního procesu, dobrovolná, tedy s absencí nátlaku či izolace.²⁶

Třetím principem je dát věci do pořádku, tedy nastolit takový ozdravný proces, který bude usilovat o smír a dokáže napravit negativní následky, které trestný čin způsobil. Restorativní spravedlnost se odvíjí od potřeb poškozených, proto je hlavní prioritou zajištění jejich bezpečí a vytvoření takového rámce pro obnovu a smír, který vychází z jejich individuálních potřeb. Oběti mají právo vstupovat do procesu řešení a služby restorativní justice by jim měly být k dispozici ve všech fázích trestního řízení. Proces naplňování spravedlnosti by měl vytvářet dostatek příležitostí k účasti na dialogu, k výměně informací a vzájemnému konsenzu mezi pachatelem a poškozeným. Proces naplňování spravedlnosti by tak měl vytvářet podmínky pro lítost, odpuštění a usmíření.

²⁶ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. 2003. ISBN 80-902998-1-4, str. 25

Základní principy restorativní justice také velmi dobře vystihl ve své definici Tony F. Marshall, který obdobně jako Zehr uvádí, že jde o proces „pomocí něhož se všechny zúčastněné strany trestného činu ujednotí na řešení, jakým způsobem naložit s důsledky daného trestného činu a jeho následky pro budoucnost“²⁷.

Kromě již zmiňovaných principů lze vyzvednout přijetí rukověti restorativních principů v mezinárodním měřítku, které vytváří již v roce 1996 Pracovní skupina pro restorativní justici (The Working Party on Restorative Justice) založená Aliancí nevládních organizací pro prevenci kriminality a trestní soudnictví při OSN. Cílem bylo vytvořit nový model pro trestní soudnictví a prevenci kriminality, který přispěje k celosvětovému obnovení míru v komunitách a společnostech.

Tento dokument, obdobně jako Zehrovi principy, zdůrazňuje, že restorativní justice je proces, kterým jsou dávány věci do pořádku, jak je to možné. Uznává, že trestný čin je zejména přešůpek proti lidským vztahům, a až druhotně porušení právní normy, jakožto i to, že trestný čin by měl být přednostně projednán v rámci kooperativní struktury v co nejrannějším stádiu trestního řízení. Uznává však také, že ne všichni pachatelé jsou schopni se rozhodnout pro restorativní proces, proto je třeba vnějšího orgánu, jenž jim nabídne pomoc a rozhodne restorativně, při zachování důstojnosti všech účastníků procesu.²⁸

Dalším mezinárodním dokumentem, který podporuje restorativní proces v trestních věcech je „Rezoluce o základních principech při aplikování programu restorativní justice v trestních věcech“ (dále jen Rezoluce), jenž vydala Hospodářská a sociální rada OSN v roce 2002²⁹. Tato Rezoluce uznává obecné restorativní principy a další iniciativy v oblasti restorativní justice po celém světě a vyzvedává přínos restorativního procesu pro všechny. Mimo jiné specifikuje, že restorativní procesy mohou zahrnovat zprostředkování, smíření, konferenci a souzení v kruhu. Za restorativní výsledek považuje dohodu, přičemž ta může

²⁷ KARABEC, Zdeněk. Restorativní justice. *Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, str. 122. ISBN 80-7338-021-8. In: BRAITHWAITE, John. Restorative justice: Assessing optimistic and pessimistic accounts, 1999, str. 5

²⁸ Tamtéž, str. 83–84

²⁹ Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 12 (2002) ze dne 24. července 2002 o základních principech při aplikování programu restorativní justice v trestních věcech. [online]. [cit. 24. 8. 2021] Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroje/mezinardni-a-evropske-dokumenty-krj/>

zahrnovat náhradu škody, odškodnění a veřejně prospěšné práce, které směřují na uspokojení potřeb a odpovědnosti stran a dosažení opětovné integrace oběti a pachatele. Rezoluce taktéž zdůrazňuje osobu facilitátora, jako toho, kdo je nestranný a zodpovědný za vyváženost a usnadnění zapojení všech stran do restorativního procesu.³⁰

Jeden z posledních dokumentů, který uznává efektivnost restorativní justice a doporučuje mimo jiné držet se v trestních věcech základních restorativních principů, je Doporučení Rady Evropy o restorativní justici v trestních věcech³¹. Tento dokument je z roku 2018. Doporučení předkládá 20 základních principů, které vychází ze základních principů Zehra i Rezoluce z roku 2002.

Cílem restorativní justice v širší rovině je posílení spravedlnosti, vybudování systému spravedlivého vyrovnání schopného reagovat na veškerou trestnou činnost tak, aby byly dány věci do pořádku. Netrestat jen proto, že byl porušen zákon, ale proto, aby trest byl cestou k nápravě, k urovnání vztahů i cestou pomoci obětem skrze pochopení jejich potřeb. Jsou to cíle, které se objevují právě v již zmiňovaných hodnotách a principech.

Pro aplikační praxi je však podstatné stanovení postupů, které korigují, podporují a „uzdravují“ oběti trestného činu, pachatele a společnost ve vzájemné spojitosti. Taktéž jde o zavádění konkrétních prvků restorativní justice v alternativních programech.

Z pohledu legislativního je pro restorativní justici cílem zavádění prvků restorativní justice do vnitrostátního práva jednotlivých států, posilovat práva obětí a vytvářet nové modely řešení trestní činnosti, které by přispěly k obnově začlenění obětí i pachatelů do společnosti ve smyslu vypořádání se s následky trestného činu nejen v současnosti, ale taktéž v budoucnosti.

³⁰ KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. ISBN 80-7338-021-8, str. 77-80

³¹ Doporučení Rady Evropy CM/Rec (2018) výboru ministrů členských států o restorativní justici ve věcech trestních, ze dne 3. října 2018. [online]. [cit. 25. 8. 2021] Dostupné z: https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2019-12/czech_cm-rec-2018-8-concerning-restorativejustice.pdf

1. 3 Účastníci restorativního procesu

Restorativní justice vnímá spáchání jakéhokoliv trestného činu za narušení lidské integrity a mezilidských vztahů. Prioritně se tedy zdůrazňuje poškození jedné osoby jinou osobou. Navíc zločin nepoznamenává jen oběť a pachatele, ale také jejich nejbližší okolí. Restorativní přístup proto předpokládá, že se do procesu „léčení“ zapojí všichni jeho účastníci, tj. poškození, pachatelé a komunita³².

Jak zdůrazňuje např. Sotolář, Púry a Šámal, v rámci trestního procesu by se nemělo upřednostňovat postavení pachatele na úkor oběti, ale mělo by se přihlížet též k individuálním zájmům a potřebám obětí trestného činu a dalších dotknutých subjektů, kdy důraz by měl být kladen na odstranění konfliktu mezi těmito účastníky, byť každý z nich má odlišné potřeby i rozdílnou motivaci tento konflikt urovnat. Toto pojetí není v rozporu ani s širším veřejným zájmem.³³ Jen aktivní participace a otevřená konfrontace pachatele s obětí může akcentovat v očích pachatele lidský rozměr jeho činu a přimět jej převzít za své chování zodpovědnost, odčinit následky trestného činu i vyhnout se do budoucna opakování problémového jednání.³⁴

1. 3. 1 Oběti trestných činů

Restorativní přístup, při práci s obětí, se zajímá vždy o její potřeby a ochranu jejích zájmů. Z charakteru trestního procesu je zřejmé, že oběť bývá tou stranou konfliktu, které se nedostává patřičné pozornosti, byť právě ona je trestným činem nejvíce zasažena. Je zřejmé, že primární viktimizace je pro většinu obětí zlomovou událostí, která minimálně po určitou dobu a v různé intenzitě naruší životní dráhu každé oběti. Oběti tak netrpí jen bezprostředním traumatem vyplývajícím z útoku pachatele, ale i psychickými a sociálními důsledky této

³² ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. 2003. ISBN 80-902998-1-4, str. 14

³³ SOTOLÁŘ, Alexander, ŠÁMAL, Pavel a PÚRY, František. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000. ISBN 80-717-9650-7

³⁴ RJ: Česko restorativní. *Strategie restorativní justice pro Českou republiku*. Březen 2021. [online]. [cit. 16.4. 2021], Dostupné z: <http://www.restorativni-justice.cz>, str. 47

situace.³⁵ Odborníci pracující s oběťmi se přitom shodují v tom, že s duševními ránami se nepotýkají jen oběti závažných, především násilných trestných činů, ale s jistými psychickými následky se potýká každá oběť, byť jen krátkodobě nebo v nižší intenzitě. Ačkoliv 80 % obětí kriminality připadá na bagatelní delikty³⁶, Policie ČR za období let 2014 až 2020 statisticky vykazovala za každý rok jen mezi 12 % - 14 % případy obětí bez jakýchkoliv následků³⁷.

Přitom fyzicky zraněných osob zaznamenává „pouze“ 18 % až 20 % obětí³⁸. Tato data poukazují, že trestný čin v naprosté většině případů nezanechává u oběti „pouze“ újmu na životě, zdraví či majetku, ale zanechává na ní především újmu na sociálním postavení, cti a psychice. Stanovení majetkové škody není ve většině případů složité, mnohem složitěji se určují škody nemajetkového charakteru, z nichž vyniká především újma psychická. Tato může být v některých případech dokonce nezvratná a nenavratitelná. Příznačné je to např. u sexuálních deliktů, které často způsobují dlouhodobé či doživotní následky v psychice, pohlavním životě oběti i na jejím sociálním statusu.

Zvládání negativních zážitků je však značně individuální, a nelze tvrdit, že závažné následky souvisí jen se závažnou trestnou činností. Obdobně negativní psychický následek může mít relativně bagatelní trestný čin. Každý jednatel je jinak vnitřně vybaven a motivován, má jiné zkušenosti a jinou dynamiku osobnosti, je jinak zranitelný či má k dispozici jinou sociální podporu. Je třeba si uvědomit, že i stejný či obdobný delikt může vyvolat u každé oběti jiný psychický následek. Odborná literatura i praxe se shoduje v tom, že hůře se vyrovnávají s následky trestného činu lidé, kteří žijí osamoceně. Pocit vyšší vlastní zranitelnosti mají i děti, mladiství, staří lidé, ženy či příslušníci etnických minorit. U těchto skupin jde o subjektivně vnímanou neschopnost ubránit se pachateli. Následky trestného

³⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vydání. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-678-0

³⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1, str. 12

³⁷ STATISTIKA Policie ČR. [online]. [cit. 2021-04-12]. Dostupné z: https://u-portal.pcr.cz/sps/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/statistika/20data/trestn%C3%BDch2020.

³⁸ Tamtéž

činu jsou taktéž trýznivější pro oběti, jejichž momentální životní situace je poznamenána např. nemocí, úmrtím či jinou krizovou událostí.³⁹

Zákeřnost jakéhokoliv stresujícího zážitku spočívá v tom, že se nemusí projevit bezprostředně po spáchaném trestném činu, ale často vzniká až s určitým časovým odstupem. Neobvyklá není ani prodleva několika let. Typickým příkladem projevu psychických následků po delší době je např. domácí násilí, u kterého dochází k dlouhotrvajícím fyzickým atakům či hrubému psychickému útlaku.

Z výše uvedeného je zřejmé, že prožitý trestný čin je pro oběť vždy zátěží, která ji může ohrozit na psychickém zdraví. Tuto skutečnost restorativní přístup reflektuje. Jeho cílem je chránit zájmy obětí, a to před zahájením trestního řízení, v jeho průběhu i po jeho skončení. Pro oběti je podstatný komplexní přístup, který zahrnuje nejen psychologické, ale také právní, sociální a další praktické služby, které jsou provázané a zejména dokáží reagovat na momentální situaci či potřeby, přání a očekávání obětí.

Z pohledu oběti je důležité, zda má možnost aktivně uplatnit svá práva a rovnou měrou se zapojit a spolupodílet na procesu hledání řešení a rozhodování v trestní věci. Jak zdůrazňuje Zehr, zapojení oběti do procesu naplňování spravedlnosti jí může významnou měrou pomoci znovu získat zplnomocnění, tedy pocit kontroly nad svým „majetkem, tělem, emocemi a sny“⁴⁰.

Jak dále uvádí Čírtková, pro psychickou „stabilizaci oběti a jejímu návratu do všedního dne nejvíce přispívá přiznání viny a odpovědnosti z úst pachatele, respekt ze strany blízkých i okolí, lidsky korektní přístup v trestním řízení“⁴¹. I proto je nalezení možnosti odpovídající komunikace mezi obětí a pachatelem, jenž jí pomůže při vyrovnání se se spáchaným trestným činem a jeho dopady na její život, důležitá. Oběť má potřebu získat informace nejen právního charakteru, ale taktéž k okolnostem spáchání trestného činu, tedy co se stalo a proč se to stalo. Zároveň chce, aby i pachatel pochopil dopad jeho jednání na ni,

³⁹ Kriminologie, viktimologie. [online] [cit. 12. 5. 2021] Dostupné z WWW: <http://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/kriminologie/viktimologie>

⁴⁰ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. 2003. ISBN 80-902998-1-4, str. 11

⁴¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forezní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1, str. 144

co to pro ni znamená, chce převyprávět její vnímání zločinu a jakou újmu jí pachatel způsobil.⁴² Je však samozřejmé, že oběť potřebuje i to, aby jí byla uhrazena materiální i nemateriální újma. Finanční vyrovnání znamená nejen krytí skutečné ztráty, ale také určitou satisfakci i symbolické uznání utrpení, které jí bylo trestným činem způsobeno.

Podstatnou součástí restorativního procesu jsou proto i emoce. Možnost sdílet emoce s ostatními účastníky restorativního procesu včetně pachatele představuje pro oběť často „očistný“ proces. Sdílení emocí jí napomáhá uzdravit se, zbavit se pocitů viny, strachu i utvrdit se, že jednání pachatele nebylo správné. Skrze sdílení emocí tak oběť dostává příležitost se vymanit z emocí, které ji ovládají, najít opět smysl svého života a jít dál naproti budoucnosti.⁴³

Taktéž spravedlivý postup ze strany policistů, státních zástupců, soudců, znalců a dalších poskytovatelů pomoci je předpokladem předcházení sekundární viktimizace i obnovení víry oběti ve smysluplný svět i pozitivního mínění o sobě samé.

Ne každá oběť však považuje za žádoucí využít restorativního přístupu. Některé oběti se nechtějí s pachatelem setkat, přijmout jeho zodpovědnost, osobní omluvu, vyjádření lítosti či finanční náhradu. V některých případech jsou dopady trestného činu na oběť natolik traumatizující, že nechtějí přistoupit ke kontaktu s pachatelem a dospět k určitému konsenzu dohody či vzájemného pochopení. Pokud není oběť připravena se setkat s pachatelem, vzájemné setkání by mohlo naopak vyvolat další velmi negativní důsledky. Je třeba zvažovat závažnost a charakter trestné činnosti, rozumové schopnosti oběti i pachatele, jejich postoj ke spáchanému trestnému činu apod. Obzvláště citlivě je třeba postupovat u trestných činů proti životu, zdraví, svobodě, lidské důstojnosti v sexuální oblasti, rodině či dětem, byť restorativní justice předpokládá i při závažných trestných činech zachování možnosti restorativního přístupu. Jak však správně podotýká Zehr, ne každý případ lze řešit restorativním způsobem. Je však třeba mít systém,

⁴² ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. 2003. ISBN 80-902998-1-4, str. 11

⁴³ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9, str. 89

který umožní určité restorativní techniky, ale zároveň nedopustí ztratit „*hodnoty, které reprezentuje stávající tradiční právní systém: například zákonnost procesu, právo na řádný proces a ochrana lidských práv.*“⁴⁴

Proto je žádoucí mít stále na paměti základní zásady restorativního přístupu i jeho principy, zejména dobrovolnost účasti na restorativním procesu a vytvoření bezpečného prostředí pro vzájemný dialog. Restorativní proces je nabídkou pro všechny zúčastněné, kterého mohou, ale nemusí využít.

1. 3. 2 Pachatelé trestných činů

Restorativní justice je sice přednostně založena na zohledňování zájmů a potřeb obětí a nápravě následků trestného činu, urovnání konfliktního stavu má však význam nejen pro oběť, ale také pro pachatele. Klasický trestní proces vede pachatele k tomu, aby si všímal především svých zájmů. Způsob vedení trestního řízení či následný výkon trestu jej nemotivuje k převzetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin, tedy nevede jej ani k tomu, aby pochopil následky svého činu a dospěl k ospravedlnění či soucitu s obětí.

Výkon odnětí trestu svobody, jako sankce uplatňovaná ultima ratio, znamená výrazný zásah do práv a svobod odsouzeného pachatele. Tento trest navíc zvyšuje pachatelův pocit odcizení od společnosti, vede k potlačení jeho individuality a ke ztrátě pocitu odpovědnosti za vlastní rozhodování. Jak např. zdůrazňuje Ščerba, vězeňské prostředí směřuje k pasivnímu přizpůsobení se vězeňským podmínkám, jehož výsledkem je často ztráta pocitu odpovědnosti za spáchaný trestný čin, který je pachatelem navíc ospravedlňován činy ostatních spoluvězňů.⁴⁵ Uložení výkonu trestu tak nemotivuje pachatele, aby si uvědomil morální rozměr svého činu, pochopil jeho společenskou škodlivost a konkrétní následky pro oběť, a snažil se následek jeho protiprávního jednání nějak urovnat. Navíc vlivem uvěznění dochází k přerušení pozitivních sociálních vztahů s původním prostředím, ať již rodinným, pracovním, vrstevnickým

⁴⁴ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. 2003. ISBN 80-902998-1-4, str. 40

⁴⁵ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, str. 25

či zájmovým. Je zřejmé, že toto přerušení způsobuje těžší uplatnění v životě po propuštění z výkonu trestu.

Trest odnětí svobody je často spojen s rozpadem vztahu, citového odcizení dětí, ztrátou bydlení, nemožností najít zaměstnání apod. Důsledky pachatelova jednání však nenese pouze on sám, ale také jeho rodina, kdy často dochází ke zhoršení její sociální situace. Rodina se může potýkat nejen se snížením finančního příjmu, ale také s absencí specifika působení rodičovských rolí či s navýšením výchovné odpovědnosti za chybějícího člena rodiny apod. Výjimkou není ani sociální odtažítost okolí od rodiny pachatele⁴⁶.

Tím, že v rámci restorativního procesu ustupuje zájem o potrestání pachatele a prioritou je upřednostňování ochrany zájmů obětí, jsou preferována taková projednání, která jsou spojena se skutečnou odpovědností pachatele, tedy náhradou způsobené újmy a narovnáním vztahů mezi obětí a pachatelem, kdy pachatel uzná újmu, kterou oběti způsobil a tuto se snaží i dobrovolně napravit. Vytvoření prostoru pro uznání viny, poskytnutí příležitosti odčinit spáchaný trestný čin a dosáhnout tak náhrady a smíření je náročným, ale stěžejním cílem při aplikaci principů restorativní justice⁴⁷.

Uvědomění si důsledků chování pachatele je tak významné nejen pro oběť, ale také pro pachatelovu nápravu. Tím, že oběť sděluje pachateli skrze své emoce, co všechno jeho jednání jí způsobilo a jaké negativní změny v jejím životě nastaly, poskytuje mu šanci postavit se čelem k této bolestné realitě a přijmout vinu a odpovědnost za spáchaný skutek a změnit i sám sebe. Vyjádření emocí je stejně podstatné i pro pachatele, ti mohou vyjádřit upřímnou lítost, omluvu, prosbu o odpuštění i vyslovit závazek zdržet se v budoucnu závadového chování. Sdílení emocí se proto stává významnou součástí restorativního procesu. „*Emoční*

⁴⁶ FIRŠTOVÁ, Jana. Práce s rodinou odsouzeného pachatele trestné činnosti. In: ŠČERBA, Filip. (ed.). Kriminologické dny 2018. *Sborník z VI. Ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18. – 19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. Olomouc: Iuridicum, 2018. ISBN 978-80-88266-15-0, str. 454-457

⁴⁷ KARABEC, Zdeněk. Restorativní justice. *Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. ISBN 80-7338-021-8, str. 10

*prožitky poskytují kontext, v jakém dochází k přijetí restorativních dohod a restorativních sankcí*⁴⁸.

Silným emocionálním prožitkem, se kterým restorativní koncept pracuje, je např. stud. Stud je katalyzátorem transformace chování pachatele, ať již v destruktivním či pozitivním směru. Tím, že restorativní přístup neodsuzuje pachatele, ale skutek, který byl spáchán, pachatel získává příležitost se hanby zbavit nebo ji transformovat.⁴⁹ V této souvislosti je třeba zmínit koncept reintegrativního zahanbení, jenž rozpracoval Braithwaite. Autor přikládá význam roli morálního zahanbení pachatele v rámci řešení následků trestného činu. Smyslem teorie je neodsouzení pachatele jako člověka, ale odsouzení pouze jeho činu. Takto chápané odsouzení může pachateli umožnit a usnadnit opětovné zapojení do společnosti a předcházet tak i jeho další recidivě. Pachatel má možnost pozitivního zpracování prožitku studu, a tedy větší šanci své chování do budoucna změnit. Pocit studu je tedy hnacím motorem celé reintegrativní teorie. Pachatel však musí mít vůli a motivaci takovou změnou projít, přičemž Braithwaite zdůrazňuje, že *„značná část chování reflektuje postoj společnosti k osobnosti a životu pachatele*⁵⁰. Trest, který je orientovaný na morální výchovu pachatele, jej dokáže více přimět k dobrovolné změně než trest, který se soustřeďuje na element odstrašení.⁵¹

Pokud se od pachatelů očekává aktivita a zodpovědnost, je třeba podle zásad restorativní justice uspokojit i jejich potřeby. Zehr uvádí čtyři základní potřeby. První z nich je potřeba přijetí odpovědnosti za své chování. Přijetí odpovědnosti a kritický náhled na vlastní jednání je nezbytnou podmínkou, která povzbuzuje pachatele k určité empatii k oběti a aktivnímu přístupu odčinit následky svého konání, a která právě dokáže transformovat pocity hanby a ostudy. Druhou uváděnou potřebou je potřeba povzbudit k osobnímu přerodu a změny sama sebe. To však předpokládá, že pachateli bude nabídnuta pomoc při řešení problémů

⁴⁸ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9, str. 89

⁴⁹ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. 2003. ISBN 80-902998-1-4, str. 12-13

⁵⁰ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9, str. 97

⁵¹ Tamtéž, str. 94-98

a hojení ran, které měly vliv na jeho trestní jednání. Někteří pachatelé potřebují dostat příležitost i k léčbě jejich problémů, např. závislostí či agresivního chování, a získat tak možnost rozšířit si či zvýšit své kompetence. Třetí uváděnou potřebou je povzbuzení a podpoření začlenění pachatele do společnosti. Tím, že je pachatel motivován, má i chuť více na sobě pracovat. Poslední Zehrova uváděná potřeba je dodržování určitých omezení, plnění povinností či strpění kontrol, a to v závislosti na stanovené sankci. Často se jedná o finanční kompenzaci, ale vyloučeny nejsou ani další možnosti, např. vykonání prospěšných prací či účast na výchovném nebo terapeutickém programu.⁵² Pozitivní změna chování představuje i významné snížení recidivy dalšího páchání trestné činnosti, tedy je v konečném důsledku prospěšná pro celou společnost.

1. 3. 3 Komunita a ostatní účastníci restorativního procesu

Jedním z uváděných principů restorativní justice je princip participace, který klade důraz nejen na společnou účast na dialogu mezi pachatelem a obětí, ale také těch, kteří byli trestným činem dotčeni nepřímo. V tomto případě používá restorativní justice pojem komunita.

Komunitu v restorativním procesu je třeba chápat jako širší vymezení osob, které jsou dotčeny spáchaným trestným činem. Mohou to být komunity, tedy sociální prostředí na straně pachatele i oběti, kteří jsou s těmito hlavními aktéry restorativního působení spojeni rodinnými, osobními či pracovními vztahy. Jsou to však i osoby, které jsou zainteresovány na zprostředkování a projednávání daného skutku v souladu s principy restorativní justice. Braithwaite např. komunitu nazývá pojmem zájmové společenství, které je založené na vzájemné interakci na pracovištích, zaměstnáních a při trávení volného času. Komunitu spojuje i s pojmem „komunita a její péče“, kdy se odvolává na skupiny lidí, kteří se zavázali k péči, ochraně a podpoře komunity, přičemž se nemusí jednat o příbuzné na straně oběti či pachatele.⁵³

⁵² ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. 2003. ISBN 80-902998-1-4, str. 12-13

⁵³ STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia a VRÁBLOVÁ, Miroslava. *Restorativna Justícia*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 37

Ve smyslu Zehrových principů, komunita poskytuje pachateli příležitost pro nápravu a odčinění újmy, podporuje jej k návratu do společnosti a pomáhá mu obnovit narušené vztahy jak s obětí, tak v rámci sdílené komunity. Její členové tak mohou nést zodpovědnost vůči pachatelům, obětem i vůči sobě samým. Obdobně jako pachatelé a oběti i komunita má své potřeby. Ty směřují jednak k vytváření příležitostí prohlubovat smysl pro pospolitost a společnou zodpovědnost a jednak k zajištění a posilování vlastní zdravé komunity, ve které její členové žijí v bezpečí, blahobytu a prosperitě. Pokud je komunita ovlivněna dopadem trestné činnosti nebo je v roli poškozené strany, vyžaduje ochranu vlastních zájmů.

Nabídka pachateli a oběti k využití restorativního postupu často přichází ze strany orgánů činných v trestním řízení, jakožto orgánu, který se nejčastěji jako první setkává s obětí a pachatelem a který spáchaný trestný čin vyšetřuje. V dalších fázích trestního řízení tuto možnost mohou poskytnout např. státní zástupci a soudci, v jejichž kompetenci je např. rozhodování o aplikaci alternativních postupů a alternativních sankcí.

Taktéž nelze přehlédnout zapojení dalšího vládního i nevládního sektoru, které jsou v prvním případě prezentovány zejména probační a mediační službou a službou vězeňskou, a v druhém případě celou řadou neziskových a nevládních organizací, které se podílí na poskytování podpory a pomoci obětem či pachatelům trestných činů, nebo přímo restorativní programy organizují. Do restorativního procesu se na straně obětí mohou zapojit i jimi zvolení důvěrníci či zmocněnci a na straně pachatelů jejich obhájci.

Nejčastěji však iniciují restorativní přístup mediátoři, tedy nezávislí zprostředkovatelé, kteří organizují a realizují společné projednání trestného činu mezi stranami konfliktu. Cílem mediátorů je zjistit potřeby zúčastněných stran a zprostředkovat těmto stranám společné setkání v nestranném a bezpečném prostředí, v jehož rámci mají obě strany možnost hovořit o svých pocitech, potřebách a očekávání, a které v ideálním případě směřují k obnově narušených osobních a společenských vztahů mezi všemi účastníky konfliktu, tedy mezi pachatelem a obětí a případně další komunitou.

Mediátoři jsou nejčastěji také ti, kteří podnítky k účasti na restorativním procesu kromě oběti a pachatele i další osoby, které jsou trestným činem nepřímo určitým způsobem postiženi. Mohou to být např. nepřímé oběti, tedy nejčastěji členové rodiny, kteří pečují o zraněné oběti nebo jsou závislí na jejich příjmech, tedy děti, rodiče, manžel, manželka, sourozenci apod. Mohou to však být i zástupci komunity, v níž ke spáchání trestného činu došlo, tedy všichni ti, kteří mají určitý osobní vztah k oběti nebo k pachateli nebo, „ jsou spojeni příslušností k místu, kde ke spáchání trestné činnosti došlo“.⁵⁴ Příkladem lze uvést příslušníky rodiny, sousedy, kamarády, spolupracovníky, členy určité zájmové skupiny atd.

1. 4 Vybrané restorativní modely

Restorativní modely vychází z tradičního přístupu neformálního a kolektivního řešení sporů, který se nejprve využíval při řešení sporů v komunitách, při řešení soukromých a obchodních sporů a postupně se rozšířil i na oblast trestního práva, a to v kontextu hledání reakcí a programů na spáchaný trestný čin. Například Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN mezi nejčastější restorativní postupy považuje mediaci, konferenci a kruhy. Zároveň však odkazuje na jakýkoliv program, jenž „probíhá restorativně a snaží se o dosažení restorativního výsledku“.⁵⁵ Rezoluce přitom vychází ze své definice restorativního procesu, za něhož považuje jakýkoliv proces, v jehož rámci se pachatel a oběť, a případně další jednotlivci či členové komunity, kteří jsou zasaženi nebo ovlivněni trestným činem, aktivně a společně podílí na řešení záležitostí týkajících se trestného činu, a to obvykle pomocí zprostředkovatele. Výsledkem restorativního postupu je dohoda, jenž zahrnuje takové reakce a alternativy, které jsou zaměřeny na odškodnění, nápravu, náhradu způsobené újmy či všeobecně prospěšné práce, tedy výsledky, jenž jsou zaměřeny ve prospěch individuálních

⁵⁴ TOMÁSEK, Jan a kol. *Rodinné skupinové konference*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. ISBN 978-80-7338-177-6, str. 41

⁵⁵ Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 12 (2002), článek 2 ze dne 24. července 2002 o základních principech při aplikování programu restorativní justice v trestních věcech. [online]. [cit. 24. 8. 2021] Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroje/mezinarodni-a-evropske-dokumenty-k-rj/>

a kolektivních potřeb obětí či dalších osob zasažených trestným činem, na odpovědnost stran a dosažení opětovné integrace oběti a pachatele.⁵⁶

Je třeba vycházet z toho, že všechny restorativní modely mají určité společné rysy. Prvním společným znakem je zprostředkovatel, který realizuje kontakt mezi účastníky sporu. Dalším znakem je, že restorativní modely lze provádět v kterékoliv fázi trestního řízení, kdy všichni účastníci sporu mají možnost se vyjádřit ke spáchanému trestnému činu a taktéž se v jeho průběhu seznamovat se všemi podstatnými fakty. Společným cílem všech modelů je i snaha o uvědomění si odpovědnosti za spáchaný trestný čin a přijetí odpovědnosti.

Zároveň obsahové formy těchto restorativních modelů nejsou pevně stanovené. V praxi často dochází i ke vzájemnému prolínání a ovlivňování restorativních modelů, kdy lze např. narazit na mediaci, která připouští k účasti nejen pachatele a oběť, ale taktéž i další osoby konfliktu. U všech restorativních modelů by se měly promítat základní restorativní hodnoty, jimiž jsou dobrovolnost, respekt, dialog, zaměření na vztahy a participativní podoba rozhodování⁵⁷.

1. 4. 1 Mediace mezi obětí a pachatelem trestného činu

Mediace jako metoda řešení konfliktu v trestních věcech představuje jednu z cest, jak účinným způsobem reagovat na trestnou činnost, a především pak na skutečné potřeby lidí, jichž se bezprostředně dotýká, tedy zejména obětí a pachatelů. Zároveň se jedná v současné době o nejčastěji využívanou formu restorativní justice, zejména pak v zemích Severní Ameriky a evropského kontinentu.

I přesto, že v dějinách lidstva, zejména od období oslabení rodových společností, převládaly spíše násilné nebo autoritativní způsoby řešení sporů, jako prostředek usmíření a udržení smíru v intuitivní podobě je mediace známa od počátku lidské

⁵⁶ STRÉMY, Tomáš (ed). Restorativna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. *Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Trnava: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 86

⁵⁷ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9, str. 133

civilizace. Jako jedna z forem vyjednávání sporných otázek v oblasti obchodní, pracovní či rodinné je mediace využívána zejména od druhé poloviny 20. století.⁵⁸

V rámci restorativní justice se prosazuje model mediace ještě později, až v sedmdesátých letech 20. století, přičemž za kolébku mediace v trestních věcech je považována Kanada a USA.⁵⁹ První, doložený případ mediace, známý jako Elmira Case, je z roku 1974, kdy na návrh místního pracovníka církevní organizace bylo řešeno vandalství dvou nezletilých pachatelů mediací. Soud přistoupil k návrhu církevního pracovníka, aby se pachatelé všem poškozeným omluvili a dojednali za jeho pomoci nápravu a následně rozhodl o podmíněném trestu odnětí svobody.⁶⁰

Pojem mediace vychází z latinského slova *mediare*, nebo také *medius*. Sloveso *mediare* vyjadřuje naše sloveso zprostředkovat, slovo *medius* pak významově vyjadřuje nestrannost. V obecném slova smyslu je mediace procesem zprostředkování, jenž by měl vést k urovnání sporu. Toto zprostředkování je vedeno neutrální třetí osobou, odborně vyškoleným zprostředkovatelem, tedy mediátorem, který vede nejčastěji komunikaci mezi obětí a pachatelem takovým způsobem, aby obě strany měly možnost vyjádřit své postoje a pocity k projednávanému skutku v bezpečném prostředí. Nestrannost mediátora, jeho odborné znalosti a zkušenosti a umění využívat vhodně různé metody a techniky postupů a stylů vedení mediace a komunikace v jednotlivých fázích mediace, jsou tak jedním z předpokladů úspěšnosti celého procesu mediace. Úspěšný mediátor musí teoreticky znát a prakticky ovládat umění pozorování, preferenční způsoby naslouchání a smyslového vnímání, usměrňování dialogu, způsoby kladení otázek či využívat změnu strategie při konfrontaci s měnícím se chováním obou

⁵⁸ HOLAS, Jan. Limity donucení k využití mediace. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2021, č. 2. [online]. [cit. 13. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembsfpwg4dwobptex3tl4zdsmi&groupIndex=16&rowIndex=0>, str. 29

⁵⁹ ŠTANTEJSKÝ, Ondřej, ŠTERN, Pavel. Probace a mediace v mezinárodním kontextu. In: ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, DOUBRAVOVÁ, Dagmar. *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných věcí*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2, str. 23

⁶⁰ KRACÍK, Martin. Restorativní justice a její programy. In: ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, DOUBRAVOVÁ, Dagmar. *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných věcí*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2, str. 32

stran, znát eventuality vyjednávání se stranami, možnosti vzniku, vývoje i řešení konfliktů, pozice, potřeby a očekávání klientů apod⁶¹.

Mediátor by měl věnovat pozornost nejen vyřčeným slovům, ale také neverbální komunikaci, která může být zejména obětí vnímána jako zastrašující či ponižující. Mediátor je ten, který dbá i na správné pochopení vyřčených slov, a pokud nejsou pochopena správně nebo jen zčásti, dbá na vyjasnění všech oblastí nepochopení. Taktéž využívání techniky přeformulování, je další z možností, jak se ujistit, že poskytnutá informace byla pochopena správně. Mediátor nemá oprávnění pachatele a oběť nutit do jakéhokoliv výsledku. Strany musí být taktéž poučeny, že mediace může být z jejich strany kdykoliv ukončena. Samozřejmostí ze strany mediátora je zabezpečit dodržování pravidel slušné komunikace, zajištění bezpečné a klidné atmosféry, a zejména poskytnout možnost vyjádření emocí.⁶² Je třeba si však uvědomit, že je to pachatel, který spáchal trestný čin, a oběť která je tímto jeho činem poškozena. Vzájemný dialog se nemůže zaměřovat na otázku viny či nevin, ale na to, jak může pachatel odčinit újmu, kterou oběti způsobil a jak může za svůj čin převzít odpovědnost.

Mediace mezi pachatelem a obětí je tedy dobrovolným střetnutím, jehož úkolem je najít vhodné řešení situace v bezpečném prostředí. Jak uvádí Karabec, zajištění bezpečného prostředí na straně oběti i pachatele je základním předpokladem úspěšné mediace. Jen vzájemná konfrontace bez jakéhokoliv náznaku přímého i skrytého zastrašování či výhrůžek může vést k cíli mediace.⁶³ Tímto cílem je napravit vztahy mezi obětí a pachatelem, tzn. poskytnout oběma stranám možnost diskuze o spáchaném skutku, jeho následcích pro oběť ve sféře materiální i emocionální, dát možnost pachateli vysvětlit motivy spáchání trestného činu a vytvořit tak příležitost pro satisfakci a přijatelný způsob řešení

⁶¹ Realizace školení: Mediace – výcvik 2021. [online] [cit. 2. 9. 2021] Dostupné z WWW: <https://www.etendry.cz/detail/700999-Realizace-skoleni:-Mediace-%E2%80%93-vycvik-2021.html>

⁶² DOLEŽALOVÁ, Martina, Patrick Van LEYNSEELE. Mediace v právním prostředí. *Právní rozhledy*. 2012, č. 12. [online]. [cit. 14. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrjgpxa4s7gez6427gqyts&groupIndex=0&rowIndex=0#>, str. 419

⁶³ KARABEC, Zdeněk. Restorativní justice. *Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. ISBN 80-7338-021-8, str. 10-11

nápravy způsobené škody.⁶⁴ Zmínit je však třeba i další cíl mediace, a to přesunutí důrazu „z „veřejného zájmu“ řešení případu, který zdůrazňuje klasická justice, na osobní zájmy těch, koho se zločin přímo dotknul.“⁶⁵

Proces mediace je tak primárně zaměřený na lidský rozměr zločinu a jeho dopad na život oběti, na nápravu vztahů mezi oběma stranami a až následně na formální potrestání pachatele. Mezinárodně uznávaný autor knih z oblasti mediace, profesor Mark Umbreit, dokonce vyslovuje myšlenku, „že se jedná o jeden z nejkreativnějších způsobů, jak pachatele přimět k osobní odpovědnosti za spáchaný skutek a zároveň mu poskytnout příležitost, aby své chování napravil.“⁶⁶

I přesto, že hlavní cíl mediace byl určen, nelze přehlížet ani výchovný efekt mediace, tedy předcházení recidivy pachatele. Tím, že se pachatel setká s obětí tváří v tvář a dozví se přímo od ní, jaký vliv na ni spáchaný čin měl, dostává se mu racionálního pohledu k jeho vlastní trestné činnosti. Mediace je tedy metodou, „která významně podporuje ideu resocializace pachatelů. Je velkou šancí pro pachatele, aby si uvědomil škodlivost svého jednání a byl motivován k odstranění následků spáchaného trestného činu.“⁶⁷

V současném pojetí představuje mediace mnoho forem a postupů. Rozum s kol. autorů⁶⁸ zmiňuje využití mediace v trestním řízení dle Groenhuijsena, který podle způsobu využití mediace rozeznává tři modely. Mediace, jež je součástí tradičního trestního procesu, mediaci jako alternativu k trestnímu řízení a mediaci

⁶⁴ KALVODOVÁ Věra. Alternativní sankce a novely trestního zákoníku – Nový trend v alternativním trestání? In: STRÉMY, Tomáš (ed). Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. *Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Trnava: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 98

⁶⁵ ROZUM, Jan, Petr, KOTULAN a kol. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. ISBN 978-80-7338-090-8, str. 9

⁶⁶ UMBREIT, Mark. Victim meets offender. The Impact or Restorative Justice and Mediation. New York: Willow Tree Press, 1994. In: ROZUM, Jan a kol. Mediace z pohledu občanů České republiky. *Trestněprávní revue*, 2009, č. 12. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembqhfpxi4s7gezif6427gm3te&groupIndex=14&rowIndex=0>, str. 37

⁶⁷ ROZUM, Jan, TOMÁŠEK, Jan. Mediace z pohledu recidivy. *Trestněprávní revue*. 2010, č. 12. [online]. [cit. 15. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrgbpxi4s7gezif6427gm4tc&groupIndex=0&rowIndex=0>, str. 39

⁶⁸ ROZUM, Jan, Petr, KOTULAN a kol. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. ISBN 978-80-7338-090-8, str. 8

jako součást trestního řízení, jež je využívána až po rozhodnutí soudu o vině a trestu, jako vhodná metoda řešení konfliktu oběti a pachatele. Odchylná podoba mediace souvisí jak se systémem trestní justice v dané zemi, tak s kulturními a sociálními aspekty, postoji veřejnosti k problematice trestné činnosti apod.

1. 4. 2 Konference

Za určitou formu mediace lze považovat konference, ať již skupinové nebo rodinné skupinové konference. Výchozí principy konferencí mají obdobný charakter jako mediace, odlišné je pouze přizvání dalších účastníků projednávaného konfliktu. Kromě oběti a pachatele jsou to nejčastěji rodinní příslušníci oběti a pachatele. Na obou stranách to však mohou být i jiní podporovatelé nebo zástupci státních institucí. Konferencí rozumíme tedy proces, do kterého je zapojen širší počet účastníků, kteří jsou trestným činem přímo či nepřímo dotčeni. Podle míry zastoupení jednotlivých účastníků nebo podle způsobu uzavírání dohody či podle toho, kdo dohodu schvaluje, rozeznáváme různé modely konferencí⁶⁹.

Jelikož principy konferencí jsou obdobné, v této práci bude zdůrazněn význam rodinných skupinových konferencí, které lze uplatnit zejména u pachatelů z řad dětí a mládeže, tedy věkové skupiny, která je nejvíce ovlivnitelná, ať již v pozitivním či negativním slova smyslu. Právě proto se často využívají jako odklonu v trestních věcech mládeže od běžného systému trestního soudnictví. Jako odklon, jenž iniciuje policie, se tento model využívá v řadě zemí, mimo jiné v Kanadě, USA, Irsku, Austrálii i České republice⁷⁰.

Za kolébkou rodinných skupinových konferencí je pokládán Nový Zéland, který v roce 1989 prosadil zákon, který umožnil využít tzv. „Whanau konference“, jako základní nástroj projednávání všech méně závažných případů mladistvých delikventů. Taktéž v Česku jsou rodinné skupinové konference primárně určeny k řešení případů mladistvých pachatelů. Tyto jsou chápány jako restorativní

⁶⁹ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9, str. 135

⁷⁰ UNODC. Průvodce restorativními programy. *Edice příruček pro trestní justici*. 2. vydání. Vídeň: United Nations, 2020, str. 27

programy, jež jsou založeny na společném setkání pachatele, jeho rodiny, oběti a dalších osob, které byly trestným činem zasaženy.

První projekt, který zapojil do řešení následků trestné činnosti mladistvé pachatele a oběti včetně jejich rodin či zástupců dotčené komunity, byl spuštěn ve vybraných městech ČR prostřednictvím Probační a mediační služby (dále jen PMS) v roce 2012 pod názvem „Na správnou cestu!“ Cílem projektu ukončeného v roce 2015, bylo *„podpořit mladistvé pachatele trestných činů v úsilí o změnu chování a rizikových životních strategií ústících v jejich kriminální jednání, předejít dalšímu opakování trestné činnosti a usnadnit jejich bezproblémové začlenění do společnosti“*.⁷¹

Projekt sledoval několik cílů. Prvním cílem bylo přimět pachatele, aby pochopil rozsah způsobené škody a za tuto převzal osobní odpovědnost a napravil ji. Přidanou hodnotou pak bylo posílení a rozvoj jeho kompetencí. Druhým cílem, jenž směřoval na oběť trestného činu, bylo podílet se na rozhodnutí, jak daný případ řešit a zároveň získat odpovědi na otázky, které oběť zajímaly. Třetím cílem bylo vtáhnout do celého procesu jednak komunitu, která bude ochotna motivovat pachatele pro nápravu a odčinění újmy a jednak podporovatele oběti, kdy se předpokládalo, že tato komunita dokáže zvýšit pocit bezpečí u oběti, rozptýlit její obavy ze setkání s pachatelem a následně i poskytnout oběti podporu či být zdrojem nápadů pro řešení problémů. V neposlední řadě si projekt kladl za cíl snížit recidivu. Bylo správně předpokládáno, že pokud dojde k nápravě narušených vztahů a přijetí odpovědnosti pachatele i jeho rodiny za spáchaný skutek, dojde zároveň k posílení rodinných vazeb. Program rodinné skupinové konference bylo možné využít v kterékoliv fázi trestního řízení s tím, že vhodné případy ke konferenci navrhoval specialista pro práci s mládeží a nezletilými v rámci PMS. Výsledkem konference mohlo být buď společné prohlášení účastníků, dále dohoda, anebo plán nápravy. Výsledek byl následně předán orgánům činným v trestním řízení.⁷²

⁷¹ Projekt na správnou cestu! Registrační číslo: CZ.1.04/3.1.00/73.00003. [online] [cit. 22. 8. 2021]. Dostupné z [www: https://esf2014.esfcr.cz/PublicPortal/Views/Projekty/Public/ProjektDetailPublicPage.aspx?action=get&datovySkladId=EA875E3D-5D82-46C9-8C77-2A737A58B175](https://esf2014.esfcr.cz/PublicPortal/Views/Projekty/Public/ProjektDetailPublicPage.aspx?action=get&datovySkladId=EA875E3D-5D82-46C9-8C77-2A737A58B175)

⁷² TOMÁŠEK, Jan a kol. *Rodinné skupinové konference*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. ISBN 978-80-7338-177-6

Na projekt „Na správnou cestu!“ navazoval projekt „Na správnou cestu II, jenž byl realizován v období od 1. 5. 2016 do 31. 8. 2020. I tento projekt reagoval na vývojové trendy kriminality mládeže a mimo jiné se zaměřoval na rozšíření nového restorativního programu rodinné skupinové konference do všech soudních okresů. Prostřednictvím nově proškolených facilitátorů bylo snahou podpořit nejen rozšiřování programu rodinných skupinových konferencí po celé ČR, ale také jednotlivé činnosti probačních a mediačních týmů standardizovat a sjednocovat.⁷³

I přesto, že o výhodách zapojení rodin mladistvých pachatelů a obětí do řešení trestných činů nelze pochybovat, kdy rodinné skupinové konference nabízí jednoznačně vhodnou alternativu ke klasickému způsobu řešení trestních věcí, i zde je nutné zvažovat nejen vhodnost zapojení konkrétních případů do těchto restorativních programů, ale také počítat s určitými problémy, které sice nejsou důvodem pro neuskutečnění konference, ale cíl konference mohou negativně ovlivnit.

V reakci na trestný čin je třeba zohlednit specifické charakteristiky mladistvých pachatelů. Tomášek např. zmiňuje autory Suzuki a Wooda⁷⁴, kteří uvádí pět objektivních případů, kdy nemusí rodinné skupinové konference fungovat i přesto, že byla splněna základní kritéria typu souhlasu s účastí na konferenci či přiznání odpovědnosti za trestný čin. Prvním případem je nedostatek rozvinutých rozumových i jiných schopností mladistvého pachatele, které podmiňují pochopení samé podstaty konference. Druhým problémem se jeví nedostatek komunikačních a vyjadřovacích schopností, tedy i neschopnost vyjádřit své emoce, pocity či formulovat vlastní názory. Další překážkou je emocionální nevyzrálость některých mladistvých delikventů, zejména pak těch, kteří vyrůstali v asociální rodině. U těchto jedinců lze jen těžko předpokládat, že setkání s obětí u nich vyvolá lítost či zahanbení, které vyústí ve snahu odčinit způsobené škody. Problematicky vnímají Suzuki a Wood taktéž nerovnoměrné rozložení sil mezi jednotlivými

⁷³ Evaluace projektu Na správnou cestu! II. [online] [cit. 2. 9. 2021] Dostupné z: https://www.pmscr.cz/download/projektyNSCII_evaluacni_zprava_zaverecna_201130.pdf

⁷⁴ SUZUKI, Masariho, WOOD, William. Is restorative justice conferencing appropriate for youth offenders? *Criminology and criminal Justice*, 2017, s. 1-18. In: TOMÁŠEK, Jan a kol. *Rodinné skupinové konference*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. ISBN 978-80-7338-177-6, str. 35-37

účastníky konference. Za přítomnosti dospělých nejsou někteří adolescenti schopní otevřeně vyjádřit své emoce, pocity a myšlenky, a raději proto souhlasí s návrhy, se kterými se vnitřně neztotožňují. Poslední komplikací, kterou je třeba mít na zřeteli, je vliv delikventních vrstevníků na další jednání pachatele, a to i přesto, že konference je úspěšná. Vráti-li se pachatel do skupiny problémových vrstevníků, je i vyšší pravděpodobnost recidivy pachatele. Autoři se proto domnívají, že při úvaze, zda u mladistvých pachatelů lze využít program skupinových rodinných konferencí, je třeba posuzovat i stupeň jejich kognitivního, duševního a citového vývoje.⁷⁵

1. 4. 3 Kruhy společného rozhodování

Restorativní model kruhů je inspirován technikami řešení sporů původních obyvatel zejména Severní Kanady a USA. Kruh byl tradičně u těchto obyvatel symbolem společného vyjadřování a rozhodování při řešení vzájemných vztahů a dodnes je využíván např. v rámci justičního systému kmene Navahů.⁷⁶

V současnosti kruhy představují určitou formu dialogu s cílem dosáhnout vzájemného respektu mezi členy komunity, posílit mezilidské vztahy a vytvořit silnější vazby v širší komunitě. Od jiných restorativních modelů se liší zejména snahou zapojit větší okruh osob ovlivněných spáchaným trestným činem. Kromě úzké komunity jsou do kruhu aktivně zapojeni i členové širšího společenství, zástupci z různých oblastí sociálního života a státní úředníci, např. policisté, státní zástupci či probační úředníci.⁷⁷

Nejnámějšími kruhy jsou kruhy ozdravné či mírotvorné, známé též pod anglickým názvem healing circles či peacemaking circles. Ozdravné kruhy jsou procesem postaveným na práci s emocemi a na hledání řešení problémů. Jsou založeny na principech diskrétnosti, respektu a rovnosti ke každému jednotlivci, závazku

⁷⁵ SUZUKI, Masariho, WOOD, William. Is restorative justice conferencing appropriate for youth offenders? *Criminology and criminal Justice*, 2017, s. 1-18. In: TOMÁŠEK, Jan a kol. *Rodinné skupinové konference*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. ISBN 978-80-7338-177-6, str.37

⁷⁶ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9, str. 135-136

⁷⁷ STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia a VRÁBLOVÁ, Miroslava. *Restorativna Justícia*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 196

k pozitivnímu výsledku, otevřenosti, ochoty naslouchat a porozumět bolesti jiných. Komunitě poskytují možnost jasně definovat její očekávání a formulovat jasný závazek podpory, pokud budou její očekávání naplněna. Každý účastník kruhu má právo přispět k hledání řešení a následnému rozhodování, přičemž konečný výsledek je konsensem všech jeho členů.

I když se kruhy uplatňují zejména při méně závažné trestné činnosti, své opodstatnění našly i v případech závažné trestné činnosti. A to právě díky roli komunity, která na rozdíl od profesionálů působících v systému trestní justice, je přítomná v každodenním životě pachatelů i obětí. Ozdravné kruhy lze využít nejen v případech, kdy je znám pachatel, ale také u těch, kde není znám. V tomto případě komunita např. pomáhá oběti vyrovnat se s tím, co se jí stalo. Ozdravné kruhy se využívají ve všech fázích trestního procesu. Užitečné však mohou být i po návratu z výkonu trestu. Pachateli pomáhá např. začlenit se opětovně do společnosti a oběti překonat strach z návratu pachatele z výkonu trestu.

Dalšími typy kruhů jsou např. rozhodčí kruhy (sentencing circles), kruhy komunity (community circles) či kruhy sdílení (talking circles). Obecně lze konstatovat, že v moderních systémech trestní justice lze využít kruhy k usnadnění rozhodování v trestním řízení. Místní komunity je mohou dobře uplatnit při řešení obav občanů z trestné činnosti či z obav asociálního chování, ale také např. při řešení stížností na příslušníky orgánů činných v trestním řízení. Lze je realizovat i v případech konfliktů uvnitř komunity, ke snížení násilí, v případě trestných činů z nenávisli či k podpoře reintegrace pachatelů po výkonu trestu či po výkonu opatření zpět do komunity.⁷⁸

⁷⁸ STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia a VRÁBLOVÁ, Miroslava. *Restorativna Justícia*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 131

2 PRVKY RESTORATIVNÍCH PŘÍSTUPŮ V ČESKÉ LEGISLATIVĚ

Legislativním cílem restorativní justice je zavádění jejích prvků do vnitrostátního práva jednotlivých států, posilování práv obětí a vytváření nových modelů řešení trestní činnosti, které by přispěly k obnově začlenění obětí i pachatelů do společnosti, ve smyslu vypořádání se s následky trestného činu v současnosti i v budoucnosti.

Role současné české legislativy při ochraně společnosti a jejích občanů před těmi, kteří páchají trestnou činností, je zřejmá. Právo má „moc“ donutit pachatele trestné činnosti chovat se způsobem, který je pro společnost žádoucí. Právo má „moc“ nedobrovolně zamezit páchání trestné činnosti a sankcionovat ty, kteří se tak chovají. Institut práva je však stejně významný i pro jedince, kteří jsou trestnou činností poškozeni. Oběti z pohledu práva správně očekávají od státu nejen represivní postoj vůči pachateli trestného činu, ale předpokládají i jiné možnosti satisfakce, zejména zmírnění újmy způsobené trestnou činností, ať již uplatněním nároků na náhradu škody, morální satisfakcí či dospěním k vzájemnému porozumění, dohodě a uzdravení oběti.

2. 1 Mezinárodní dokumenty

Restorativní justice a potažmo prosazování jejích myšlenek a programů, je předmětem zájmu celé řady mezinárodních organizací. Při jejím výčtu nelze pominout určující vodítko všech současných legislativních opatření, která vychází z přirozených práv daných Všeobecnou deklarací lidských práv, schválenou Valným shromážděním Organizace spojených národů dne 1. prosince 1948, kde se v úvodu konstatuje, *„že je nutné, aby lidská práva byla chráněna zákonem, nemá-li být člověk donucen uchýlovat se, když vše ostatní selhalo, k odboji proti tyranii a útlaku.“* Článek 8 dále deklaruje, že *„každý má právo, aby mu příslušné*

*vnitrostátní soudy poskytly účinnou ochranu proti činům porušujícím základní práva, která jsou mu přiznána ústavou nebo zákonem“.*⁷⁹

Dalším mezinárodním dokumentem, který se zabývá otázkou implementace restorativních programů do vnitrostátního práva jednotlivých států, je již zde zmiňovaná Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 12 ze dne 24. července 2002, o základních principech při aplikování programu restorativní justice v trestních věcech. Dokument definuje základní pojmy jako je restorativní program, restorativní průběh programu, restorativní proces a restorativní výsledek. Určuje vhodné využití restorativní justice, stanoví základní principy a doporučení k vytváření a provádění restorativních programů, a vybízí jednotlivé státy k přijetí standardizovaných restorativních opatření, postupů a právních záruk, jimiž by byli chráněni účastníci restorativních programů.⁸⁰

V neposlední řadě považuji za podstatné opětovně zmínit Doporučení Rady Evropy o restorativní justici ve věcech trestních z roku 2018. Tento dokument integruje širší chápání restorativní justice a jejích principů, než určují zde výše uvedené dokumenty. Mimo jiné uznává efektivnost restorativní justice a doporučuje držet se v trestních věcech 20 základních restorativních principů, které korespondují s principy Zehra i s principy Rezoluce z roku 2002. Cílem Doporučení bylo podnítit členské státy EU, aby v rámci svých trestních systémů inovativně využívaly restorativní přístupy všechny dotčené veřejné i soukromé orgány. Proto jedním z principů Doporučení⁸¹ je, že restorativní proces by měl být všeobecně dostupnou službou. Tato služba by měla být k dispozici ve všech fázích trestního řízení, přičemž všechny relevantní organizace i státní orgány by měly předávat všem stranám úplné informace o jejich právech, povaze procesu

⁷⁹ USNESENÍ Valného shromáždění OSN č. DE01/48. Všeobecná deklarace lidských práv. 10. prosince 1948. New York: Vybrané Deklarace Valného shromáždění OSN č. 1/1948. Dostupné z: ASPI – DE01/48

⁸⁰ Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 12 (2002), článek 2 ze dne 24. července 2002 o základních principech při aplikování programu restorativní justice v trestních věcech. [online]. [cit. 24. 8. 2021] Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroje/mezinarodni-a-evropske-dokumenty-k-rj/>

⁸¹ Doporučení Rady Evropy CM/Rec (2018) výboru ministrů členských států o restorativní justici ve věcech trestních, ze dne 3. října 2018. [online]. [cit. 25. 8. 2021] Dostupné z: https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2019-12/czech_cm-rec-2018-8-concerning-restorativejustice.pdf

restorativního přístupu i možných důsledcích jejich rozhodnutí, zda restorativního přístupu využijí či nikoliv.

V souvislosti s prosazováním mediace, jakožto jedné z alternativních způsobů řešení trestních věcí, je třeba zmínit především Radu Evropy a její Doporučení č. R (99) 19 vztahujícího se k mediaci v trestních věcech⁸² (dále jen Doporučení). V Doporučení se zdůrazňuje potřeba zvýšené aktivní osobní účasti oběti a pachatele, případně dalších osob či komunity ovlivněných trestným činem v rámci trestního řízení. Doporučení definuje mediaci jako proces, kdy je oběti a pachateli dána možnost aktivně se účastnit na řešení projednávané věci, a to za pomoci třetí nestranné osoby – mediátora. Dále stanovuje hlavní principy mediačního procesu, jenž by všechny členské státy Evropské unie měly dodržovat, a které jsou ve shodě s již výše popsány zásadami mediace. Zdůraznit je třeba uskutečnění mediace z iniciativy kterékoliv strany, z podnětu soudu i státního zástupce. K mediaci lze přistoupit jen na základě svobodného souhlasu obou stran, kterému předchází srozumitelná informace o právech stran, povaze mediačního procesu a důsledcích svého rozhodnutí. Dále je to možnost odvolání souhlasu kterékoliv ze stran a nestranný způsob vedení mediace ze strany mediátora, který je založen na skutkové podstatě případu a na potřebách a přáních stran. Mediace by měla být dostupnou službou upravenou zákonem, která je přístupná ve všech fázích trestního řízení, a to jako proces doplňující tradiční trestní řízení nebo jako alternativa k němu. Předání trestní věci k mediaci by mělo příslušet orgánům trestní justice. Výsledkem mediace by měla být dohoda, přičemž závazky plynoucí z této dohody by měly být přiměřené a mít stejné účinky jako soudní rozhodnutí.⁸³

Uplatněním restorativní justice ve specifických kontextech se zabývá např. Deklarace Valného shromáždění OSN ze dne 29. listopadu 1985 o základních principech spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci⁸⁴,

⁸² Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (99) 19 ohledně mediace v trestních věcech ze dne 15. září 1999. [online]. [cit. 25. 8. 2021]. Dostupné z: www.restorativni.justice.cz

⁸³ ROZUM, Jan, Petr, KOTULAN a kol. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. ISBN 978-80-7338-090-8, str. 9-10

⁸⁴ Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power United Nations, General Assembly A/RES/40/34 (1985). [online]. [cit. 21. 9. 2021]. Dostupné z [www: https://legal.un.org/avl/ha/dbpjvcap/dbpjvcap.html](https://legal.un.org/avl/ha/dbpjvcap/dbpjvcap.html)

kteřá taktéř vyzývá k užití neformálních nástrojů při řešení trestních sporů ve vhodných případech tak, aby bylo usnadněno usmířením a došlo k nápravě újmy a odškodnění obětí, případně jiných osob závislých na pomoci ze strany oběti. V návaznosti na tuto deklaraci byla v roce 1996 přijata Komisí OSN pro prevenci trestné činnosti a trestní justice rezoluce vyzývající k vytvoření programů služeb pro oběti trestných činů a k vytvoření příručky k deklaraci. O tři roky později vydaná Příručka OSN na pomoc obětem trestné činnosti se „stala průvodcem při vytváření a realizaci programů poskytujících sociální, psychologickou, emocionální a finanční podporu a pomoc obětem a další účinnou pomoc obětem v rámci trestního řízení.“⁸⁵

Další významnou rezolucí Valného shromáždění OSN je Úmluva o právech dítěte z roku 1989, jež uznává právo každého podezřelého, obviněného či vinným uznaného dítěte, aby s ním bylo zacházeno způsobem, který podporuje jeho vlastní důstojnost a hodnotu, respekt dítěte k lidským právům a základním svobodám druhých, a to s ohledem na jeho věk, reintegraci do společnosti a perspektivu jeho tvůrčí role v dané společnosti. Úmluva uznává právo dítěte na slyšení a spolupodílení se na rozhodnutích a vybízí k využití alternativních opatření mimo soudní řízení a využívání restorativních programů ve všech případech respektujících právní záruky a dodržování lidských práv.⁸⁶

Dovolím si zdůraznit, že v rámci směrnic a úmluv Rady Evropy lze všeobecně a dlouhodobě vyzorovat zejména trend rozšiřování a posilování práv obětí, kdy je zřejmá snaha sjednotit přiznávání zejména procesních práv obětí a také podpořit pronikání prvků restorativní justice do trestního procesu. Jedním z právních dokumentů řešících problematiku odškodnění obětí je např. Evropská úmluva o odškodňování násilných trestných činů ze dne 24. listopadu 1983 přijatá Radou Evropy ve Štrasburku, která zavazuje ty státy, které ji přijaly, řešit situaci obětí poškozených úmyslným násilným trestným činem, v jehož důsledku u nich došlo k ublížení na zdraví. Toto se nevztahuje jen na oběti, ale i na osoby

⁸⁵ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F. ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: C.H.Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-559-9, str. 29

⁸⁶ Convention on the Rights of the Child 44/25 ze dne 20. listopadu 1989. [online]. [cit. 21. 9. 2021]. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/cs/umluva-o-pravech-ditete/>

pozůstalé po oběti, které zemřely v důsledku spáchaného násilného trestného činu, a to i v případech, kdy pachatel není znám, nebo nemůže být potrestán.⁸⁷

Odškodňováním obětí trestných činů se zabývá dále směrnice Rady 2004/80/ES ze dne 29. dubna 2004, která vznáší požadavek poskytnout peněžitou pomoc obětem i v případech, kdy se oběť stala obětí na území jiného členského státu EU. Nastavený systém spolupráce vychází z principu, že o nároku oběti na odškodnění rozhoduje stát, na jehož území byl trestný čin spáchán.⁸⁸

V neposlední řadě lze zdůraznit směrnici Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012 o postavení obětí a jejich práv v trestním řízení i mimo něj. Touto směrnicí se určují minimální standardy pro práva, podporu a ochranu obětí, přičemž účelem je zabezpečení obdobné míry ochrany obětí ve všech členských státech, a to ve smyslu práva na spravedlivé a přiměřené odškodnění za újmu, kterou oběti utrpěly, a to bez ohledu na členský stát, na jehož území byl trestný čin spáchán. Oběti by měly získat dostatek vhodných informací již od prvního kontaktu s příslušným orgánem, dále dostat podporu emoční, psychologickou a právní, jakož i ochranu jejich i rodinných příslušníků před sekundární či opakovanou viktimizací. Z pohledu restorativní justice směrnice zdůrazňuje, že služby restorativní justice by měly zohledňovat zájmy a potřeby obětí, nápravu újmy a zabránění újmě další.⁸⁹

Rád bych zdůraznil, že uvedené dokumenty jsou pouze určitou výsečí těch, které jsem považoval za nejvýznamnější. I přesto, že uváděné dokumenty jsou „pouze“ právně nezávazná doporučení, ať již OSN či Rady Evropy, není pochyb, že u všech je snaha o harmonizaci v oblasti trestního práva včetně trestněprávních alternativ. Jak však uvádí Malenovský „...doporučující (nezávazný) charakter aktů mezinárodních organizací ovšem nevylučuje, aby tyto

⁸⁷ JELÍNEK, Jiří a GŘIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. ISBN 978-80-87576-39-7

⁸⁸ JELÍNEK, Jiří, a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 320

⁸⁹ SMĚRNICE Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. [online]. [cit. 21. 9. 2021]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/download/obeti_smernice_tc_2012_29_eu_cz.pdf

akty vyvolávaly určité dílčí právní následky (...) tzv. *soft law* (...).⁹⁰ Proto i v rámci legislativ jednotlivých států jsou tyto promítány do trestněprávních předpisů, včetně legislativy české.

2. 2 Zákon o probační a mediační službě

Přijetím zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů byly vytvořeny podmínky pro provádění probačních a mediačních činností v rámci trestních věcí, a to ve smyslu požadavků mezinárodních úmluv či doporučení mezinárodních organizací, zejména pak Rady Evropy a jejím Doporučení č. R (99) 19. V souladu s důvodovou zprávou k zákonu je PMS ustavena především za účelem účinného uplatňování nové trestní politiky v oblasti komunitních sankcí a trestů. Jak již bylo konstatováno, potřeba posilování ochrany lidských a občanských práv zavedla do tradičního systému trestní justice akcentaci restorativního přístupu. Nově pojatá politika tak vychází ze součinnosti a vyváženého propojení trestního práva a sociálního akcentu, kdy je chápán trestný čin jako konflikt mezi pachatelem, poškozeným a veřejným zájmem. Řešení spočívá především v zprostředkování komunikace mezi všemi stranami konfliktu, přičemž cílem je urovnání nejen právních vztahů, ale zejména mezilidských i společenských vazeb.⁹¹

Činnost PMS je spojena s téměř celým trestním řízením. Hlavním jejím těžištěm je však vykonávací řízení. Základní právní rámec v přípravném řízení⁹² je spojen zejména s úkony mediace. V zákoně o PMS i v metodickém standardu činnosti PMS je pak mediace vymezena jako „*mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným směřující k urovnání konfliktního*

⁹⁰ BOLEDOVIČOVÁ, Lucie. Trestněprávní alternativy v právních nástrojích OSN a Rady Evropy. COFOLA 2011: the Conference Proceeding, 1. edition. Masaryk university, 2011. [online]. [cit. 15. 1. 2021]. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2011/files/normotvorba/Boledovicova_Lucie_5847.pdf. In: MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. vydání. Brno: MU, 2008. ISBN 978-80-723-9218-6, str. 214-216

⁹¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. 2012. [online]. [cit. 24. 9. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT43532CZ

⁹² Srovnej § 2 a § 4 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

stavu a je vykonávána v souvislosti s trestním řízením“⁹³, a to za přítomnosti třetí neustranné osoby – mediátora, jehož postavení musí být vyvážené k oběma stranám. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného. Mediátor, jako odborník na efektivní vyjednávání, má za úkol řídit proces jednání, vytvářet podmínky pro dorozumění a nalezení řešení účastníků mediace, nikoliv však spor posuzovat a rozhodovat o formě jeho řešení. Mediačního jednání se mohou účastnit i jiné osoby, než osoby oběti a pachatele, např. obhájce obviněného a zmocněnec oběti, přičemž možná je i varianta, že některá jednání mohou být vedena pouze za účasti právních zástupců obou stran, tedy bez přítomnosti pachatele a oběti. Lze konstatovat, že i další zásady mediačního procesu jsou v souladu s principy Doporučení Rady Evropy č. R (99) 19. Taktéž i výsledky mediačního procesu jsou na zvážení státního zástupce nebo soudce, zda tyto zohlední ve svém rozhodnutí. Může např. zastavit trestní stíhání či navrhnout nebo schválit alternativní opatření nebo sankci.⁹⁴

V rámci českých zvyklostí se mediace provádí především při řešení trestné činnosti páchané dětmi a mladistvými pachateli nebo u případů méně závažné trestné činnosti, které jsou kvalifikovány jako přečiny. U této kategorie trestných činů je možné uzavření dohody o náhradě způsobené škody mezi pachatelem a obětí, kdy lze následně v rámci trestního řízení navrhnout pro pachatele mírnější formu trestu a využít institutů odklonu, tj. buď podmíněného zastavení trestního stíhání dle § 307 a § 308 trestního řádu (dále jen TR), nebo institutu narovnání dle § 309 a násl. TR. V těchto případech má tedy dohoda o mediaci přímý vliv na výši a druh trestu pro pachatele. Po dobu řízené mediace trestní řád umožňuje pozastavit trestní řízení, zpravidla však toto probíhá současně s mediací. Pokud by však mediace nebyla úspěšná a dohodu se nepodařilo mezi jednotlivými účastníky uzavřít, úředník PMS podá písemnou zprávu o výsledku mediace státnímu zástupci nebo soudci, přičemž se na neúspěšný pokus o dohodu dále

⁹³ Probační a mediační služba ČR. *Metodický standard činnosti PMS v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem*. 2003. [online]. [cit. 24. 9. 2021]. Dostupné z [www: https://docplayer.cz/344519-Metodicky-postup-strediska-pms-cr-v-ramci-pripravneho-rizeni-a-rizeni-pred-soudem.html](https://docplayer.cz/344519-Metodicky-postup-strediska-pms-cr-v-ramci-pripravneho-rizeni-a-rizeni-pred-soudem.html)

⁹⁴ Tamtéž

nepřihlíží a v trestním řízení se pokračuje, jako by k pokusu o uzavření dohody o urovnání sporu a náhradě škody nedošlo.

Z pohledu legislativy však zákon o PMS ani trestní řád nesvazují mediaci s určitou kategorií trestných činů. Teoreticky je možné mediaci provést i při řešení následků zločinů, jež jsou kvalifikovány nepodmíněným odnětím svobody s horní hranicí více než 5 let. Vzhledem k tomu, že v těchto případech však nelze využít v rámci probíhajícího trestního řízení již zmiňovaných odklonů od trestního řízení, může být sice uzavřena mezi obětí i pachatelem mediální dohoda o způsobu a náhradě škody, ale tato nemá přímý vliv na trestní řízení z pohledu procesního, ale pouze nepřímo, v hmotněprávní rovině. Například může být vyhodnocena jako polehčující okolnost, která se zohlední při ukládání výše trestu, v rámci zákonem stanovené hranice.⁹⁵

Je třeba zdůraznit, že činnost PMS by nemohla být v dnešní podobě realizována, pokud by nebyly učiněny zásadní změny v trestním právu. Zákon o PMS je velmi úzce provázán k primárním trestněprávním předpisům, jež byly až do roku 1997 postaveny na rigidní právní úpravě, která poskytovala pouze omezené možnosti využívání optimálních postupů při řešení trestních věcí, a to nejen v zájmu státu, ale i obětí a pachatelů. Po roce 1997 dochází postupně k hmotněprávní i procesněprávní úpravě trestního práva směrem k využívání restorativních principů. I v praktické rovině tak lze vnímat snahu o využívání odklonů a alternativních sankcí. Jak již bylo konstatováno, odklony umožňují ukončit trestní stíhání i jiným způsobem než uložením nepodmíněného trestu odnětí svobody, alternativní sankce se nabízejí tam, kde je nutné uložit trest, nicméně menší závažnost spáchaného trestného činu umožňuje pro splnění účelu trestu a trestního stíhání využít i jiné způsoby trestu než nepodmínečné odnětí svobody.

I přesto, že ke vzniku restorativních programů přispěl zejména přijatý zákon o obětech trestných činů, je třeba upozornit, že činnost PMS v oblasti mediace je zatím jediným poskytovaným programem v rámci zákonné trestněprávní úpravy. V souladu s ustanovením § 4 zákona o PMS svou mediální činnost

⁹⁵ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Využití restorativních programů u závažné trestné činnosti. In *Státní zastupitelství* [online]. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, roč. 6 č. 6, s. 31. [cit. 11. 9. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT50839CZ.

Probační a mediační služba zahajuje buď z vlastní iniciativy, nebo na pokyn soudu nebo státního zástupce, případně policejního orgánu, anebo z podnětu některé strany trestního řízení. Na druhou stranu, musí být splněna povinnost vzájemné spolupráce s orgány činnými v trestním řízení (dále jen „OČTŘ“) a soudy pro mládež např. o počátku trestního stíhání v takových trestních věcech, kde je vhodné uplatnit formy alternativního způsobu řízení. K plnění úkolů má PMS oprávnění opatřovat si informace a poznatky o osobě obviněného, a dále stanoviska poškozeného, které jsou významné pro rozhodnutí soudu či státního zástupce. Při plnění úkolů dle § 5 tohoto zákona, PMS úzce spolupracuje nejen s OČTŘ a soudy, ale také s celou řadou jiných subjektů, např. orgány sociálního zabezpečení, školami, poskytovateli zdravotnických služeb, nadacemi, zájmovými sdruženími občanů, církevními organizacemi či orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Další ustanovení § 6 zákona o PMS řeší postavení úředníků a asistentů PMS, jejich práva a povinnosti, jakož i samotnou organizaci státní správy probační a mediační služby.

I přesto, že je zřejmé, že výsledek mediace má určitý význam pro rozhodování v trestním řízení, je třeba mít na zřeteli, že stále jde o mimoprocesní postup, tedy alternativu, která stojí mimo trestní právo, a která trestní řízení nenahrazuje, byť může být výsledek mediace pro trestní řízení přínosný. Konečné rozhodnutí ve věci zůstává vždy v pravomoci soudu, případně státního zástupce, a dosažení dohody v rámci mediace může být jen podkladem pro rozhodnutí, ať již ve smyslu využití odklonu či alternativního trestu, nebo pro zohlednění polehčující okolnosti ve smyslu § 41 písm. j) trestního zákoníku (dále jen „TZ“).⁹⁶ Masopust Šachová správně namítá, že smyslem Doporučení Rady Evropy R (99) 19 o mediaci v trestních věcech bylo učinit mediaci jedním z institutů trestního řízení, což v rámci české procesní úpravy bylo částečně dosaženo až novelou TŘ k 1. 1. 2022, kdy je mimo jiné výslovně v § 27b TŘ uvedeno, že úředník PMS provádí v trestním řízení úkony probace a mediace⁹⁷. Do účinnosti tohoto zákona

⁹⁶ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9, str. 57-58

⁹⁷ § 27b zákona č. 220/2021 Sb., kterým se mění trestní řád, trestní zákoník a některé další zákony

trestní řád pojem mediace neobsahoval. Ve spojení s § 4 odst. 7 PMS, ze kterého vyplývá, že PMS může provádět mediaci v trestním řízení na základě pověření OČTŘ a ve vhodných případech i bez tohoto pověření (byť není dotčeno právo OČTŘ rozhodnout, že věc se k mediaci předávat nebude), trestní řád reaguje na reálné naplnění mediace v trestním řízení.

Pro činnost PMS bylo zásadní přijetí zákona č. 220/2021 Sb.,⁹⁸ jež byl reakcí na schválení Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025.⁹⁹ Pro tuto práci se jeví jako zásadní zejména odstranění dvoukolejnosti systému nařizování některých alternativních trestů, úprava vykonávacího řízení, kdy je možné rozhodnout v tomto řízení i mimo rámec veřejného zasedání v rozhodnutích ryze ve prospěch odsouzeného, např. při zrušení uloženého přiměřeného omezení, zrušení dohledu, podmíněném upuštění od výkonu trestů nespojených s odnětím svobody apod. Úprava např. zjednodušuje proces nařízení trestu obecně prospěšných prací, zavádí změny v průběhu tohoto výkonu, jakož i ve výkonu trestu domácího vězení a především přiznává PMS, resp. probačním úředníkům, navrhopat opatření ve všech případech, ve kterých je činná v rámci vykonávacích řízení. V rámci odklonů se jeví jako přínosné možnost uložení dohledu probačního úředníka v případech podmíněného odložení podání návrhu na potrestání a podmíněného zastavení trestního stíhání. Zákon také nově upravuje postavení PMS ve vztahu k dětem mladším 15 let, jež doposud nebylo, na rozdíl od řízení proti mladistvým, systematicky upraveno. Nově má PMS oprávnění zapojit se do řízení ve věcech dětí do 15 let zejména v případech využití nástrojů pozitivní motivace, kdy má možnost navrhnout např. zrušení dohledu probačního úředníka nebo kontrolu výchovných opatření v průběhu zkušební doby.¹⁰⁰

⁹⁸ Zákon č. 220/2021 Sb., kterým se mění trestní řád, trestní zákoník a některé další zákony

⁹⁹ Usnesení vlády České republiky ze dne 11. října 2017 č. 733 o Koncepti rozvoje probace a mediace do roku 2025. [online]. [cit. 25. 1. 2022] Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqge3v6nztgnpxk43ooywta&groupIndex=0&rowIndex=0>

¹⁰⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 220/2021 Sb., o změně trestního řádu, trestního zákoníku a některých dalších zákonů. [online]. [cit. 13. 11. 2021]. Dostupné také z: ASPI – LIT293980CZ.

2.3 Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

Pro restorativní justici v českém právním systému bylo přelomové nejen legislativní přijetí zákona o PMS, ale ve stejné míře i přijetí zvláštní formy trestněprávní úpravy ve vztahu k mladistvým pachatelům, kterým je zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví mládeže a o změně některých zákonů (dále jen „SVM“).

Tento speciální předpis, založený na principu restorativní justice, komplexně upravuje všechna specifika trestní odpovědnosti mladistvých a řízení proti nim. Restorativní přístup je vymezen již § 1, jenž vymezuje nejen věcnou příslušnost a jeho vztah speciality vůči jiným obecným právním předpisům, ale i „právně filosofické a koncepční východisko systému soudnictví ve věcech mládeže“¹⁰¹, kterým je právě model restorativní justice. Ustanovení § 1 odst. 1 za protiprávní činy určuje ukládaná opatření, postupy, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže. Zákon taktéž umožňuje reagovat určenými mimotrestními prostředky i na závažná jednání dětí mladších 15 let. Tímto předpisem se např. řídí i činnost PMS pro oblast řešení kriminality mládeže.

Restorativní přístup je vymezen taktéž v § 1 odst. 2, který určuje, že u dítěte mladšího 15 let a mladistvého, jenž se dopustil protiprávního jednání, je třeba sledovat, aby se užilo takové opatření, *„které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem.“*¹⁰²

Toto pojetí je ve shodě s restorativním přístupem v Úmluvě o právech dítěte č. 44/25, které vydalo Valné shromáždění OSN v New Yorku v roce 1989. SVM je tak postaven na principu restorativní justice, kdy avizuje, že účelem trestního řízení a trestněprávní reakce má být spíše obnovení narušených sociálních vztahů

¹⁰¹ Komentář k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže, 3. vydání, 2011, s. 1-7. [cit. 11. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?DocumentId=nnptembrgfpwk232geytslmtmjptembqgnptemjyl5ygmni>

¹⁰² § 1 odst. 2 zákona 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví mládeže a o změně některých zákonů v platném znění

a předcházení další protiprávní činnosti než represe¹⁰³. V obdobném duchu se vyjádřil i Ústavní soud ČR, který ve svém nálezu ze dne 8. listopadu 2005 deklaroval, že SVM „přistupuje k řešení protiprávních věcí v širokém kontextu všech jejich morálních a společenských aspektů“¹⁰⁴. Proto je SVM orientován do budoucnosti, a těžiště jeho zájmu „spočívá v přijímání takových opatření, prostřednictvím kterých lze předejít recidivě“¹⁰⁵. Toto vyjádření Ústavního soudu ČR koresponduje se závěrem ustanovení § 1, odst. 2, jenž určuje, že „řízení musí být provedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páchání protiprávních činů“.¹⁰⁶

Ústavní soud v předmětném nálezu dále zdůrazňuje, že v SVM je „zakomponováno východisko tzv. restorativní (obnovující) justice, která klade důraz na vyváženou spravedlivou reakci společnosti na trestný čin mladistvého, která se nezříká své spoluzodpovědnosti za jeho selhání a vyvozuje z něj důsledky nejen pro něj samotného, ale i pro řešení problémů dalších zúčastněných osob a skupin spojených s trestným činem.“¹⁰⁷

Základní principy restorativní justice jsou využity i z pohledu oběti, kdy požadavek uspokojení potřeb oběti se odráží v § 3 odst. 7 SVM, jenž řeší nejen náhradu újmy, ale také jiné přiměřené zadostiučení oběti. V konkrétní podobě se náhrada újmy uplatňuje v dalších ustanoveních SVM, přičemž vždy je výslovně požadováno, aby byla oběti nahrazena způsobená škoda, nahrazena nemajetková újma nebo vydáno bezdůvodné obohacení. Jak uvádí Válková v komentáři k zákonu, tímto je „podtržen význam, který zákonodárce připisuje uspokojení potřeb oběti

¹⁰³ ŠÁMAL, Pavel a Lukáš BOHÁČEK. Polistopadové budování právního státu a vývoj právního řádu. *Komorní listy*. Praha: Exekutorská komora ČR, 2019, roč. 11, č. 4, s. 16-26. ISSN 1805-1081.

¹⁰⁴ Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 18. listopadu 2005, sp. zn. Pl. ÚS 28/04. [205/2005 USn.]. [cit. 11. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?DocumentId=njptembqgvptembvl52xg3q&groupIndex=0&rowIndex=0>

¹⁰⁵ Tamtéž

¹⁰⁶ § 1 odst. 2 zákona 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví mládeže a o změně některých zákonů v platném znění

¹⁰⁷ Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 18. listopadu 2005, sp. zn. Pl. ÚS 28/04. [205/2005 USn.]. [cit. 11. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?DocumentId=njptembqgvptembvl52xg3q&groupIndex=0&rowIndex=0>

protiprávního činu, které pokládá za podmínku naplnění požadavku spravedlivého projednání věci soudem mládeže“.¹⁰⁸

Taktéž vymezující terminologie v § 2 SVM, jenž je odlišná od obecně trestních předpisů, vychází z principů restorativní justice. Nové názvosloví vyjadřuje odlišný přístup k postihu mladistvých a dětí mladších 15 let. Hlavním smyslem není potrestání, ale aktivní působení na chování obou těchto kategorií i na chování jejich sociálního okolí. Zákon např. zavádí pro kategorii mladistvých místo trestních sankcí tři druhy opatření: výchovné (dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou), ochranné (ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a ochranná výchova) a trestní (obecně prospěšné práce, peněžitá opatření, peněžitá opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu, odnětí svobody odložené na zkušební dobu s dohledem a odnětí svobody nepodmíněné). Je zřejmé, že hierarchie opatření koresponduje s účelem projednávání provinění, kdy nejmírnější forma je výchovné opatření, nejpřísnější naopak trestní opatření, které již obsahuje represivní složku.¹⁰⁹

Podle § 11 odst. 1 SVM však lze v některých případech upřednostnit výchovný účel před represí, a to upuštěním od uložení trestního opatření. Tohoto ustanovení lze využít např. za předpokladu, že mladistvý „spáchal provinění, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, jeho spáchání lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě“¹¹⁰, a zároveň je dosavadní chování mladistvého pozitivní a jsou splněny další podmínky uvedené v § 11 odst. 1, psím. b) a c), a dále je předpoklad, že samotné projednání trestní věci před soudem bude mít na mladistvého dostatečný výchovný vliv.

¹⁰⁸ Komentář k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže, 3. vydání, 2011, s. 22-23. [cit. 11. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgf6wk232geytslmtmjptembqgnptemjyl5yggmmq>

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 7-21, 85-91

¹¹⁰ § 11 odst.1 zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

Tohoto institutu se tedy využije v případech, kdy mladistvý spáchal provinění a je pro něj výchovně dostačující samotná skutečnost, že jeho jednání bylo odhaleno, vyšetřeno OČTŘ a soudem projednáno, a zároveň uložení trestního opatření by pro něj bylo nepřiměřeně přísné a nedůvodné. Soud tak svým rozsudkem sice vysloví vinu, ale žádné opatření mladistvému neuloží.¹¹¹ Další možnosti upuštění od uložení trestních opatření ve zvláštních případech určuje ustanovení § 12 SVM (např. pokud je vůči mladistvému užito ochranné nebo výchovné opatření a dosažení účelu zákona není třeba uložit trestní opatření). V neposlední řadě může soud pro mládež dle § 14 SVM, a to za podmínek § 11 odst. 1 zákona, upustit od uložení trestního opatření podmíněně. Při tomto druhu opatření soud zároveň stanovuje zkušební dobu až na jeden rok. Vedle zkušební doby lze uložit i ochranné nebo výchovné opatření, které by mělo mladistvého vést k vedení řádného života. Soud může uložit i přiměřenou náhradu škody a odčinění nemajetkové újmy, kterou mladistvý svým proviněním způsobil. Pokud nejsou splněny stanovené podmínky a mladistvý se ve zkušební době neosvědčil, může soud před uložení trestního opatření uložit mladistvému dohled, přiměřeně prodloužit zkušební dobu nebo stanovit dosud neuložená výchovná opatření.¹¹²

Ze systému sankcí je zřejmé, že právním následkem provinění mladistvého je takové opatření, které má zejména preventivní účinek, jehož cílem je pozitivní působení do budoucna tak, aby nedocházelo ze strany mladistvé osoby k další trestné činnosti. Zákon apeluje především na mírnější způsoby řízení a opatření, pokud tato povedou k dosažení účelu zákona.

Z hlediska dobrých výsledků nápravy mladistvých lze využít k formálnímu projednání věcí soudem pro mládež institutu odklonů. Státní zástupce má možnost

¹¹¹ BUDAYOVÁ, Lucie. Upuštění od uložení trestního opatření podle § 11 ZSM. *Trestněprávní revue*, 2018, č. 5, s. 109. [online]. [cit. 15. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhbpixi4s7gvpngxzrga4q&groupIndex=7&rowIndex=0>

¹¹² Srovnej § 14 zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

využít odklonu narovnání, podmíněného zastavení trestního řízení, odstoupení od trestního stíhání či podmíněného odložení podání návrhu na potrestání.¹¹³

Určitou absenci restorativního přístupu, kdy nelze využít odklonů, je třeba vnímat u dětí mladších 15 let, pokud se dopustí činu jinak trestného. V případech dětí mladších 15 let, které nejsou trestně odpovědné, se zahajuje řízení o činu jinak trestném, které zpravidla směřuje k tomu, že soud v občanskoprávním řízení uloží dítěti některé z opatření uvedených v § 93 SVM. Při rozhodování o druhu opatření se zpravidla přihlíží k výsledkům pedagogicko-psychologického vyšetření, přičemž lze uložit méně závažná opatření ve formě výchovné povinnosti, výchovného omezení, napomenutí s výstrahou, dohled probačního úředníka, nebo zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče, až po zásadnější formu reakce, jakou je ochranná výchova nebo ochranné léčení.

Oproti mladistvým pachatelům však nejsou umožněny alternativy k formálnímu projednání věci před soudem pro mládež. Tuto neexistenci alternativy kritizoval i Evropský výbor pro sociální práva, který v letošním roce rozhodl, že „*k formálnímu projednání věci soudem pro mládež nadto mají existovat alternativy, tzv. odklony*“.¹¹⁴ Výbor mimo jiné zdůraznil, že „*je obecně škodlivé vystavovat děti systému trestního soudnictví,*“ přičemž nabízí rozličné podoby odklonů, např. „*komunitní službu, dohled a vedení probačními úředníky, rodinné konference a další možnosti restorativní justice, včetně odškodnění obětí*“¹¹⁵. Výbor dále kritizoval, že na rozdíl od mladistvých pachatelů, není dětem do 15 let věku v řízení o činu jinak trestném zajištěna ani právní pomoc od počátku řízení, byť je zjevné, že právě děti potřebují emoční a psychologickou pomoc nejvíce. Dítě je při vyšetřování činu jinak trestného velmi zranitelné a „*účast právního*

¹¹³ HRONOVÁ, Eliška. Česká republika selhává v zajištění procesních práv dětí v kvazitrestním řízení. *Bulletin Centra pro lidská práva a demokracii*. 2021, č. 3, s. 21. [online]. [cit. 11. 9. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT292596CZ

¹¹⁴ Tamtéž

¹¹⁵ Tamtéž

*zástupce je zásadní pro prevenci sebeobviňování dětí i jako pojistka před špatným zacházením.*¹¹⁶

2. 4 Zákon o obětech trestných činů

Zejména požadavek implementace evropských směrnic na posílení a rozšíření práv obětí, postupné rozšiřování účelu trestního řízení i konceptu restorativní justice vedla zákonodárce k vytvoření právní normy, jež by jednotným, uceleným a systematickým způsobem právně upravovala problematiku pomoci obětem trestných činů. V současné době je touto právní normou zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, v platném znění (dále jen ZOTČ)

I přesto, že zákonodárcem není jasně deklarováno poslání zákona, jeho účel vyplývá z jednotlivých ustanovení. Hlavním cílem je odškodnění obětí a zajištění realizace jejich práv a oprávněných zájmů v trestním řízení i mimo něj. Jak uvádí např. Jelínek a kol., posilování práv obětí je logickým důsledkem selhání státu v oblasti ochrany fyzických osob před pachateli trestných činů. Oběti je třeba věnovat péči, a tím zmírnit dopad trestného činu na její osobnost a kompenzovat újmu tím vzniklou. Oběť by se tak vedle jejího procesního postavení měla stát subjektem zvláštní péče ze strany státu. Autoři dále zdůrazňují, že za účel zákona považují i neméně důležitou potřebu zvýšení zájmu o oběti v tom nejširším slova smyslu, tj. posílení celospolečenské pomoci, podpory a solidarity, a tím i pobídnutí k tolik potřebné společenské soudržnosti, která v konečném důsledku může preventivně působit při snižování delikventního chování v celé společnosti. Zejména pro OČTŘ to znamená zajištění nejen náležitého respektu, uznání a ochrany pro oběti trestné činnosti, ale též poskytnutí jim i co nejširší pomoci, ať již v oblasti sociální, psychologické, právní a jiné, kterou potřebují v důsledku spáchaného trestného činu, jímž byla dotčena jejich tělesná integrita, osobnostní práva či majetek.¹¹⁷ V souvislosti s konceptem restorativní justice to byla zejména

¹¹⁶ HRONOVÁ, Eliška. Česká republika selhává v zajištění procesních práv dětí v kvazitrestním řízení. *Bulletin Centra pro lidská práva a demokracii*. 2021, č. 3, s. 21. [online]. [cit. 11. 9. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT292596CZ

¹¹⁷ JELÍNEK, Jiří, a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-016-1, s. 7-10

snaha více zapojit oběť do trestního řízení a nevnímat ji jen jako pouhý objekt trestního řízení či jako předmět důkazu.¹¹⁸

Předmětem úpravy ZOTČ jsou tři základní oblasti. První oblastí je vymezení základní terminologie, podmínky přiznání statusu oběti a vymezení jejích práv. Druhým okruhem je poskytování peněžité pomoci ze strany státu a třetím předmětem právní úpravy ZOTČ je vymezení a úprava vztahů mezi státem a subjekty, jež obětem pomoc poskytují. Z restorativního pohledu lze vnímat velmi pozitivně § 3 ZOTČ vymezujícího základní zásady, jež se promítají do všech ustanovení zákona. Zejména odst. 1 § 3 ZOTČ rozšiřuje pojetí osoby zasažené trestným činem, než ji chápe § 43 TR.

„Každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je třeba považovat za oběť, nevyjde-li najevo opak nebo nejde-li zcela zjevně o zneužití postavení oběti podle tohoto zákona. Existují-li pochybnosti o tom, zda je oběť zvláště zranitelnou, je třeba ji za zvláště zranitelnou považovat. Na postavení oběti nemá vliv, pokud nebyl pachatel zjištěn nebo odsouzen.“¹¹⁹

V tomto smyslu se jednoznačně jedná o subjektivní vnímání zasažené osoby, na jejímž základě je jí přiznán soubor práv, který rozšiřuje práva či nároky na podporu a pomoc, které do účinnosti ZOTČ byly přiznány jen poškozenému v trestním řízení.

První zásada obsahuje i vyjádření zásady nezávislosti statusu oběti na trestním řízení. Postavení oběti tak není závislé na existenci trestního řízení, ani na jeho rychlosti či na úspěšnosti dopadení či usvědčení pachatele trestného činu. Navíc trestná činnost pachatele nemusí mít dopad jen na přímou oběť, ale také často na jiné osoby, tzv. nepřímé oběti, nejčastěji rodinné příslušníky, jež mají status oběti, ale trestní řízení jim nemůže přiznat status strany poškozené. Tato zásada má klíčový význam pro oběti z pohledu práva na peněžitou pomoc od státu nebo jinou odbornou pomoc, která tak nemá spojitost s trestním řízením.

¹¹⁸ GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, str. 1-14

¹¹⁹ § 3 písm. 1 zákona o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: Sběrka zákonů. 2013, ročník 2013, částka 20/2013, číslo 45. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-45>

Druhá podstatná zásada vychází z premisy, že do pozice oběti se člověk dostane proti své vůli a trestný čin významně zasahuje do jeho života. Proto v ustanovení § 3 odst. 2 ZOTČ se uplatňuje zásada dobrého zacházení s obětí, přičemž všechny subjekty, s nimiž oběť přichází do kontaktu, mají povinnost respektovat její osobnost a důstojnost, přistupovat k ní individuálně, diferencovaně, zdvořile, citlivě a podle možností i vstřícně. Nejedná se tedy pouze o orgány veřejné moci či subjekty, které jsou registrovanými poskytovateli pomoci, ale také o další osoby a subjekty, jako např. znalce, obhájce, lékaře, zdravotnický personál, tlumočníky, novináře apod. Taktéž není přípustné bagatelizovat jakoukoliv způsobenou újmu, a naopak se chovat tak, aby bylo maximálně eliminováno zvýšené riziko vzniku sekundární a opakované viktimizace. Samozřejmě by mělo být zamezení prohlubování újmy ze strany samotného pachatele, a to nejen v rámci restorativního procesu.¹²⁰

Nejen pro seznámení a pochopení restorativního procesu má význam i další zásada, kdy je obětem třeba ze strany OČTŘ a všech registrovaných poskytovatelů pomoci, poskytovat informace o jejich právech takovým srozumitelným způsobem, aby oběť byla schopna plného uplatnění svých práv. V případě žádosti oběti jsou tyto subjekty povinny informace poskytnout i opakovaně.

Účelem zákona je zabezpečit obětem co nejširší pomoc a možnost uplatnění jejich práv. Poslední zásadou je proto zásada spolupráce OČTŘ s PMS a ostatními subjekty poskytujícími obětem pomoc, tedy nejen s registrovanými subjekty podle ZOTČ, ale také např. se subjekty registrovanými dle zákona o sociálních službách, dále také zmocněnci a důvěrníky oběti, jak je definuje v prvním případě trestní řád v § 50 a § 51 TR a ve druhém případě § 21 ZOTČ.

Významným restorativním přínosem je ustanovení § 22 ZOTČ, jímž je právo oběti „v kterémkoliv stadiu trestního řízení učinit prohlášení o tom, jaký dopad měl trestný čin na její dosavadní život“¹²¹, přičemž nehraje roli, zda prohlášení oběť

¹²⁰ GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, str. 32-38

¹²¹ § 22 zákona o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: Sběrka zákonů. 2013, ročník 2013, částka 20/2013, číslo 45. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-45>

učiní ústně či písemně. Prohlášení má pro oběť význam nejen z pohledu důkazního prostředku, kdy svým prohlášením může přispět k objasnění věci, ale také je jím realizováno právo oběti být slyšena ke skutečnostem důležitých pro rozhodnutí ve věci. Vyjádření se k těmto okolnostem je pro oběť stěžejní i z pohledu citového vyrovnání se s trestným činem, působící zároveň i jako ochrana před druhotnou újmou. Obdobně významné je, že prohlášením oběti má i pachatel možnost si uvědomit, co činem spáchal.¹²²

V neposlední řadě je to ustanovení § 39 odst. 1 písm. b) ZOTČ, jenž poprvé do české legislativy stanovil rámec restorativních programů. Tento zákon však nedefinuje ani nestanoví podmínky restorativního programu, jakož nestanoví ani způsob, jak mají být zapojeny do trestního řízení. Zákon pouze určuje formální požadavky na subjekty, které chtějí poskytovat pomoc obětem podle ZOTČ, a které chtějí zároveň získat pro svou činnost dotaci ze strany státu.

I přesto, že Jelínek a kol. uvádí, že i když nejsou stanoveny parametry restorativního programu, lze vycházet z předpokladu, že restorativním programem je každý program, který usiluje „o obnovení stavu, který byl narušen v důsledku spáchaného trestného činu“¹²³, i přesto se přikláním k názoru Masopust Šachové, že absence definice programu v ZOTČ vyvolává nejasnosti i nejistoty, „jakou roli a význam mají programy v trestním řízení hrát a jaké práva a povinnosti jednotlivým účastníkům z účasti na něm vznikají, a to zejména k trestnímu řízení“¹²⁴. Odpověď na tyto otázky nelze dohledat ani v důvodové zprávě k ZOTČ, který hovoří pouze obecně, kdy definuje restorativní proces jako proces, v němž oběť a pachatel, případně kterákoliv jiná osoba, jež byla trestným činem nějak dotčena, se společně aktivně účastní na řešení sporu vzniklého v důsledku trestného činu, a to zpravidla za pomoci zprostředkovatele, resp. mediátora, přičemž dohoda dosažená v rámci tohoto procesu je tzv. restorativním

¹²² GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020 ISBN 978-80-7400-793-4, str. 130-133

¹²³ JELÍNEK, Jiří, a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 48

¹²⁴ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9, str. 56

výsledkem.¹²⁵ K restorativním programům je pouze obecně konstatováno, že tyto jsou využívány podle základních zásad restorativní justice, kdy dohoda může zahrnovat účast v programech, které se zaměřují buď na individuální, nebo na kolektivní potřeby všech stran. Těmito potřebami může být např. náhrada škody, odškodnění, nebo veřejně prospěšné práce. Kromě uspokojení závazků stran je cílem programu i opětovné začlenění oběti a pachatele do společnosti.¹²⁶

I přesto, že ZOTČ otevřel cestu ke vzniku restorativních programů, poskytovatelů nabízejících tyto služby, mimo již zmiňovanou PMS a její programy, není dostatek. Ze strany neziskových organizací je např. registrovaným poskytovatelem restorativních programů centrum LOCIKA v Praze a Středočeském kraji, které od roku 2017 realizuje program „Včas a spolu II“. Cílem programu je poskytnout včas citlivou pomoc pro děti ohrožené domácím násilím, minimalizovat dopady domácího násilí a zabránit jeho opakování tak, aby děti mohly bezpečně vyrůstat v jim důvěrném rodinném prostředí. Program klade důraz na ochranu dítěte před sekundární viktimizací, na bezpečí rodiče a dětí i na další potřeby dětí, které zažívají domácí násilí, ať již jako přímé oběti, nebo jako svědci.¹²⁷

Mezi registrovanými poskytovateli restorativních programů je dále např. občanské poradenské středisko ADRA, jenž poskytuje služby v oblasti domácího násilí, dále nezisková organizace Pro Dialog, z.s., jenž poskytuje taktéž své služby obětem domácího násilí a násilí obecně či v rámci Diecézní charity Plzeň, a to pro osoby, které utrpěly újmu na majetku, ke kterému mají vztah, nebo utrpěly psychickou újmu jako přímé i nepřímé oběti.¹²⁸

Z výše uvedených restorativních programů je však zřejmé, že všechny programy jsou pojmány spíše v úzkém pojetí jako nástroj pomoci obětem trestných činů, nikoliv jako nástroj komunikace mezi obětí a pachatelem, kdy stále chybí i legislativní provázanost těchto programů s některým z procesních institutů.

¹²⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2017 Sb., změna zákona o obětech trestných činů a dalších zákonů. 2015. [cit. 24. 9. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT219519CZ

¹²⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2017 Sb., změna zákona o obětech trestných činů a dalších zákonů. 2015. [cit. 24. 9. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT219519CZ

¹²⁷ CENTRUM Locika. Restorativní program centra LOCIKA. [online]. [cit. 1. 10. 2021]. Dostupné z: <http://www.centrumlocika.cz>

¹²⁸ Ministerstvo spravedlnosti České republiky-Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů. [online]. [cit. 1. 10. 2021]. Dostupné z: <https://otc.justice.cz/verejne/seznam.jsf>

Jak zdůrazňuje Masopust Šachová, restorativní programy tak zaujímají „spíše marginální pozici ve způsobu řešení následků trestné činnosti“.¹²⁹

2. 5 Trestní řád a trestní zákoník

Principy restorativní justice se postupně začleňují do českého trestního práva i díky rekodifikaci trestního zákoníku v roce 2009, kdy nová filosofie ukládání trestních sankcí vychází ze zásady depenalizace. Ta obnáší nejen úpravu tradičních trestních sankcí formou trestu a ochranných opatření, ale také nově i sankce alternativní, které jsou vyjádřením snahy o přiměřenou satisfakci obětí trestných činů.¹³⁰

Komentář k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „TZ“), k účelu trestu uvádí, že je akcentována snaha o spojení odplatného hlediska s hlediskem speciálně preventivním a zároveň zdůrazňující význam náhrady škody a zohlednění zájmů poškozeného, tedy snaha i o spojení hlediska restitučního¹³¹.

I přesto, že přímý odkaz na restorativní koncept v TZ nenalezneme, do restorativního rámce lze zcela jistě zahrnout jednotlivé aspekty zacházení s následky trestné činnosti, a to zejména individualizaci trestu a využívání alternativ k trestu odnětí svobody, dále ukládání trestu odnětí svobody jako ultima ratio a v neposlední řadě pozitivní motivaci pachatele a snahu o jeho reintegraci do společnosti. Jak již bylo konstatováno, restorativní přístup je vnímán také z pohledu zájmů poškozeného, a to skrze doplnění zásad v TZ.¹³² Zejména formulace nových efektivnějších alternativních sankcí je mnohem více orientována na přiměřenou satisfakci obětí trestných činů. Tím, že soud zohlední zájmy poškozeného volbou vhodného alternativního opatření místo nepodmíněného

¹²⁹ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9, str. 56

¹³⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5, str. 502-508

¹³¹ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9, str. 100

¹³² MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde? (zaměřeno na aktuální otázky české sankční politiky. *Trestněprávní revue*, 2016, č. 11-12. [online]. [cit. 15. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chap-terview-document.seam?documentId=nrptembrgzpxi4s7geyv6mjsl5zv6mrvha&groupIndex=0&rowIndex=0>, str. 258

trestu odnětí svobody, je příznivě ovlivněna schopnost pachatele nahradit poškozenému škodu nebo odčinit nemajetkovou újmu, kterou trestným činem způsobil, nebo aby vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem.¹³³

Alternativní opatření také více pozitivně působí na převzetí zodpovědnosti pachatele za svůj čin. V práci již bylo zdůrazněno, že uvěznění prohlubuje pocit odcizení od společnosti a odrazuje od převzetí odpovědnosti, navíc není ekonomicky výhodné ani pro společnost. I přesto, TZ vnímá existenci nepodmíněného trestu odnětí svobody jako nutnost, a to právě v těch případech, kdy nepřichází v úvahu jiná než ta nejpřísnější společenská reakce v podobě nepodmíněného trestu odnětí svobody. Smysl, účel a nutnost tohoto nejpřísnějšího druhu potrestání však nepopírá ani sama restorativní justice. Obdobně jako TZ nepopírá prosazování alternativních opatření v těch případech, kdy lze využít nepodmíněný trest odnětí svobody. I přesto, že je využita alternativní sankce, i tato by měla, mimo jiné, působit jako výstraha pro pachatele, že pokud nebude respektovat podmínky uložené alternativním opatřením, či v případě recidivy, může být využit přísnější postih.¹³⁴

Za alternativní opatření přitom odborná literatura považuje instituty upravené jak trestním právem hmotným i procesním, tak metody řešení trestních věcí právem blíže neupravené, kterými jsou např. mediace. V rámci hmotněprávní úpravy lze rozlišit alternativní tresty a alternativy k potrestání, v rámci procesní úpravy jsou to procesní alternativní opatření neboli odklony v trestním řízení.¹³⁵

Hlavním cílem alternativních trestů je ponechání odsouzených pachatelů na svobodě, zároveň však nesmí dojít k ohrožení společnosti. Proto je zřejmé, že alternativní tresty s sebou nesou požadavek plnění určitých povinností či dodržování omezení pro pachatele, zároveň požadavek uspokojení zájmů obětí trestných činů a v neposlední řadě požadavek ochrany společnosti. Z výše uvedeného vyplývá, že projevem restorativní justice je § 38 TZ, jehož první

¹³³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5, str. 502-508

¹³⁴ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, str. 24-26

¹³⁵. Tamtéž, str. 30

odstavec zdůrazňuje, že při ukládání trestní sankce je třeba přihlídnout k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a poměrům pachatele a druhý odstavec uvádí, že *“tam, kde postačí sankce pachatele méně postihující, nesmí být uložena trestní sankce pro pachatele citelnější”*¹³⁶. Ze třetího odstavce § 38 TZ pak vyplývá, že při ukládání trestu je nutné se orientovat i na právem chráněné zájmy osob poškozených trestným činem, kdy vhodná volba trestu by měla pachatele motivovat k tomu, aby usiloval o náhradu škody a zároveň aby uložený trest usnadnil poškozenému dosáhnout na náhradu škody, nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení. Je však třeba mít na zřeteli, že nepříznivý dopad na zájmy poškozených osob může mít nejen trest nepodmíněného odnětí svobody, ale také tresty majetkové povahy, např. uložení peněžitého trestu, jenž značně sníží majetek pachatele, tedy výrazně oslabí nebo zmaří schopnost pachatele nahradit poškozenému způsobenou újmu či škodu. V těchto případech však odst. 6 § 68 TZ hovoří o tom, že při střetu obou zájmů, soud musí upřednostnit náhradu škody poškozenému, kdy s ohledem na povinnost k náhradě škody, peněžitý trest neuloží.¹³⁷

V oblasti trestního procesu se česká legislativa opírá o TŘ. Z pohledu restorativní justice je třeba zmínit zejména institut udělení souhlasu poškozeného s trestním stíháním a institut odklonů. Významným restorativním prvkem TŘ je ustanovení § 163, které vyjmenovává trestné činy, u kterých je třeba souhlasu poškozeného pro zahájení nebo pokračování trestního stíhání. Toto pojetí je průlomem do zásad legality a oficiality. U vyjmenovaných trestných činů není upřednostňován veřejný zájem na stíhání pachatele, ale naopak je upřednostňován zájem poškozeného, který má blízký vztah k pachateli, a jenž by byl v důsledku potrestání pachatele nepřímo také poškozen. Odepření souhlasu poškozeného k trestnímu řízení je důvodem nepřipustnosti trestního stíhání. Pokud však obviněný trvá na projednání věci, v trestním řízení se pokračuje.¹³⁸

¹³⁶ Zákon: trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*. 2009, ročník 2009, částka 11/2009, číslo 40. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/Search_Result.aspx?q=40/2009&type=Law=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

¹³⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5, str. 502-508

¹³⁸ Srovnej § 11 odst. 1 písm. c) a § 11 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

S konceptem restorativní justice jsou spojována procesní alternativní opatření, tzv. odklony. I přesto, že není shoda, co vše je považováno za odklon, z pohledu tradičního chápání odklonu, kdy dochází k zastavení trestního stíhání, tedy k absenci odsuzujícího rozsudku, je odklonem podmíněné zastavení trestního stíhání¹³⁹, kdy v režimu zkráceného přípravného řízení hovoříme o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání¹⁴⁰ a narovnání¹⁴¹. Pro úplnost je třeba uvést odklon uplatňovaný v řízení ve věcech mladistvých, jímž je odstoupení od trestního stíhání¹⁴².

Za sporný druh odklonu lze považovat trestní příkaz. Trestní příkaz je sice spojený s odklonem od pravidelného průběhu trestního řízení, ale má povahu odsuzujícího rozsudku, kdy je pachatel uznán vinným a meritorním rozhodnutím je určen trest, byť nutně jiný než nepodmíněný trest odnětí svobody. Ani z pohledu restorativní justice nejsou naplňovány její principy. Zjevně absentuje aktivní účast obou stran, poškozený nemá možnost být aktivní stranou, podat odpor či připojit se s nárokem na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení¹⁴³.

Za odklon trestního řízení je většinou považován další institut, kterým je dohoda o vině a trestu¹⁴⁴. Jak uvádí Košťálová, „největší výhodou tohoto institutu je rychlost a efektivita řešení sporu mezi státem při výkonu trestní spravedlnosti na straně jedné a osobou obviněnou ze spáchání trestného činu na straně druhé“.¹⁴⁵ I u tohoto institutu, který patří mezi fakultativní způsoby vyřízení trestních věcí, je však vyústěním vyslovení viny a uložení trestu soudem, byť ve zvláštním řízení a s procesními odlišnostmi. Obdobně jako u trestního příkazu, i dohoda o vině a trestu tak odporuje některým principům restorativní justice, a to zejména v odklonu jakožto alternativě k trestu, neboť výsledkem je vždy trest. Osobně však vnímám, že zejména změny, které přinesla účinnost

¹³⁹ § 307 a § 308 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

¹⁴⁰ Tamtéž, § 179 písm. g) a písm. h)

¹⁴¹ Tamtéž, § 309 až § 314

¹⁴² § 70 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

¹⁴³ TIBITANZLOVÁ, Alena. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-319-3, str. 56-58

¹⁴⁴ § 175 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

¹⁴⁵ KOŠTÁLOVÁ, Klára. Co přinesla novela trestního zákoníku? *Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci*. 2020, č. 9, s. 33. [online]. [cit. 4. 11. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT286105CZ.

novely TR k 1. říjnu 2020¹⁴⁶, jsou více nakloněny k využívání prvků restorativní justice, zejména pak při možnosti zapojit poškozeného do procesu sjednávání dohody o vině a trestu. Navíc, dohoda o vině a trestu může být, oproti klasickým odklonům, využita nejen v případě stíhání přečinů, ale také v případě stíhání zločinů a nově zločinů zvláště závažných.

Jak uvádí Ščerba, odklon v trestním řízení je spojen nezbytně „s *principy restorativní justice, a tedy i s určitou formou výchovného působení na osobu, vůči níž je vedeno trestní řízení a vůči níž je odklon uplatňován.*“¹⁴⁷ Ve smyslu restorativní justice jsou pak výhody odklonů na straně státu, pachatele i poškozeného. Poškozený může aktivně participovat na výkonu trestní spravedlnosti a dosáhnout tak morální i materiální satisfakce. Pachatel zůstává na svobodě, není vytržen ze sociálního prostředí a může urovnat vztahy s poškozeným a odčinit následky trestného činu, který způsobil. Společnost může na pachatele efektivněji a rychleji preventivně působit a spolu s pachatelem aktivně spolupracovat na jeho resocializaci. Ve prospěch pachatele, poškozeného i společnosti je potom výrazné zkrácení trestního řízení. Poškozený není ohrožen sekundární viktimizací a rychleji dosáhne na náhradu škody. Na pachatele lze dříve působit výchovně a pro společnost je řešení trestních věcí prostřednictvím odklonů otázkou snížení přetíženosti soudů, věznic i snížení nákladů trestního řízení.

I přesto, že TR využívá institut odklonů, který je spojován s konceptem restorativní justice nejvíce, je třeba zdůraznit nevyjasněnost např. restorativních programů, které nejsou zákonným předpokladem jejich využití. Odklony, jako procesněprávní instituty představují jeden ze způsobů alternativních řešení trestních věcí, kdy jde však o samostatná sankční opatření, od trestu jako takového odlišná. Jak zdůrazňuje Tibitanzlová, „*je zapotřebí rozlišovat na jedné straně odklon a na straně druhé pak trest*“¹⁴⁸. To v aplikační praxi znamená, že byt' by byla

¹⁴⁶ Zákon č. 333/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů a některé další trestní předpisy.

¹⁴⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, str. 53

¹⁴⁸ TIBITANZLOVÁ, Alena. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-319-3, str. 50

výsledkem restorativního programu restorativní dohoda, tato nemusí být v rámci odklonů v trestním řízení vůbec využita. Jak zdůrazňuje Masopust Šachová, restorativní dohody nejsou v trestním procesu jasně definovány, navíc podle české legislativy jsou uzavírány mimo trestní řízení a s tímto běží v podstatě současně. I přesto, že není pochyb o posilování práv obětí, z pohledu restorativní justice její procesní práva, ani ostatních účastníků restorativního procesu, nejsou dostatečně chráněna. Jak v TZ, tak TR chybí formulace toho, jaká je role restorativních dohod v trestním řízení a jaké dopady v rámci jednotlivých procesních institutů a fází trestního řízení mohou na jeho výsledek mít. Dohody mohou, ale nemusí být podkladem pro rozhodnutí o odklonech, tedy chybí procesní význam dohody pro trestní řízení.¹⁴⁹

Otázkou restorativnosti při řešení trestních věcí podle české procesní i hmotné úpravy se bude podrobněji zabývat následující kapitola.

¹⁴⁹ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9, str. 100

3 VYUŽITÍ RESTORATIVNÍ JUSTICE PŘI ŘEŠENÍ TRESTNÍCH VĚCÍ

Do českého právního řádu se začaly postupně zavádět alternativní způsoby řešení trestních věcí ve 2. polovině devadesátých let 20. století. Významným mezníkem v ukládání alternativních sankcí bylo přijetí trestního zákona č. 40/2009 Sb., který přinesl změny v právní úpravě trestních sankcí a alternativ k potrestání s cílem poskytnout širší možnosti v rozhodovací praxi soudů při hledání vhodného způsobu řešení trestních věcí. V oblasti trestního procesu, jenž je spojen se zákonem č. 141/1961 Sb., trestní řád, jsou s konceptem restorativní justice spojeny zejména odklony.

3. 1 Alternativní tresty a alternativy k potrestání

Ačkoliv v širším slova smyslu lze vnímat za alternativní tresty všechny tresty, které nejsou spojeny s trestem odnětí svobody, tedy všechny uvedené v ustanovení § 52 TZ (např. trest propadnutí majetku, trest propadnutí věci, trest zákazu pobytu, trest zákazu činnosti aj.), z pohledu restorativního je vhodnější definovat užší pojmání alternativních trestů, které zdůrazňují alternativní charakter. Účelem takto chápaného pojetí alternativních trestů je tedy skutečná náhrada za nepodmíněný trest odnětí svobody jako taková, tedy zejména tresty podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem, trest obecně prospěšných prací, trest domácího vězení a peněžitý trest.¹⁵⁰

Restorativní moment lze vnímat ve smyslu, jak uložení alternativního trestu chápe odborná literatura. I přesto, že i alternativním trestem dochází k odsouzení pachatele, kdy je vynesena výrok o vině a trestu, tento je třeba chápat jako určitou formu projevu důvěry vůči pachateli, kterému je poskytnuta šance vést život bez dalších konfliktů se zákonem a projevit účinnou snahu po nápravě. Tato šance

¹⁵⁰ TIBITANZLOVÁ, Alena. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-319-3, str. 26

je umocněna tím, že nedochází k narušení rodinných a společenských vztahů, ke ztrátě zaměstnání, bydlení apod.¹⁵¹

Dalším institutem mezi alternativními opatřeními jsou alternativy k potrestání. Ty jsou chápány jako určitý mezistupeň mezi alternativními tresty a alternativami procesními. Jak uvádí Ščerba, u alternativ k potrestání sice trestní řízení proběhne, a toto je ukončeno rozhodnutím o vině pachatele, avšak trestněprávní reakcí není uložení trestu.¹⁵² TZ zmiňuje dva instituty alternativ k potrestání, přičemž první z nich je upuštění od potrestání¹⁵³ a druhý podmíněné upuštění od potrestání s dohledem¹⁵⁴. Ačkoliv ani u těchto institutů bychom nenašli v TZ odkaz na restorativnost, jejich využití je zejména tam, kde pachatel spáchal přečin, kterého lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě, kdy vzhledem k osobě pachatele, jeho poměrům a způsobu dosavadního života lze očekávat, že k jeho nápravě i k ochraně společnosti postačí pouhé projednání věci před soudem, bez vynesení trestu.¹⁵⁵ Další ustanovení TZ, o podmíněném upuštění od potrestání s dohledem, uvádí demonstrativní výčet přiměřených omezení a povinností, které jsou pachateli uloženy v souvislosti s uložením této alternativy k potrestání. Patří mezi ně zejména povinnost uhradit škodu a veřejně nebo osobně se omluvit poškozenému, anebo mu poskytnout přiměřené zadostiučinění¹⁵⁶, což lze také považovat za postupy respektující principy restorativní justice.

V následující části práce bude pozornost věnována těm alternativním trestům, které chápeme v užším pojetím, tedy kdy je alternativní trest chápán jako skutečná náhrada za nepodmíněný trest odnětí svobody a zároveň je zde vnímán i restorativní prvek.

¹⁵¹ TIBITANZLOVÁ, Alena. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-319-3, str. 26

¹⁵² ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, str. 32

¹⁵³ § 46 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁵⁴ Tamtéž, § 48

¹⁵⁵ TIBITANZLOVÁ, Alena. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-319-3, str. 28

¹⁵⁶ Důvodová zpráva k § 48 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Praha, 2007. [online]. [cit. 13. 10. 2021]. Dostupné také z <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?DocumentId=oz5f6mrqga4v6nbql5shu&rowIndex=0>

3. 1. 1 Podmíněné odsouzení

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody (dále jen PO) a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem (dále jen PO s dohledem) lze z pohledu TZ vnímat jako dvě základní alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, byť právní důsledky pro pachatele jsou zcela odlišné. Podstatou obou těchto institutů je, že trest, který je pachateli uložen, je prominut pod podmínkou, že pachatel po dobu podmíněného trestu, resp. soudem stanovené zkušební doby, povede řádný život a vyhoví všem omezením a podmínkám, které mu byly soudem stanoveny. Navíc, u PO s dohledem musí pachatel strpět institucionalizovaný dohled a kontrolu probačního úředníka, a to po celou dobu uložené zkušební doby. U obou trestů tedy pachatel není v přímém výkonu trestu odnětí svobody, ale pohružka nepodmíněného odnětí svobody působí jako sekundární funkce, která je využita pouze tehdy, pokud pachatel nesplní podmínky vyplývající z daného PO.¹⁵⁷ Uložení trestu PO nebo PO s dohledem lze uložit i vedle jiných trestů, např. trestu peněžitého. Naopak vyloučeno je souběžné uložení trestu domácího vězení a trestu obecně prospěšných prací.

Podmínky uplatnění PO jsou v TZ vymezeny v § 81 až § 83 TZ a podmínky PO s dohledem v ustanovení § 84 až § 87 TZ. Ve vztahu k mladistvým osobám se uplatní obecná úprava dle TZ, avšak ve smyslu odchylek vyplývajících z § 33 zákona SVM. Zásadní podmínkou u obou institutů je, že soud může výkon trestu odnětí svobody podmíněně odložit pouze tehdy, pokud chce pachateli vyměřit trest odnětí svobody ve výměře nepřesahující tři roky. Rozhodující tedy není horní nebo dolní hranice trestní sazby za daný trestný čin, ale primárně konkrétní závažnost trestného činu. Tato alternativní opatření tak lze využít u širokého okruhu deliktů. I přesto, že v aplikační praxi jsou instituty využívány především u méně závažné trestné činnosti, podmíněné odsouzení připadá do úvahy u všech trestných činů, pokud soud využije např. institutu mimořádného snížení trestu odnětí svobody¹⁵⁸.

¹⁵⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, str. 225-226

¹⁵⁸ Srovnej § 58 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Podmíněné odložení výkonu však předpokládá, že pachatel vybočil z jinak řádného způsobu života, neinklinuje tedy k páchání trestné činnosti a vzhledem k jeho osobě, poměrům, k dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, i k okolnostem případu, se má za to, že jen samo trestní stíhání má na pachatele pozitivní výchovné účinky, v budoucnu se tento vyvaruje úmyslného protiprávního jednání a v uložené zkušební době bude plnit povinnosti či omezení daná soudem. Pokud soud shledá, že pachateli je třeba poskytnout potřebnou péči a pomoc a zvýšeně jej sledovat a kontrolovat jeho chování, ve smyslu ustanovení § 84 TZ, soud uloží PO s dohledem. Druhou šanci v podobě PO lze tedy dát i těm pachatelům, kteří se dopustili v minulosti trestného činu, ale vhodným motivačním působením, pomocí, podporou a kontrolou lze jejich chování pozitivně usměrnit.¹⁵⁹ PO s dohledem je tedy stanoveno tam, kde je zvýšené riziko, že bez pomoci a kontroly by pachatel mohl podlehnout různým rizikovým faktorům, např. rizikové komunitě, zneužívání návykových látek, nezaměstnanosti nebo riziku spočívajícím v nedostatečném rodinném nebo sociálním zázemí apod.¹⁶⁰

At' již soud rozhodne o prostém PO či o PO s dohledem, vždy musí stanovit zkušební dobu, jejíž délka určuje míru újmy, jež je pachateli způsobena. TZ připouští zkušební dobu v rozpětí jednoho až pěti let, a to v závislosti na povaze a závažnosti trestného činu a na délce uloženého a podmíněně odloženého trestu odnětí svobody, jakož i v návaznosti na celkové poměry a profil pachatele, „*nikoliv však na dobu kratší, než je délka podmíněně odloženého trestu odnětí svobody*“¹⁶¹. Pokud se jedná o mladistvého pachatele, zkušební doba může být uložena „*na jeden rok až tři léta, nikoliv však na dobu kratší, než je délka podmíněně odloženého trestního opatření odnětí svobody*.“¹⁶²

Smyslem zkušební doby je zjistit, zda se pachatel napraví i bez výkonu trestu a zda nastal předpokládaný výchovný účinek uložených alternativních sankcí. V rámci zkušební doby lze pachateli uložit i další omezení a přiměřené povinnosti

¹⁵⁹ Srovnej § 81 a § 84 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁶⁰ Důvodová zpráva k § 82 až § 85 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Stav textu k 1. 1. 2022. [online]. [cit. 13. 11. 2021]. Dostupné také z ASPI ML 396 – LIT31870CZ

¹⁶¹ Srovnej § 82 odst. 1 a § 85 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁶² § 33 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví mládeže a o změně některých zákonů

tak, aby jej tyto dokázaly směřovat k vedení řádného života. Ustálená judikatura se přitom k pojmu řádný život vyjadřuje dvojím způsobem. Jednak jej lze definovat jako minimální limit řádného občana, který stát požaduje po každém občanovi, tedy zejména mít respekt k právním normám, nepáchat trestnou činnost a nečinit to, co zákon neukládá. Tato definice se použije v případě, kdy soud pachateli nestanoví konkrétní povinnosti či omezení. Druhá definice řádného života jej vymezuje jako životní styl, který koresponduje s uznávanými hodnotami ve společnosti či převládajícím představám o řádném životě ve společnosti. Pokud soud zjistí, že je potřebné podpořit pachatele v takovém životním stylu, využije k tomu přiměřená omezení a přiměřené povinnosti dle § 48 odst. 4 TZ.¹⁶³

Vedení řádného života předpokládá např. plnění vyživovací povinnosti, plnění povinnosti vůči zaměstnavateli či povinnost k náhradě škody poškozenému či odstranění negativních příčin, které pachatele přivedly k páchání trestné činnosti. Může se jednat o léčbu různých závislostí či absence styku se zavadovými osobami, které pachatele negativně ovlivňovaly.¹⁶⁴

Ustanovení § 82 odst. 3 u PO a ustanovení § 85 odst. 3 umožňují soudu uložit i další povinnosti, aby pachatel vedl řádný život, a to dle § 48 odst. 4. Tyto spočívají např. v podrobení se vhodnému programu sociální převychovy nebo výcviku, výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace, programům psychologického poradenství či léčbě závislostí. Pachateli může být též uloženo zdržet se styku s konkrétně určenými osobami, zdržet se požívání alkoholických nebo jiných návykových látek, hazardních her, návštěv určitých sportovních, kulturních či jiných společenských akcí nebo může být uložena povinnost uhradit poškozené osobě podle svých sil způsobenou škodu, dlužné výživné, hradit běžné výživné či poskytnout přiměřené zadostiučiní včetně veřejné omluvy.¹⁶⁵ Vedle přiměřených povinností či omezení může soud u pachatelů, kteří jsou

¹⁶³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 7. 2010, sp. zn. III. 1745/10. Dostupné také z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptembrgbpxk427ge4> teni

¹⁶⁴ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, str. 234

¹⁶⁵ Srovnej § 82 odst. 3, § 85 odst. 3 a § 48 odst. 4 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

ve věku blízkém věku mladistvých, uložit některá z výchovných opatření či omezení dle SVM.¹⁶⁶

Soud pachateli může po určitou část zkušební doby PO i PO s dohledem, nejdéle však na jeden rok, uložit i další povinnosti, např. zdržovat se ve stanoveném časovém období v určeném obydlí nebo jeho části, nebo bydlet s rodiči či jiným dospělým, který je zodpovědný za jeho výchovu, nebo vykonat společensky prospěšnou činnost, nezdržovat se s určitými osobami, neměnit bez souhlasu probačního úředníka místo svého pobytu či měnit zaměstnání apod.¹⁶⁷

Z uvedeného vyplývá, že soud má možnost stanovit celou řadu přiměřených opatření či povinností, která by měla být uplatňována v souladu s principy soudní individualizace trestu. Přiměřenost omezení a povinností by měla vycházet z povahy a „závažnosti spáchaného trestného činu a poměrům pachatele odpovídající zásahy do osobní svobody jednání a rozhodování podmíněně odsouzeného“¹⁶⁸, ať již formou zákazů právním řádem obecně povolených nebo těch, které zdůrazňují takový zákaz jednání, kterého se pachatel dopustil, a které nebylo právní normou dovoleno. Pachateli podmíněně odsouzenému lze přikázat i jednání, ke kterému by jinak nebyl povinen. I z tohoto důvodu je výčet přiměřených povinností a omezení pouze demonstrativní tak, aby soud měl možnost efektivněji reagovat na aktuální situaci pachatele a uložit i jiná opatření, která budou lépe, ať již obsahem nebo intenzitou, odpovídat účelu podmíněného odsouzení, tj. výchovně směřovat pachatele k vedení řádného života.

Výkonem kontroly v průběhu zkušební doby u PO může být pověřen probační úředník nebo ji může vykonávat sám předseda senátu prostřednictvím svého aparátu. V těch případech, ve kterých existují důvody pro intenzivnější kontrolu, zejména u pachatelů, kteří již mají zkušenosti s kriminální činností, je však vhodné pověřovat kontrolou probační úředníky. U PO s dohledem provádí kontrolu vždy jen probační úředník. V neposlední řadě je třeba zdůraznit, že výkon uloženého

¹⁶⁶ Srovnej § 18 a § 19 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví mládeže a o změně některých zákonů

¹⁶⁷ Srovnej § 82 odst. 2 a § 85 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁶⁸ DRAŠTÍK, Antonín, a kol. *Trestní zákoník. Komentář. Stav k 1. 1. 2015*. Praha: Wolters Kluwer (ČR), 2015. ISBN 978-80-7478-790-4. Dostupné z: ASPI ML 396, § 82

PO nebo PO s dohledem bezprostředně navazuje na právní moc odsuzujícího rozhodnutí soudu.¹⁶⁹

Pokud pachatel v době PO či PO s dohledem vede řádný život a plní si své povinnosti, kterými prokázal polepšení, může soud přiměřená omezení a povinnosti či výchovná opatření zrušit, pokud lze očekávat, že řádný život povede nadále i bez těchto opatření.¹⁷⁰ U PO s dohledem může soud zrušit i uložený dohled, pokud má za to, že pachatele není třeba již sledovat nebo kontrolovat jeho chování.¹⁷¹ Všechna tato rozhodnutí však soud může učinit nejdříve po uplynutí jedné třetiny uložené zkušební doby, nejméně však po šesti měsících jejího trvání.¹⁷²

Pokud se pachatel ve zkušební době osvědčil, tedy respektoval uložená omezení a plnil si uložené povinnosti, včetně vedení řádného života, soud po ukončení zkušební doby vysloví závěr, že se pachatel osvědčil. V aplikační praxi se stává, že soud do jednoho roku po ukončení zkušební doby nevydá rozhodnutí o osvědčení. V tomto případě se použije fikce, tedy má se za to, že se pachatel osvědčil i bez vydaného rozhodnutí.¹⁷³ V obou případech se hledí na pachatele, jako by nebyl odsouzen.¹⁷⁴

Při rozhodování o tom, zda se pachatel ve zkušební době osvědčil a v případech, ve kterých byla pachateli

„uložena povinnost nahradit podle svých sil způsobenou škodu, musí soud zkoumat schopnosti a možnosti odsouzeného tuto povinnost splnit z pohledu jeho majetkových, osobních a zdravotních poměrů, neboť je vždy třeba zjistit, zda k jejímu nesplnění došlo ze strany odsouzeného zaviněně nebo v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli“¹⁷⁵.

¹⁶⁹ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, str. 234

¹⁷⁰ Srovnej § 82a, § 85a zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁷¹ Tamtéž, § 85a

¹⁷² Tamtéž, srovnej § 82a a § 85a zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁷³ Tamtéž, srovnej § 83 odst. 4 a § 86 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁷⁴ Tamtéž, srovnej § 83 a § 86

¹⁷⁵ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24. srpna 2006, sp. Zn. 3, To 668/2006. Dostupné také z: <https://www.sbirka.nsoudu.cz>

Při porušení stanovených podmínek PO nebo PO s dohledem, může soud výjimečně ponechat PO nebo PO s dohledem v platnosti a zároveň prodloužit zkušební dobu až na pět let, ne však o více než dva roky, nebo stanovit doposud neuložená přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 TZ, nebo stanovit, aby se pachatel zdržoval v určeném obydlí nebo jeho části. Pokud je pachatel ve věku blízkém věku mladistvého, lze uložit i dosud neuložená výchovná opatření¹⁷⁶. U prostého PO lze pachateli taktéž nově uložit dohled a pokud je mu tento již uložen, může soud stanovit další povinnosti v rámci již tohoto uloženého dohledu.¹⁷⁷

Široké možnosti uplatnění podmíněného odsouzení jej předurčují k tomu, že je nejčastěji ukládaným druhem trestu. Dle statistických dat za rok 2020 bylo odnětí svobody podmíněně odloženo v celkem 25 488 případech, přičemž dohled u dospělých pachatelů byl nařízen v 2 986 případech a u mladistvých pachatelů bylo v 90 případech rozhodnuto o trestním opatření odnětí svobody podmíněně odloženém na zkušební dobu s dohledem¹⁷⁸. Těmto statistickým údajům odpovídá i počet vykázaných kontrol výkonu uložených sankcí a opatření, které v roce 2020 provedla PMS. Ta vykonávala v 4460 případech PO s dohledem a v dalších 207 případech provedla kontroly osob PO s dalšími uloženými povinnostmi a omezeními¹⁷⁹. Pro tuto práci je však podstatné, že soud zpravidla podmíněně odsouzeným pachatelům ukládá povinnost náhrady škody, odčinění újmy či vydání bezdůvodného obohacení, a zároveň vyhodnocuje, zda zájem poškozeného byl opravdu uspokojen. Uložení této povinnosti významně přispívá k odstranění následků trestného činu. Ve shodě s Ščerbou lze splnění této povinnosti chápat jako jeden „z indikátorů toho, že pachatel dokázal převzít zodpovědnost za svůj trestný čin.“¹⁸⁰

¹⁷⁶ Srovnej § 82 odst. 4 a § 85 odst. 4 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁷⁷ Tamtéž, srovnej § 82 odst. 1a, § 86 odst. 1a

¹⁷⁸ Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2020 – tabulková část II, s. 200. Vydáno v Brně dne 15. června 2021 pod č.j. 4 NZN 501/2021. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. https://verejna.zaloba.cz/wp-content/uploads/2021/06/Zpr%C3%A1va_o_%C4%8Dinnosti_SZ_za_rok_2020_tabulkova_cast_II%C3%A1_%C4%8D%C3%A1st.pdf

¹⁷⁹ Probační a mediační služba. Elektronický monitoring v číslech. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/elektronicky-monitoring-v-cislech/>

¹⁸⁰ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, str. 234

3. 1. 2 Trest obecně prospěšných prací

Trest obecně prospěšných prací (dále jen OPP) představuje další významnou alternativu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody vycházející z principů restorativní justice, neboť dává soudu možnost ponechat pachatele na svobodě a uložením povinnosti výkonu obecně prospěšné práce na něj výchovně působit. Pachateli nabízí odčinit si svou vlastní pracovní aktivitou trestné jednání, kterého se dopustil. Pachatel si může během výkonu trestu OPP plnit nejen všechny pracovní, rodinné a jiné povinnosti, ale není také odtržen od volnočasových aktivit a sociálních vazeb. Tímto je pozitivně motivován k řádnému vedení života i k odčinění nežádoucích následků jeho protiprávního jednání.¹⁸¹

Podmínky a výkon OPP jsou upraveny v § 62 až § 65 TZ. I přesto, že je tento institut zahrnut v TZ od roku 1996, jako samostatná trestní sankce působí v české legislativě až od roku 2002. Poslední významná změna proběhla zákonem č. 220/2021 Sb.,¹⁸² s účinností od 1. ledna 2022.

Soud může uložit trest OPP jako samostatný trest nebo vedle jiného druhu současně ukládaného trestu, a to za přečiny, tedy za všechny nedbalostní trestné činy a takové úmyslné trestné činy, za které TZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let¹⁸³. Logicky nemůže být trest OPP spojen s trestem odnětí svobody včetně jeho podmíněných podob a trestu domácího vězení, kdy je pachatel již jiným způsobem omezen na své osobní svobodě. V případě samostatného trestu OPP soud přihlíží k povaze a závažnosti spáchaného činu, způsobu provedení a jeho následkům, míře zavinění, pachatelovým pohnutkám, k jeho osobním, rodinným, majetkovým poměrům,

¹⁸¹ DRAŠTÍK, Antonín, a kol. *Trestní zákoník. Komentář. Stav k 1. 1. 2015*. Praha: Wolters Kluwer (ČR), 2015, ISBN 978-80-7478-790-4. Dostupné z: ASPI ML 396, § 62

¹⁸² Zákon 220/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

¹⁸³ § 14 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

k jeho chování po činu, k možnostem jeho resocializace, k osobě poškozeného apod.¹⁸⁴

Vedle trestu OPP mohou být pachateli výjimečně uloženy další přiměřená omezení či povinnosti, tak jak již bylo konkretizováno u trestu PO.

Trest OPP může být uložen, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti přečinu, jakož i povaze a poměrům pachatele, není uložení jiného trestu potřebné. Soud nemůže uložit tento druh trestu opakovaně, a to obvykle v případě, že v posledních třech letech trest OPP byl již pachateli uložen a pachateli pro nesplnění podmínek byl tento změněn na trest odnětí svobody.¹⁸⁵ Absence absolutního zákazu je dána zejména možnostmi zásadních změn okolností případu. Například, pokud se změnilo výrazně pozitivně podmínky a poměry pachatele oproti dřívějšímu potrestání. Pachatel má rodinu, stálou práci apod., a je tedy předpoklad, že znovu uložení trestu OPP bude efektivním opatřením, které přinese očekávaný efekt státu, poškozenému i pachateli.¹⁸⁶

Podstatou trestu OPP je bezplatný výkon prací pachatele, konaný ve veřejném zájmu, v rozsahu 50 až 300 hodin. Jelikož trest OPP lze uložit i mladistvému ve smyslu trestního opatření, výměra sankce je stanovena v rozsahu od 50 do 150 hodin, tedy i u tohoto opatření je třeba respektovat možné uložení max. poloviny horní hranice sazby, která je může být uložena dospělému pachateli dle TZ.¹⁸⁷

Od 1. ledna 2022 dochází k rozšíření poskytovatelů OPP, kdy veřejně prospěšné činnosti, které jsou pachateli uloženy, jsou prováděny nejen ve prospěch státu a obcí, ale také krajů či právnických osob, jejichž činnosti nejsou primárně vykonávány za účelem zisku, tedy jsou vykonávány k veřejně prospěšnému účelu. Mohou to být tedy i občanská sdružení, nadace a jiné obecně prospěšné instituce zabývající se vzděláním, vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, životního

¹⁸⁴ DRAŠTÍK, Antonín, a kol. *Trestní zákoník. Komentář. Stav k 1. 1. 2015*. Praha: Wolters Kluwer (ČR), 2015, ISBN 978-80-7478-790-4. Dostupné z: ASPI ML 396, § 62

¹⁸⁵ Srovnej § 62 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁸⁶ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, str. 299

¹⁸⁷ § 26 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví mládeže a o změně některých zákonů

prostředí či zvířat, požární ochranou, podporou a ochranou mládeže, či zabývající se humanitární, sociální, sportovní, charitativní či náboženskou činností.¹⁸⁸ I přesto, že se obecně předpokládá výkon fyzicky náročnějších či pomocných prací nelukrativního charakteru, výkon trestu OPP může být spojen i s jinou kvalifikovanou činností.¹⁸⁹

Trest OPP může být uložen i bez souhlasu pachatele, kdy zákon ukládá zajistit pouze stanovisko pachatele k uložení trestu, tedy jeho ochotu a vůli trest OPP vykonat. Stanovisko pachatele by však mělo být pro rozhodnutí soudu důležité, nikoliv však rozhodující. Vypovídající je zejména spolehlivé zjištění postoje a motivace pachatele k trestu OPP. Aplikační praxe nespojuje kladné stanovisko pachatele k trestu OPP s reálnou zárukou, že pachatel trest skutečně vykoná. Některé pachatele nemotivuje ke kladnému stanovisku pozitivní motivace k výkonu OPP, ale spíše to, že je pro ně uložení tohoto trestu výhodnější. Pokud hrozí pachateli až pět let trestu odnětí svobody a trest OPP se ukládá v max. míře 300 hodin, přičemž při nesplnění tohoto požadavku může být trest změněn pouze na 300 dní trestu odnětí svobody, je zřejmé, že některé pachatele vede ke kladnému stanovisku spíše vypočítavost, kdy výchovný účinek trestu nemusí nastat.¹⁹⁰ Restorativní princip dobrovolnosti a přijetí odpovědnosti za své činy je i v tomto případě základním předpokladem pro nápravu pachatele.

Při úvaze o uložení trestu OPP musí soud obligatorně přihlížet nejen ke stanovisku pachatele, ale také k jeho zdravotnímu stavu. Pokud pachatel není podle lékařského posudku schopen soustavného výkonu práce, nemůže mu být uložen trest OPP. Soud se musí zabývat i otázkou, zda existuje dostatek vhodných pracovních míst pro výkon trestu OPP, které by mohl pachatel, vzhledem k jeho zdravotnímu stavu, vykonávat. Soud má povinnost uložit výkon trestu OPP co nejbližší místu trvalého bydliště pachatele, vždy však v místě obvodu okresního soudu, ve kterém pachatel bydlí, pokud pachatel výslovně nesouhlasí s výkonem

¹⁸⁸ Srovnej § 62 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁸⁹ DRAŠTÍK, Antonín, a kol. *Trestní zákoník. Komentář. Stav k 1. 1. 2015*. Praha: Wolters Kluwer (ČR), 2015, ISBN 978-80-7478-790-4. Dostupné z: ASPI ML 396, § 62

¹⁹⁰ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, str. 296-305

OPP mimo tento obvod.¹⁹¹ U mladistvých pachatelů navíc musí být zohledňován zájem na nerušenou přípravu k povolání. Vykonávané práce taktéž nesmí ohrozit zdraví, bezpečnost a mravní vývoj mladistvého, tak aby trestní opatření vytvářelo vhodné podmínky pro jeho další vývoj.¹⁹²

Nezastupitelnou roli pro uložení všech trestů nespojených s odnětím svobody hraje PMS. Právě ta předkládá soudu potřebné podklady k osobě pachatele, kdy v případě úvah soudu o uložení trestu OPP jsou to právě informace ke zdravotnímu stavu a stanovisko pachatele k uložení trestu, jakož i zajišťování informací k osobě pachatele a jeho rodinným, pracovním a sociálním poměrům. Probační úředník s pachatelem projednává podmínky výkonu trestu, dojednává harmonogram výkonu OPP tak, aby byl pro pachatele trest reálně vykonatelný. Osobní setkání pachatele a probačního úředníka navíc může pachatele aktivizovat a pozitivně jej motivovat, navíc mohou být urovnány narušené vztahy mezi pachatelem i poškozeným a dojednány podmínky náhrady škody či otázky související s uloženými povinnostmi či omezeními. Důležitou roli má PMS taktéž ve vykonávacím řízení, kdy zajišťuje samotný výkon trestů nespojených s odnětím svobody. Probační úředník nejen kontroluje a dohlíží na chování pachatele a na plnění mu uložených povinností, omezení či opatření, ale také poskytuje konzultace, odborné vedení a pomoc.¹⁹³

Podmínky výkonu trestu OPP jsou dány ustanovením § 65 TZ, přičemž i toto ustanovení naznačuje významných změn k 1. lednu 2022. Nově, v případě souhlasu pachatele, výkon trestu OPP není nařizován, ale den nástupu trestu stanovuje probační úředník, nejlépe ve vzájemné shodě s pachatelem. Pachatel je povinen OPP vykonat osobně a bezplatně ve svém volném čase, a to nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy probační úředník stanoví den nástupu výkonu tohoto trestu, nikoliv tedy ode dne nařízení jeho výkonu tak, jak stanovovala doposud platná právní úprava. Tímto opatřením v aplikační praxi dochází k tomu,

¹⁹¹ DRAŠTÍK, Antonín, a kol. *Trestní zákoník. Komentář. Stav k 1. 1. 2015*. Praha: Wolters Kluwer (ČR), 2015, ISBN 978-80-7478-790-4. Dostupné z: ASPI ML 396, § 62

¹⁹² Srovnej § 24 odst. 2 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví mládeže a o změně některých zákonů

¹⁹³ Důvodová zpráva k zákonu č. 220/2021 Sb., o změně trestního řádu, trestního zákoníku a některých dalších zákonů. [online]. [cit. 13. 11. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT293980CZ

že po nabytí právní moci odsuzujícího rozsudku je zaslán soudem jeho opis PMS, jehož úředník projedná s pachatelem konkrétní podmínky výkonu trestu, tedy druh činností u konkrétního poskytovatele s místem výkonu a dnem nástupu. Se souhlasem pachatele tedy probační úředník nařídí výkon trestu a o tomto vyrozumí soud, přičemž je soudu oznamován domluvený den nástupu OPP, od kterého se odvíjí plynutí lhůty pro výkon trestu. Soud nařizuje výkon OPP pouze v případě, kdy není ze strany pachatele souhlasné stanovisko s podmínkami výkonu trestu OPP. Tato úprava více individualizuje podmínky výkonu trestu OPP, kdy je upřednostňována dohoda mezi probačním úředníkem a pachatelem oproti autoritativnímu nařízení ze strany soudu.¹⁹⁴

Jestliže odsouzený, kterému byl uložen trest OPP, vede řádný život a plní si povinnosti v rámci uloženého trestu, může soud uložené omezení, povinnost nebo výchovné opatření zrušit, pokud lze očekávat, že povede řádný život i bez nich, nejdříve však po uplynutí šesti měsíců výkonu trestu OPP¹⁹⁵. Pokud je trest vykonán nebo je zrušen, na pachatele se hledí jako by nebyl odsouzen¹⁹⁶.

Naopak, pokud v době od odsouzení do skončení výkonu trestu OPP pachatel nevede řádný život nebo ve sjednané době, rozsahu a kvalitě nevykonává uložený trest, může soud rozhodnout o přeměně trestu OPP nebo jeho zbytku v trest domácího vězení nebo trest peněžitý, případně na nepodmíněný trest odnětí svobody¹⁹⁷, přičemž se na jeden den odnětí svobody přepočítává každá, byť započatá nevykonaná hodina trestu OPP¹⁹⁸. Nejčastějšími důvody přeměny trestu OPP jsou zaviněné nevykonání trestu, resp. vyhýbání se nástupu či výkonu nařízeného trestu OPP nebo spáchání dalšího trestného činu po uložení trestu OPP, nesplnění podmínky vedení řádného života anebo neuhrazení škody způsobené trestným činem. Nejčastěji soudy mění trest OPP na nepodmíněný trest odnětí svobody, byť tresty domácího vězení nebo peněžitých trestů, jako

¹⁹⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 220/2021 Sb., o změně trestního řádu, trestního zákoníku a některých dalších zákonů. [online]. [cit. 13. 11. 2021]. Dostupné také z: ASPI – LIT293980CZ

¹⁹⁵ § 65 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁹⁶ Tamtéž, § 65 odst. 5

¹⁹⁷ Tamtéž, srovnej § 65 odst. 3

¹⁹⁸ Tamtéž, § 56

další alternativní sankce, by měly mít zásadně přednost před přeměnou v nepodmíněný trest odnětí svobody.¹⁹⁹

V případech zvláštního zřetele, lze trest OPP ponechat v platnosti nebo dobu výkonu trestu prodloužit až o šest měsíců, byť pachatel zaviněně nevykonal trest OPP v rozsahu, kvalitě a ve sjednané době či nevedl řádný život. „Uvedený výjimečný postup musí být odůvodněn okolnostmi případu a osobou pachatele“²⁰⁰. Při hodnocení hledisek se uplatní obecná kritéria stanovená pro ukládání určitého druhu trestu a jeho výměry, „a další rozhodné skutečnosti včetně těch, ke kterým případně došlo v průběhu dosavadního výkonu trestu obecně prospěšných prací, resp. v době od jeho uložení“,..... „a to včetně charakteru a závažnosti důvodu, kterým odsouzený zaviněl příčinu k přeměně trestu obecně prospěšných prací v trest domácího vězení nebo v trest odnětí svobody“.²⁰¹

Pokud soud rozhodne o platnosti trestu OPP, může nově i rozhodnout o stanovení dohledu na dobu výkonu trestu OPP nebo stanovit nově přiměřené omezení či povinnosti. U mladistvých osob nebo osob věku blízkém věku mladistvých lze uložit nově některé z výchovných opatření.²⁰² V praxi je trest OPP alternativním trestem ukládaným nejčastěji, přičemž je spojován s případy přečinů krádeže, zpronevěry, podvodu, zanedbání povinné výživy, ohrožení pod vlivem návykové látky či maření výkonu úředního rozhodnutí. Trest OPP je ukládán ve většině případů za úmyslné trestné činy. Soudy ukládají trest OPP dlouhodobě v cca 10 % případů ze všech odsouzených osob, kdy např. v roce 2020 byl uložen tento trest v 5 403 případech, přičemž ve 163 případech z celkového počtu připadalo na trestní opatření OPP.²⁰³

¹⁹⁹ Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2020 – tabulková část II. Vydáno v Brně dne 15. června 2021 pod č.j. 4 NZN 501/2021. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. https://verejna.zaloba.cz/wp-content/uploads/2021/06/Zpr%C3%A1va_o_%C4%8Dinnosti_SZ_za_rok_2020_tabulkova_cast_II%C3%A1_%C4%8D%C3%A1st.pdf

²⁰⁰ Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 1. 4. 2020, sp. zn. I. ÚS 3955/19-2. Dostupné také z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptembsgbpxk427gq2dc&groupIndex=0&rowIndex=0>

²⁰¹ Tamtéž

²⁰² § 65 odst. 4 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

²⁰³ Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2020 – tabulková část II. Vydáno v Brně dne 15. června 2021 pod č.j. 4 NZN 501/2021. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: https://verejna.zaloba.cz/wp-content/uploads/2021/06/Zpr%C3%A1va_o_%C4%8Dinnosti_SZ_za_rok_2020_tabulkova_cast_II%C3%A1_%C4%8D%C3%A1st.pdf

3. 1. 3 Trest domácího vězení

Trest domácího vězení (dále jen DV) byl do české trestní legislativy zaveden k 1. lednu 2010, přičemž představuje hlavní alternativu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Jedná se tedy o již intenzivní zásah do osobní svobody pachatele. Důvodová zpráva k začlenění tohoto trestu do systému trestních sankcí uvádí, že jeho cílem je zachování pozitivních rodinných, pracovních a jiných sociálních vazeb a ekonomické aspekty, kdy jsou šetřeny prostředky jinak vynakládané na výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody.²⁰⁴ Z pohledu restorativní justice je ponechání pachatele v domácím prostředí považováno za lepší řešení nejen pro pachatele a jeho blízké sociální okolí, ale i pro poškozeného, který má vyšší šanci získat plnou kompenzaci škody než od pachatele v nepodmíněném trestu odnětí svobody. Pro naplnění restorativního cíle je i u trestu DV významná spolupráce probačního úředníka s pachatelem a obětí trestného činu. Probační úředník zjišťuje nejen postoj pachatele k oběti a k náhradě škody, ale jeho činnost směřuje prioritně k nápravě vztahů narušených trestným činem a aktuálním možnostem pachatele, jak škodu poškozenému uhradit.²⁰⁵

Trest DV lze uložit jako samostatně stojící trest nebo jako soudem uloženou povinnost při podmíněném propuštění²⁰⁶ či jako přeměnu trestu odnětí svobody na trest domácího vězení, který lze změnit, při splnění podmínek, po výkonu poloviny trestu odnětí svobody²⁰⁷. Jak již bylo konstatováno, trest DV se stal i důležitou alternativou k trestu OPP, namísto přeměny v nepodmíněný trest odnětí svobody.

Domácí vězení, jako samostatně stojící trest, je upraven v ustanoveních § 60 a § 61 TZ, kdy jej lze obdobně jako u OPP uložit za obdobných podmínek za přečiny dospělým pachatelům a dle zákona SVM²⁰⁸ jako trestní opatření

²⁰⁴ Důvodová zpráva k § 60 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Stav textu k 1. 1. 2022 [online]. [cit. 2021-11-23]. Dostupné také z ASPI: ML396

²⁰⁵ Probačně mediační služba. *Trest domácího vězení*. [online]. [cit. 25. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/pro-pachatele/trest-domaciho-vezeni/>

²⁰⁶ Srovnej § 89 odst. 1 a odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

²⁰⁷ Tamtéž, srovnej § 57 písm. a

²⁰⁸ § 24 odst. 1 písm. g) zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví mládeže a o změně některých zákonů

mladistvým pachatelům. Vzhledem k tomu, že při výkonu tohoto trestu je pachatel omezen na své osobní svobodě a musí strpět daleko důraznější kontrolu, nelze jej logicky uložit vedle trestu odnětí svobody a trestu OPP.

Trest spočívá v povinnosti pachatele zdržovat se v soudem stanoveném časovém období v určeném obydlí nebo jeho části, nebrání-li v tom pachateli důležité důvody. Těmito důvody jsou zejména výkon zaměstnání, příprava na povolání a návštěva lékaře. Časové rozmezí soud určuje rozdílně pro pracovní dny a dny pracovního volna a klidu, přičemž přihlíží zejména ke stanovené pracovní době, dojezdové vzdálenosti do zaměstnání, k péči o nezletilé děti a k době zajištění osobních, rodinných a nezbytných potřeb pachatele a jeho rodiny, příp. k době účasti na bohoslužbách.²⁰⁹

Zákon předpokládá možnost uložit DV nejvýše na dva roky, pokud má soud důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu, a to vzhledem k povaze a závažnosti přečinu a osobě a poměrům pachatele²¹⁰. Soud při určování druhu a rozsahu trestu vychází zejména ze zásady individualizace trestu, kdy komplexně hodnotí všechny okolnosti spáchaného trestného činu, osobní předpoklady pachatele i postoje dalších osob sdílejících s pachatelem společné obydlí. Další obligatorní podmínkou pro uložení DV je písemný slib pachatele, že bude dodržovat soudem stanovené podmínky domácího vězení, tedy zejména zdržovat se ve stanovené době v obydlí na určené adrese a při výkonu kontroly poskytovat veškerou potřebnou součinnost²¹¹.

Kontrolou výkonu trestu je pověřena zejména PMS, kdy probační úředníci jsou oprávněni provádět namátkové osobní kontroly dodržování režimu výkonu trestu domácího vězení a dále kontrolovat výkon trestu pomocí elektronického monitorovacího systému, jehož provoz zajišťuje Ministerstvo spravedlnosti. Pomocí elektronických náramků vybavených GPS signálem, jenž jsou instalovány na těle pachatele, lze sledovat dodržování soudem stanovených pravidel pohybu i neoprávněné sejmутí náramku. Pokud jsou pachateli určena soudem i další omezení či povinnosti, např. zdržet se pití alkoholických nápojů, lze pomocí

²⁰⁹ § 60 odst. 3 a odst. 4 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

²¹⁰ Tamtéž, § 60 odst. 1 písm. a

²¹¹ Tamtéž, § 60 odst. 1 písm. b

náramku kontrolovat i přítomnost alkoholu v krvi. Pozitivem zavedení elektronického monitorování pachatelů je větší efektivita kontroly, kdy se probační úředníci nemusí soustředit jen na osobní kontrolu výkonu trestu, ale v mnohem vyšší míře se mohou věnovat podpoře a motivaci pachatelů vést řádný život.²¹²

Obdobně jako u VPP může soud fakultativně určit dohled nad pachatelem, tedy rozhodnout o pravidelném osobním kontaktu pachatele s probačním úředníkem²¹³, či stanovit další přiměřená omezení či povinnosti²¹⁴ nebo osobě mladistvé uložit vhodná výchovná opatření²¹⁵, která soudu navrhuje probační úředník, a to na základě analýzy rizik a potřeb pachatele a zjištění potřeb a zájmů poškozeného. Do úvahy však nepřipadá kombinace výchovné povinnosti dle SVM nařídit bezplatný výkon společensky prospěšné činnosti, tak jako nelze současně uložit trest OPP²¹⁶. Soud zpravidla pachateli stanoví i povinnost nahradit podle svých sil škodu nebo nemajetkovou újmu, jenž byla poškozenému trestným činem způsobena nebo stanoví povinnost vydat bezdůvodné obohacení.²¹⁷ Pachatel je taktéž povinen nahradit státu náklady spojené s výkonem trestu domácího vězení, a to podle sazeb úhradové vyhlášky Ministerstva spravedlnosti ČR.²¹⁸

Stejně jako u výkonu OPP i v průběhu výkonu DV mohou nastat okolnosti, které vyžadují změnu úprav podmínek výkonu trestu. Jde o změny učiněné na základě důležitého zájmu, např. o změnu obydlí, zaměstnání, úpravu pracovní doby, ale také např. déletrvajících zdravotní problémy, vyslání na pracovní cestu apod. Všechny tyto změny nově stanovuje se souhlasem pachatele probační úředník, přičemž tento o těchto změnách informuje soud. Těmito změnami však nemůže být dotčena povinnost pachatele délky doby, po kterou je povinen pobývat ve svém obydlí. Pokud se však předseda senátu neztotožní se změnou probačního úředníka, může rozhodnout o jejím neprovedení nebo o jiném

²¹² ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, str. 354-358

²¹³ Srovnej § 60 odst. 5 TZ a § 49 až 51 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

²¹⁴ Tamtéž, § 48 odst. 4

²¹⁵ Srovnej § 26 odst. 2 a § 15 až § 20 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví mládeže a o změně některých zákonů

²¹⁶ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, str. 346

²¹⁷ Srovnej § 60 odst. 6 TZ

²¹⁸ § 152 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

rozsahu. Vzhledem k tomu, že trest DV znamená mnohem citelnější zásah do osobní svobody pachatele, než je např. u trestu OPP, bylo přistoupeno k této zákonné pojistce. Pokud není shledán důležitý důvod pro změnu ze strany probačního úředníka, o změně výkonu trestu DV nadále vždy rozhoduje soud.²¹⁹

Pokud pachatel vede řádný život a plněním povinností prokazuje polepšení, může soud z důležitých důvodů změnit nebo zrušit uložené přiměřené povinnosti, omezení či výchovná opatření i uložený dohled. Rozhodnutí může být učiněno nejdříve po výkonu jedné třetiny uloženého trestu, nejméně však po šesti měsících jeho výkonu.²²⁰

Ve výjimečných případech, které souvisí s nevyléčitelnými a životu nebezpečnými nemocemi, s případy vyhoštění nebo předání pachatele do ciziny, může soud od výkonu DV upustit.²²¹

Pokud se pachatel vyhýbá nástupu výkonu trestu DV, bez vážného důvodu nedodrží podmínky výkonu trestu nebo jinak jeho výkon maří, nebo zaviněně nevykonává ve stanovené době trest, soud na základě návrhu probačního úředníka nebo i bez takového návrhu rozhodne o přeměně trestu DV v trest odnětí svobody. K přeměně může soud přistoupit před započítáním i v průběhu výkonu DV. Při přepočtu trestu DV na trest odnětí svobody se každý, byť započatý den nevykonaného trestu DV počítá za jeden den odnětí svobody.²²²

Nově ustanovení § 61 odst. 3 TZ obsahuje možnost ve výjimečných případech, jako je tomu u trestu OPP, trest DV ponechat, a to i přesto, když pachatel zaviněně přičinil k rozhodnutí o výkonu náhradního trestu odnětí svobody. V tomto případě může pouze soud rozhodnout o dohledu nad pachatelem při výkonu trestu DV, prodloužit dobu výkonu trestu DV až o jeden rok, za předpokladu, že není překročena maximální výměra trestu, tj. dva roky. Udělit lze i doposud neuložená přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti, která pachatele povedou k řádnému životu. Jestliže je pachatel ve věku blízkém věku mladistvého, lze udělit

²¹⁹ Srovnej § 334e zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

²²⁰ § 60a zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

²²¹ Srovnej § 334f odst. 1 až odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

²²² ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0, str. 3868-3872

i výchovná opatření, která jsou uvedena v § 48 odst. 4 TZ, přičemž lze samostatně nebo i k již uděleným povinnostem nebo omezením dle TZ, uložit i výchovná opatření dle SVM. Uložit lze dohled probačního úředníka, probační program, napomenutí s výstrahou, výchovné povinnosti a výchovná omezení. Cílem těchto výchovných opatření je usměrnit způsob života mladistvého žádoucím směrem, a tímto podpořit a zajistit výchovu mladistvého.²²³

Trest DV představuje účinnou alternativu k ukládání krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody, byť se prozatím soudy k tomuto nástroji staví rezervovaně. V roce 2020 byl trest DV uložen pouze v 95 případech, z toho pouze ve dvou případech jako trestní opatření u mladistvého pachatele.²²⁴ Do zavedení elektronického kontrolního systému, který začal být využíván až od druhé poloviny roku 2018, byl tento trest ukládán zcela ojediněle. Na webových stránkách probační a mediační služby se uvádí, že od září 2018 do konce roku 2020 byl elektronický monitoring využit u trestu DV v 396 případech z celkových 535 případů, ve kterých je kromě trestu DV započtena i náhrada za vazbu a v jednotkách případů hlídání podmíněně propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody za současného uložení povinnosti zdržovat se v určeném obydlí nebo jeho části.²²⁵

Trest DV mohou soudy ukládat jak u nedbalostních, tak méně závažných úmyslných přečinů či provinění. V naprosté většině případů jsou však v praxi spojeny s úmyslnými trestnými činy a proviněními. Jedná se zejména o případy majetkového charakteru, např. přečiny krádeže, zpronevěry, podvodu, poškození cizí věci, neoprávněné užívání cizí věci, úvěrového podvodu, a dále případy přečinů proti pořádku ve věcech veřejných, jako např. přečin maření úředního

²²³ Srovnej § 61 odst. 3 písm. d, § 60 odst. 7 a § 48 odst. 4 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 15 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví mládeže a o změně některých zákonů

²²⁴ Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2020 – tabulková část II. Vydáno v Brně dne 15. června 2021 pod č.j. 4 NZN 501/2021. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: https://verejna.zaloba.cz/wp-content/uploads/2021/06/Zpr%C3%A1va_o_%C4%8Dinnosti_SZ_za_rok_2020_tabulkova_cast_II%C3%A1_%C4%8D%C3%A1st.pdf

²²⁵ Probační a mediační služba. *Elektronický monitoring v číslech*. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/elektronicky-monitoring-v-cislech/>

rozhodnutí, výtržnictví či vykázaní.²²⁶ Jedním z důvodů, proč soudy trest DV neukládají ve větší míře, je nesplnění podmínek pro jejich uložení. Takovou podmínkou je např., že pachatel musí mít stálé bydliště. Trest DV nelze uložit ani v případech, kdy trestný čin zahrnuje násilí páchané na blízkých osobách, s nimiž pachatel žije ve stejném obydlí nebo jeho části. Uložení trestu DV např. stěžují i omezené možnosti využití elektronického kontrolního systému, např. kdy není monitorované obydlí pokryto signálem mobilní telefonní komunikace či pokrytí signálem není stabilní.²²⁷

3. 1. 4 Peněžitý trest

Peněžitý trest je považován za významnou alternativu zejména krátkodobých trestů odnětí svobody a v rámci české legislativy patří k tradičním trestům obsaženým v sankčních systémech trestního práva. Představuje typický druh majetkové trestní sankce zejména pro pachatele úmyslných trestných činů, kteří si opatřili neoprávněný majetkový prospěch, anebo o takový prospěch usilovali.²²⁸ Vzhledem k tomu, že pro pachatele představuje vždy citelnou finanční sankci, která u něj vyvolává určité omezení životního standardu, tedy znemožní či omezí uspokojování určitých potřeb, je vhodný i pro případy trestných činů nemajetkové povahy.²²⁹ Trest však nikdy nemůže mít pro pachatele konfiskační charakter. Účelem peněžitého trestu u těchto trestných činů je především zábranná funkce.²³⁰ Například pachatel potřebuje na páchaní trestné činnosti finance a uložení peněžitého trestu dojde k jejich odčerpání. Typickým příkladem je nedovolená výroba, přechovávání a prodej omamných a psychotropních látek.

²²⁶ Zhodnocení praxe soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011 (Trestní kolegium Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. Ts 43/2012. [online]. [cit. 6. 11. 2021]. Dostupné z: ASPI – JUD252563CZ.

²²⁷ ROSŮLKOVÁ, Jana. Náramky a jejich nejistá budoucnost. *Právní rádce*. 2020, č. 9, s. 13. [online]. [cit. 25. 11. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT282652CZ

²²⁸ DRAŠTÍK, Antonín, a kol. *Trestní zákoník. Komentář. Stav k 1. 1. 2015*. Praha: Wolters Kluwer (ČR), 2015, ISBN 978-80-7478-790-4. Dostupné z: ASPI ML 396, § 67- § 69

²²⁹ VICHEREK, Roman. Přeměna peněžitého trestu. *Trestněprávní revue*. 2017, č. 1, s. 7. [online]. [cit. 29. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembg5pxi4s7gfpngxzx&groupIndex=3&rowIndex=0#>

²³⁰ FRYŠTÁK, Marek, Eva ŽATECKÁ. *Princip restorativní justice v novém trestním zákoníku*. Katedra trestního práva Právnické fakulty MU v Brně. [online] [cit. 2. 12. 2021] Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/Days-of-public-law/files/pdf/trest/Frystak_Zatecka .pdf

V neprospěch udělení peněžitého trestu lze přičíst, že tato sankce se nemusí dotknout pouze pachatele, ale také jeho nejbližšího sociálního okolí, tedy rodiny či jiných osob, vůči kterým má pachatel závazky.

Peněžitý trest, jako alternativa k trestům odnětí svobody, je vymezen v ustanovení § 67 TZ, přičemž jsou dány tři možnosti, kdy lze trest uložit. První možností je spáchání úmyslného trestného činu, kterým chtěl pachatel pro sebe nebo pro jiného získat nebo získal majetkový prospěch. Podle tohoto ustanovení lze tedy uložit peněžitý trest pouze za úmyslné trestné činy, nikoliv nedbalostní²³¹.

Druhou možností, kdy lze peněžitý trest udělit, jsou ty případy, u kterých se nevyžaduje úmysl a majetkový prospěch. Omezující podmínkou však je, že se může jednat pouze o okruh trestných činů, u nichž to TZ ve své zvláštní části výslovně stanoví.²³² Může jít tedy jak o vymezené přečiny (např. přečin těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti či úmyslný přečin ohrožení pod vlivem návykové látky), tak výslovně stanovené zločiny, byť tyto jsou výjimečné (např. podplácení²³³). Jedná se tedy o ty trestné činy, u nichž je alternativou nepodmíněný trest odnětí svobody nebo trest peněžitý.

Poslední možností uložení tohoto trestu je, pokud je uložen za přečin a vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a možnostmi nápravy pachatele není třeba současně uložit nepodmíněný trest odnětí svobody.²³⁴ Bude se tedy jednat zejména o případy dosud bezúhonných osob, kteří spáchali méně závažné, především nedbalostní delikty.

Peněžitý trest lze uložit jako samostatnou sankci nebo vedle jiného trestu. Zákon však vylučuje uložení peněžitý trest vedle trestu propadnutí majetku. Uložení samostatného peněžitého trestu je dále podmíněno povahou a závažností spáchaného trestného činu a osobou a poměry pachatele, kdy zjištěné informace

²³¹ Srovnej § 67 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

²³² Tamtéž, srovnej § 67 odst. 2 písm. a

²³³ Tamtéž, § 332 odst. 2

²³⁴ Tamtéž, srovnej § 67 odst. 2, písm. b

k pachateli a spáchanému skutku opodstatňují závěr soudu, že uložení samostatného peněžitého trestu je dostačující.²³⁵

Podmínky vyměření peněžitého trestu jsou vymezeny v § 68 TZ. Vyměřuje se v tzv. denních sazbách, jejíž podstatou je vyjádření povahy a závažnosti činu počtem denních sazeb. Nejprve je třeba stanovit počet denních sazeb a následně určit jejich výši, a to v zákonem určených rozpětích. Sazby mohou činit minimálně 20 a nejvíce 730 celých denních sazeb, přičemž denní sazba je vyčíslena v korunách na nejméně 100 Kč a nejvíce 50 000 Kč.²³⁶ Celková výměra peněžitého trestu je pak dána součinem takto stanovených hodnot. Maximální výměra peněžitého trestu tedy činí 36 500 000 Kč a minimální výměra je vypočtena na výši 2 000 Kč. Nutné je podotknout, že ukládaná výměra není omezena hodnotou majetkového prospěchu získaného trestnou činností, tedy lze postihnout i majetek pachatele, jenž nabyl poctivou prací. Pro pachatele je také podstatné, že zákon soudu umožňuje stanovit, z důvodu usnadnění výkonu trestu, trest rozložit do přiměřených splátek.²³⁷

Postup, jakým soud dospěje k počtu a výši denních sazeb, je třeba náležitě a způsobem nevzbuzujícím pochybnosti vysvětlit v odůvodnění rozsudku, přičemž podstatné je, aby byl trest dobytý.²³⁸ Při posuzování otázky dobytosti a přiměřenosti peněžitého trestu se vychází jak z konkrétně ukládaného trestu, tak z pečlivého zkoumání osobních a majetkových poměrů pachatele, tedy veškerých zdrojů, ze kterých lze trest vykonat. Neméně důležité je určení všech závazků, které mají zásadně přednost před zaplacením peněžitého trestu. Nejčastěji se jedná o dluhy, povinnosti k náhradě škody, vyživovací povinnosti apod.²³⁹ Pro poškozené je významná zejména povinnost k náhradě škody, kterou

²³⁵ DRAŠTÍK, Antonín, a kol. *Trestní zákoník. Komentář. Stav k 1. 1. 2015*. Praha: Wolters Kluwer (ČR), 2015, ISBN 978-80-7478-790-4. Dostupné z: ASPI ML 396, § 67 - § 69

²³⁶ Srovnej § 68 odst. 3 a § 68 odst. 1 a 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

²³⁷ Důvodová zpráva k § 67 až § 69 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Praha, 2007. [online]. [cit. 13. 10. 2021]. Dostupné také z <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqga4v6nbql5shu&rowIndex=0>

²³⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2020, sp. zn. 7 Tdo 1016/2020. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/7-tdo-1016-2020>

²³⁹ Důvodová zpráva k § 67 až § 69 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Praha, 2007. [online]. [cit. 13. 10. 2021]. Dostupné také z <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqga4v6nbql5shu&rowIndex=0>

jím poskytuje TŘ tím, že omezuje možnost uložit peněžitý trest, pokud by tím mělo být zmařeno uspokojení přiznaného nároku poškozeného na náhradu škody.²⁴⁰

Neúplný či nesprávně zjištěný stav majetkových poměrů by bránil náležitému posouzení další zákonné podmínky, kterou je, že peněžitý trest může být uložen pouze tehdy, je-li zřejmé, že je dobytý²⁴¹. Nesprávný a nepřípustný je i postup soudu, při němž nejprve soud „*stanoví celkovou výměru peněžitého trestu, kterou následně rozpočítá na denní sazby.*“²⁴².

Donutit pachatele k úhradě peněžitého trestu má pohružka náhradním nepodmíněným trestem odnětí svobody, jenž je vždy součástí rozhodnutí, jímž je ukládán peněžitý trest. Náhradní trest může soud uložit v rozsahu až na čtyři roky, a to za podmínky, že náhradní trest nesmí ani spolu s uloženým trestem odnětí svobody přesahovat horní hranici trestní sazby, kterou by pachatel mohl dostat, kdyby mu nebyl uložen peněžitý trest. Pokud pachatel peněžitý trest uhradí, nebo bylo od výkonu trestu nebo jeho zbytku upuštěno, na pachatele se hledí, jako by nebyl odsouzen. Výjimkou jsou pouze uložené peněžité tresty za zvláště závažné zločiny²⁴³.

Pokud není peněžitý trest pachatelem realizován ani na výzvu soudu nebo do uplynutí doby, po kterou byl trest odložen nebo povoleny splátky, soud rozhodne o přeměně trestu na trest odnětí svobody, pokud je zjevné, že by jeho vymáhání nebylo úspěšné nebo jeho výkon by mohl být zmařen. Přeměna trestu se započítává podle výše nezaplacené částky, kdy „*každá zcela nezaplacená částka odpovídající jedné denní sazbě se počítá za dva dny odnětí svobody.*“²⁴⁴

Restorativní akcent lze vnímat pouze v případech, kdy je trest udělen jako alternativa k trestu odnětí svobody. Pozitivně lze vnímat snahu o posílení postavení poškozených, kdy peněžitý trest lze uložit pouze tehdy, pokud není zmařeno uspokojení přiznaného nároku poškozeného na náhradu škody.

²⁴⁰ Srovnej § 38 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník a § 343 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

²⁴¹ Srovnej § 68 odst. 6 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

²⁴² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2020, sp. zn. 7 Tdo 1016/2020. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/7-tdo-1016-2020>

²⁴³ § 69 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

²⁴⁴ Srovnej § 69 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Taktéž možnost poskytnout oběti konkrétního trestného činu náhradu škody ze zvláštního účtu, na němž se shromažďují prostředky ze všech zaplacených peněžitých trestů, pokud oběť o poskytnutí náhrady požádá do 60 dnů od právní moci rozsudku, lze vnímat jako posílení práv poškozených²⁴⁵. V této souvislosti se jeví pozitivně i ustanovení § 343 TR, jenž stanoví přednost vymáhání peněžitého trestu před náhradním trestem odnětí svobody. Z pohledu pachatele je přínosné, že tento zůstává na svobodě, kdy je mu poskytnuta určitá forma důvěry, že povede do budoucna řádný život. Tímto opatřením nejsou narušeny jeho rodinné a společenské vztahy, ztráta zaměstnání apod.

Peněžitě tresty jsou nejvíce ukládány u trestných činů spáchaných v dopravě, např. u TČ ohrožení pod vlivem návykové látky, dále u majetkových trestných činů a u jednání narušující veřejný pořádek.

O efektivitě peněžitého trestu vypovídá i statistika ukládání této sankce, kdy je zřejmé, že za posledních pět let došlo k výraznému zvýšení počtu ukládání peněžitých trestů u všech prvoinstančních soudů. Ze zprávy Nejvyššího státního zastupitelství vyplývá, že od roku 2017 se podíl uložených peněžitých trestů k celkovému počtu odsouzených osob postupně zvyšuje, kdy v roce 2020 byl tento podíl s 21,7 % vůbec nejvyšší. Oproti letům 2011 až 2016, kdy se podíl peněžitých trestů pohyboval mezi 4,9 % až 8,4 %, lze vnímat úsilí o zásadní změnu v oblasti sankční politiky ve prospěch ukládání peněžitých trestů oproti trestům odnětí svobody. Četnějším ukládání této sankce brání na jedné straně nedobytnost, na druhé straně zájem pachatelů na primárním využití jejich majetku k náhradě způsobené škody.²⁴⁶

²⁴⁵ Srovnej § 3 odst. 1, § 7 odst. 1 písm. a, § 2 odst. 3 a § 8 zákona č. 59/2017 Sb., o použití peněžitých prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení a o změně některých zákonů

²⁴⁶ Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2020 – textová část. Vydáno v Brně dne 15. června 2021 pod č.j. 4 NZN 501/2021. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. https://verejnazaloba.cz/wpcontent/uploads/2021/06/Zpr%C3%A1va_o_%C4%8Dinnosti_SZ_za_rok_2020_textov%C3%A1_%C4%8D%C3%A1st.pdf

3. 2 Odklony v trestním řízení

Při definování pojmu odklonu se v této práci budeme držet charakteristiky podle Ščerby, který jej v širším slova smyslu chápe jako „*odchylku od standardního průběhu trestního řízení, která je spojena s rozhodnutím o upuštění od trestního stíhání*“, pokud toto upuštění není povinné, přičemž po rozhodnutí o odklonu v tomto pojetí „*může následovat určitá forma společenské intervence, např. projednání věci mimosoudním orgánem*“.²⁴⁷ V užším slova smyslu tentýž autor vnímá odklony jako formu výchovného působení na osobu vůči níž je odklon uplatňován, přičemž toto vymezení je nezbytně spojeno s principy restorativní justice.²⁴⁸ I přesto, že se zpravidla neuplatní stadium soudního projednání trestní věci, v procesněprávním smyslu lze trestní věc vyřídit „*stejně plnohodnotně jako ve standardním trestním řízení*“.²⁴⁹

V rámci odklonu tak dochází k určitému odbočení od trestního stíhání, nicméně je zde stále zachován prvek, kdy je pachatel potrestán, byť dle formálního označení nejsou označeny jako trest a při samotné aplikaci odklonu není vyslovena vina za spáchání trestného činu²⁵⁰. Uvedené instituty, které jsou využívány pro odklon, jsou zpravidla užívány v případech, kdy se jedná o méně závažnou trestnou činnost a současně s tímto postupem souhlasí zúčastněné strany, u určitých odklonů však nemusí být vyžadován souhlas poškozeného. V rámci odklonu je prokázáno obviněnému spáchání daného trestného činu, a to na základě shromážděných důkazů a za součinnosti samotného obviněného. Obviněný musí souhlasit s užitím odklonu, tedy dobrovolně přijmout i danou sankci. Obviněný také musí být ochoten uhradit vzniklou škodu, nemajetkovou újmu či vydat bezdůvodné obohacení.

Jak již bylo konstatováno, v užším slova smyslu je v českém trestním právu za odklon považováno podmíněné zastavení trestního stíhání, podmíněné

²⁴⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, str. 52-53

²⁴⁸ Tamtéž s. 53

²⁴⁹ Odklony v trestním řízení. *Nejvyšší státní zastupitelství České republiky*. [online]. [cit. 11. 6. 2021]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/vice-o-sz/vse-podstatne-o-trestnim-rizeni/odklo-ny/>

²⁵⁰ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, str. 54

odložení podání návrhu na potrestání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání, které budou analyzovány podrobněji i v této části práce.

3. 2. 1 Podmíněné zastavení trestního stíhání

V české legislativě se jedná o první typ odklonu, který byl do TŘ zakotven zákonem č. 292/1993 Sb., jako důsledek přejímání myšlenek restorativní justice. Cílem odklonu bylo zavést nové, neformální řešení trestních věcí a rozšířit tradiční tresty o alternativní sankce. Z tohoto pohledu patří tento institut mezi nejstarší a také nejčastěji využívaný typ odklonu v ČR. Tento typ odklonu zakotvuje možnost se souhlasem pachatele podmíněně zastavit trestní stíhání, a to v souladu s ustanoveními § 307 až § 308 TŘ. Lze jej aplikovat pouze u přečinů, tedy u všech nedbalostních trestných činů a takových úmyslných trestných činů, na které TZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let²⁵¹ a trestných činů ohrožených trestem odnětí svobody nepřevyšující pět let.²⁵² Tento procesní nástroj tedy pozitivním a preventivním způsobem reguluje méně závažnou trestnou činnost pachatelů, pokud tito splní další zákonné podmínky.

K záměru podmíněného zastavení trestního stíhání se vyjádřil i Nejvyšší soud ČR. Jeho účelem je poskytnout pachateli přečinu

„možnost odklonu spočívající v tom, že není nutné přistoupit k vyslovení viny a trestu. Je proto určeno pro takové případy, v nichž je vhodné klást větší důraz na výchovný účel před represí a upřednostnit nahrazení škody poškozenému před vyslovením viny a příp. uložením a výkonem trestu odsouzeným. Preferuje tedy nápravu škodlivých následků protiprávního jednání před represivním trestním postihem obviněného.“²⁵³

Trestní stíhání může být podmíněčně zastaveno soudem a jedná-li se o přípravné řízení, pak o podmíněčném zastavení může rozhodnout státní zástupce.

²⁵¹ § 14 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

²⁵² KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. ISBN 80-7338-021-8, str. 23

²⁵³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. srpna 2014, sp. zn. 6 Tdo 992/2014. Dostupné také z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptembrgvpxi4s7gzpxgxzrgu3q&groupIndex=0&rowIndex=0>.

V případě zkráceného přípravného řízení se tímto rozumí podmíněné odložení návrhu na potrestání, tedy principiálně se jedná o tentýž institut, který lze uplatnit v souladu s § 179 písm. g) a písm. h) TR.²⁵⁴

Uvedeného institutu lze využít nejen ve vztahu k fyzickým osobám, a to i k mladistvým, ale i ve vztahu k osobám právnickým. Stejně tak, jako i u ostatních nástrojů, prostřednictvím kterých je realizován odklon v trestním řízení, je i podmíněné zastavení trestního stíhání založeno především na rychlosti a efektivnosti celého řízení, díky čemuž se má poškozený možnost rychle domoci svého práva na náhradu škody či vydání bezdůvodného obohacení. Dle Šámala, přístupy, jenž se uplatňují u podmíněného zastavení trestního stíhání nebo u narovnání, směřují k narovnání mezi pachatelem a obětí trestného činu, tedy k tomu, aby škodlivé následky trestného činu byly ze strany pachatele odčiněny.²⁵⁵

Taktéž ze strany orgánů činných v trestním řízení je tento odklon vyhodnocován jako nástroj smysluplný a procesně jednoduchý, protože vychází z jasně definovaných podmínek. Tyto podmínky zahrnují jak rozumnou saturaci nároků poškozeného, tak zohledňují míru projevené sebereflexe pachatele, který „*má k dispozici přehledně vymezený prostor k tomu, aby ukázal, jak na svou trestnou činnost skutečně nahlíží. Za to se mu dostává možnosti vyhnout se soudnímu projednávání a nebýt potrestán.*“²⁵⁶

K zákonným požadavkům využití tohoto institutu patří především přiznání se obviněného k danému trestnému činu, který musí spadat do kategorie přečinů. Proti pravidlům restorativní justice je však to, že doznání obviněného lze následně využít jako důkaz proti němu, pokud je pokračováno v trestním řízení. Toto „*oslabuje procesní postavení i práva pachatele a nedodržuje základní*

²⁵⁴ ŠÁMAL, Pavel, ŘÍHA, Jiří, STRYA, Jan. Odklony v justiční praxi – 2. část. *Trestněprávní revue*, 2019, č. 10, s. 202. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhfxi4s7geyf6427giyde&groupIndex=0&rowIndex=0>

²⁵⁵ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0, str. 377

²⁵⁶ HACKL, Vladimír. Odklony – několik postřehů vzešlých z pražské praxe. Státní zastupitelství. 2018, č. 3, s. 12 [online]. [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT246883CZ

*parametry, které trestní právo pro začlenění restorativních programů do procesu musí zajistit*²⁵⁷.

Dále musí obviněný nahradit škodu, která byla jeho protiprávním jednáním způsobena či vydat bezdůvodné obohacení, jenž získal na úkor poškozeného, nebo alespoň uzavřít s poškozeným dohodu k náhradě škody nebo k vydání bezdůvodného obohacení. Zároveň musí obviněný osobně prohlásit, že se zastavením trestního stíhání souhlasí. Výslovný souhlas s vyřízením věci však je nutný pouze u podmíněného zastavení trestního stíhání, nikoliv podmíněného odložení návrhu na potrestání. TŘ dále obsahuje i korektiv aplikace tohoto odklonu, kdy může být tohoto institutu využito jen za předpokladu, že vzhledem k osobě obviněného, a způsobu dosavadního způsobu vedení života, lze předpokládat, že rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání bude dostačujícím opatřením.²⁵⁸

Je-li to odůvodněno povahou a závažností trestného činu, nebo okolnostmi jeho spáchání, anebo poměru pachatele, musí pachatel vedle splnění výše uvedených podmínek splnit závazek zdržet se určité činnosti, která je v přímé souvislosti se spáchaným trestným činem, typicky zdržet se řízení motorového vozidla. Případně druhou povinností, která může být pachateli uložena, je složení peněžité částky na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti, jejíž výše musí být zjevně přiměřená závažnosti přečinu.²⁵⁹ Jak však vyplývá ze statistických údajů, možnost uložit povinnost složit peněžní částku na pomoc obětem trestné činnosti, je využívána pouze v minimální míře. V roce 2020 to bylo např. jen ve 2 % případů z celkového počtu osob, vůči nimž byl tento odklon aplikován.²⁶⁰ Nově může soud a v přípravném řízení státní zástupce rozhodnout i o dohledu probačního úředníka. Pokud se jedná o pachatele ve věku blízkého mladistvému, mohou být

²⁵⁷ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9, str. 146

²⁵⁸ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, str. 62

²⁵⁹ § 307 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

²⁶⁰ Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2020 – textová část. Vydáno v Brně dne 15. června 2021 pod č.j. 4 NZN 501/2021. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2021/06/Zpr%C3%A1va_o_%C4%8Dinnosti_SZ_za_rok_2020_textov%C3%A1_%C4%8D%C3%A1st.pdf

samostatně nebo vedle přiměřených omezení a povinností uložena i výchovná opatření podle SVM²⁶¹.

K zastavení trestního stíhání dochází uplynutím zkušební doby, přičemž tato může být stanovena na dobu šesti měsíců až dvou let, resp. pěti let, pokud je stanoven závazek zdržení se určité přesně vymezené činnosti nebo závazek složení peněžité částky na pomoc obětem trestné činnosti. Pokud pachatel splní všechny podmínky a k dalšímu pochybení ve zkušební době nedojde, soud, příp. v přípravném řízení státní zástupce, rozhodne o osvědčení. Pokud o osvědčení není rozhodnuto, účinky zastavení trestního stíhání nastávají ze zákona jeden rok po uplynutí zkušební doby.²⁶²

Jestliže obviněný nevyhoví ve zkušební době uloženým podmínkám, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce, rozhodne o pokračování trestního stíhání. Taktéž lze rozhodnout v pokračování trestního stíhání již během zkušební doby²⁶³. V návaznosti na poslední změnu TR, lze i u podmíněného zastavení trestního řízení výjimečně rozhodnout, a to vzhledem k okolnostem případu a osobě pachatele, že podmíněné zastavení zůstává v platnosti a pachateli lze udělit dohled, prodloužit zkušební dobu až o dva roky, přičemž nesmí být překročena maximální délka zkušební doby, tj. pět let. Dále může být stanovena povinnost přiměřených povinností a omezení, a pokud je pachatel ve věku blízkém věku mladistvého, lze uložit i výchovná opatření podle SVM.²⁶⁴

Jak uvádí důvodová zpráva k zákonu č. 220/2021 Sb., zásadní je zejména doplnění požadavku dohledu probačního úředníka. Dohled je třeba ukládat především v případech, kdy došlo ke způsobení újmy oběti, ale k jejímu odškodnění v průběhu trestního řízení, před rozhodnutím o podmíněném

²⁶¹ Srovnej § 307 odst. 8 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) a § 49 až § 51 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník a § 15 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví mládeže a o změně některých zákonů

²⁶² KONEČNÁ, Tereza. Vybrané otázky restorativní justice v České republice. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2015, č. 2, s. 131 [online]. [cit. 6. 11. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT161647CZ

²⁶³ Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce ze dne 3. září 2019 o postupu státních zástupců v trestním řízení. Dostupné z: ASPI – RA1868, 9/2021 (ZA) o postupu státních zástupců v trestním řízení

²⁶⁴ Srovnej § 308 odst. 3 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) a § 15 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví mládeže a o změně některých zákonů

zastavení trestního stíhání nebo podmíněném odložení podání návrhu na potrestání, nedošlo z objektivních důvodů. Probační dohled je třeba i v případech, kdy došlo mezi obětí a pachatelem k dohodě o způsobu náhrady škody, újmy či vydání bezdůvodného obohacení, ale ze strany státního zástupce nebo soudce je zájem sledovat, jak pachatel dohodu ve zkušební době plní. Dalším vhodným případem dohledu probačního úředníka jsou případy pachatelů, kteří zneužívají návykové látky, je snížená míra sociální adaptability nebo schopnosti pachatele se orientovat v běžných životních situacích. Dohled PMS tak má velký význam nejen pro pachatele, ale i pro oběť. Pachateli jsou probační úředníci schopni důslednou kontrolou lépe pomoci začlenit se do společnosti, oběti zabezpečit splnění závazků pachatele vůči nim a případně řešit i další potřeby obětí.²⁶⁵

I přesto, že restorativní rámec zákonného ustanovení je velmi oslaben, je třeba pozitivně nahlížet na vydanou judikaturu, jejíž snahou je rozhodovat o podmíněném zastavení ve smyslu zásad restorativní justice. Například Rozsudek Nejvyššího soudu ČR se vyjadřuje mimo jiné i k učinění závěru o podmíněném zastavení trestního stíhání. K závěru soud dospěl na základě dostatku podkladů, vzhledem k povaze spáchaného trestného jednání, osoby obviněného, i dalších zjištěných skutečností, a přihlížel

„zejména na postoj poškozeného, vše vyjadřující snahu o urovnání konfliktního stavu mezi obviněným a poškozeným, a to ve smyslu zásad restorativní justice, neboť došlo ještě před projednáním věci v hlavním líčení k adekvátnímu majtkovému i morálnímu vypořádání vzájemných poměrů obviněného a poškozeného, které je hlavním smyslem alternativních způsobů řešení trestních věcí, neboť i v této věci došlo z přičinění obviněného k náhradě způsobené škody a je zřejmá i vlastní snaha obviněného po nápravě.“²⁶⁶

Co se týká praktického využití tohoto druhu odklonu, jednoznačně převažuje využití u přečinů proti životu a zdraví spáchaných v dopravě, zejména

²⁶⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 220/2021 Sb., o změně trestního řádu, trestního zákoníku a některých dalších zákonů. [online]. [cit. 13. 11. 2021]. Dostupné také z: ASPI – LIT293980CZ

²⁶⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. října 2019, sp. zn. 8 Tz 69/2019. Dostupné také z: https://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/C77DFD9B5CD774EFC12584D30052C5D4?openDocument&Highlight=0,null

pak u trestného činu ublížení na zdraví z nedbalosti a těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti. Jeho využití, byť v menší míře je uplatňováno dále u majetkových trestných činů, zejména přečinů krádeže, zpronevěry či podvodu a u trestných činů proti pořádku ve věcech veřejných, zejména přečinů maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání. Ojedinele se uplatňuje např. u trestných činů úmyslné ublížení na zdraví, nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy a prakticky vůbec např. u trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestných činů proti lidskosti, trestných činů proti rodině a dětem apod.²⁶⁷

Podíl osob, u nichž bylo podmíněně odloženo podání návrhu na potrestání v porovnání s původně stíhanými osobami ve vyšetřování, činil 5,61 % osob v roce 2019 a 5,28 % osob v roce 2020. U podmíněného zastavení trestního stíhání se tato forma odklonu podílela z 9,7 % na vyřízení osob původně stíhaných ve vyšetřování v roce 2020 a 8,7 % v roce 2019, kdy tradičně nejvyšší počet tohoto typu odklonu vykazuje Jihomoravský kraj.²⁶⁸

3. 2. 2 Institut narovnání

Institut narovnání byl do českého právního řádu zaveden s účinností od 1. září 1995, a to novelou TŘ č. 152/1995 Sb., přičemž je řešen ustanoveními § 309 až § 314 TŘ. Obdobně jako u podmíněného zastavení trestního stíhání, i narovnání lze aplikovat pouze u přečinů, tedy u trestných činů ohrožených trestem odnětí svobody nepřevyšující pět let.²⁶⁹

„Narovnání je institutem, v němž se nejintenzivněji projevuje restorativní přístup – jeho primárním účelem je obnovení (narovnání) poškozených vztahů, a to zejména mezi pachatelem – obviněným a poškozeným. Jako takový jej lze

²⁶⁷ Zhodnocení praxe soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011 (Trestní kolegium Nejvyššího soudu ze dne 12.2.2014, sp. zn. Ts 43/2012. [online]. [cit. 6. 11. 2021]. Dostupné z: ASPI – JUD252563CZ

²⁶⁸ Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2020 – textová část. Vydáno v Brně dne 15. června 2021 pod č.j. 4 NZN 501/2021. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2021/06/Zpr%C3%A1va_o_%C4%8Dinnosti_SZ_za_rok_2020_textov%C3%A1_%C4%8D%C3%A1st.pdf

²⁶⁹ KARABEC, Zdeněk. Restorativní justice. *Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. ISBN 80-7338-021-8, str. 23

*považovat za významný alternativní procesní nástroj, který dále plní i preventivní funkce a přispívá k racionalizaci trestní justice.*²⁷⁰

Podstatou narovnání je dohoda. Na jedné straně dohody je stát a konkrétní oběť trestného činu, na straně druhé je pachatel. Dohoda podléhá schválení soudu nebo u přípravného řízení schválení státního zástupce. Pokud pachatel splní všechny zákonem stanovené podmínky, trestní stíhání je ukončeno a není třeba věc vyřizovat ve formálním veřejném procesu před soudem. Institut narovnání směřuje nejen k reparaci škody a zaplacení určité částky k obecně prospěšným účelům, ale také plní významnou funkci restituce narušených vztahů pachatele a oběti, kdy obě tyto strany se aktivně podílí na řešení konfliktu, který mezi nimi spácháním trestného činu vznikl a hledají oboustranně přijatelná řešení. Proto se tento institut uplatňuje zejména v případech, kdy je trestným činem dotčena vedle veřejného zájmu i sféra soukromá, přičemž není vyloučeno, aby poškozeným nebyl přímo stát nebo obec.²⁷¹

O narovnání však nelze rozhodnout, jestliže je pachatel stíhán pro trestný čin, kterým nebyla způsobena škoda či jiná újma, tedy v řízení nevystupuje poškozený ve smyslu § 43 TŘ, s nímž by obviněný mohl jednat o urovnání vzájemných vztahů narušených trestným činem.²⁷² Narovnání však lze využít i v těch případech, kdy poškozený neuplatňuje nárok na náhradu škody, ale jeho smyslem je celkové uspořádání vztahu mezi ním a pachatelem.²⁷³ V praxi se jedná např. o trestné činy pomluvy²⁷⁴ nebo křivého obvinění²⁷⁵.

²⁷⁰ ŠÁMAL, Pavel, ŘÍHA, Jiří, STRYA, Jan. Odklony v justiční praxi – 2. část. *Trestněprávní revue*, 2019, č. 10. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhfpix4s7geyf6427giyde&groupIndex=0&rowIndex=0>, str. 202

²⁷¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. června 2007, sp. zn. 5 Tdo 533/2007. Dostupné také z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptembqg5pw4427gq3dema&groupIndex=0&rowIndex=0>.

²⁷² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 2008, sp. zn. 11 Tdo 1202/2008. Dostupné také z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptembqhfpxezug5pxi4q&groupIndex=0&rowIndex=0>

²⁷³ PATOČKA, Radim. Nedorozumění trestního a daňového řádu – použití odklonů u daňových trestných činů. *Trestní právo*, 2017, č. 2, s. 23. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT232598CZ

²⁷⁴ § 184 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

²⁷⁵ Tamtéž, § 345

Uzavření dohody má nejen svou výhodu v tom, že je trestní řízení rychlé a efektivní, ale především i v tom, že je daný skutek projednán mezi zúčastněnými stranami, což má svůj význam i pro budoucí vztahy mezi pachatelem a obětí, kdy pachatel je vtažen do problému oběti a bezprostředně je motivován k tomu, aby se aktivně podílel na odstranění nepříznivých následků, které svým jednáním způsobil a napříště se takového jednání vyvaroval. „Narovnání směřuje k posílení prvku oportunity, oproti jinak striktně uplatňované zásady legality (§ 2 odst. 3 t.ř.) a k dekriminální méně závažných forem trestné činnosti.“²⁷⁶

V případě, že nebude z nějakého důvodu možný dialog mezi poškozeným a obviněným, resp. podezřelým, nebo bude-li poškozený vznášet nepřiměřené nároky na zadostiučinění a z jednání bude zřejmé, že mezi stranami nedojde k dohodě, pak nebude možné, aby došlo k narovnání. Nedohodnou-li se účastníci na narovnání, je celá věc projednávána před soudem. V této souvislosti je také nutné podotknout, že soud ani státní zástupce nesmí nikterak vyvíjet nátlak na poškozeného či pachatele, aby dohoda o narovnání byla uzavřena.

V rámci nalezení určitého konsenzu mohou při projednávání daného skutku výrazně pomoci úředníci mediační a probační služby, kteří zprostředkují jednání mezi stranami, pomohou s koncipováním dohody, a to co do jejího obsahu, tak i např. do rozsahu návrhu na odškodnění či vydání bezdůvodného obohacení a také v otázce akceptovatelnosti dohody z hlediska veřejného zájmu.

Pro úplnost je také nutné podotknout, že institut narovnání lze použít i v řízení, které je vedeno proti mladistvému či proti právnické osobě.

Soud či státní zástupce v přípravném řízení mohou rozhodnout o narovnání a následném zastavení trestního stíhání, pokud obviněný a poškozený s tím souhlasí. Dále musí být splněn předpoklad, že se obviněný k danému skutku doznal a zavázal se, že poškozenému vydá bezdůvodné obohacení nebo uhradí způsobenou škodu, která mu vznikla v souvislosti s jednáním obviněného. Pachatel také musí složit na účet soudu, popř. státního zastupitelství, jedná-li se

²⁷⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. června 2007, sp. zn. 5 Tdo 533/2007. Dostupné také z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptembqg5pw4427gq3dema&groupIndex=0&rowIndex=0>

o přípravné řízení, peněžní částku, která je určena konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům, přičemž tato částka nesmí být zřejmě nepřiměřená k závažnosti trestného činu. Před rozhodnutím o schválení narovnání a o zastavení trestního stíhání musí soud ověřit, zda peněžní částka určená k obecně prospěšným účelům byla v celé výši složena na účet soudu.²⁷⁷

Při využití institutu narovnání nedochází k uložení trestu, vytváří se však překážka *rei iudicatae*, což je pro pachatele určitou výhodou ve srovnání např. s podmíněným zastavením trestního stíhání. Další výhodou např. v případech trestných činů v dopravě je, že pachatel není omezen v řízení motorových vozidel a není spojen se záznamem v evidenční kartě řidiče.²⁷⁸ Výhodou taktéž bezesporu je, že v případě, že není narovnání schváleno, v dalším řízení se k prohlášení obviněného, že spáchal daný skutek, nepřihlíží. I přes tyto výhody však v aplikační praxi není institut narovnání dostatečně využíván. Orgány činné v trestním řízení k němu přistupují velmi zřídka. Ze zprávy o činnosti státního zastupitelství za rok 2020 vyplývá, že každoročně je narovnání využito v pár desítkách trestních věcí. V roce 2018 bylo narovnání uplatněno v 63 případech, v roce 2019 v 87 případech a v roce 2020 v 50 případech. Nápad trestné činnosti se pohyboval kolem 180 000 až 210 000 trestních věcí za rok²⁷⁹.

Jedním z důvodů tak malého využití narovnání může být časová a administrativní náročnost. Paradoxně tedy i to, že k urovnání konfliktu je zapotřebí mediace, která negativně ovlivňuje rychlost trestního řízení, byť pro restorativní rámec je zásadní. Důležité je proto především včasné zapojení PMS do řešení dané věci. Druhým problémem může být absence dostatku srozumitelných informací, které jsou mnohdy předávány pachateli i poškozenému formálně bez toho, aniž by byly vysvětleny výhody daného postupu. Třetí překážka může být v osobě poškozené, která mnohdy, jako oběť trestného činu, nedokáže realisticky vyhodnotit svou

²⁷⁷ § 309 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

²⁷⁸ ŠÁMAL, Pavel, ŘÍHA, Jiří, STRYA, Jan. Odklony v justiční praxi – 2. část. *Trestněprávní revue*, 2019, č. 10. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapter-view-document.seam?documentId=nrptembrhfxi4s7geyf6427giyde&groupIndex=0&rowIndex=0>, str. 202

²⁷⁹ Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2020 – textová část. Vydáno v Brně dne 15. června 2021 pod č.j. 4 NZN 501/2021. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2021/06/Zpr%C3%A1va_o_%C4%8Dinnosti_SZ_za_rok_2020_textov%C3%A1st.pdf

pozici, nebo má nerealistické nároky či nemá zájem z jiného, např. emocionálního důvodu, dohodu s pachatelem uzavřít.

3. 2. 3 Odstoupení od trestního stíhání

Zvláštní úprava způsobů řízení ve věcech mladistvých osob včetně podmínek uplatňování odklonů v tomto řízení je obsažena v zákoně SVM. V trestních věcech mladistvých lze využít několika druhů odklonů, přičemž jejich výčet je dán ustanovením § 69 SVM. Ve věcech mladistvých lze využít institutů upravených TŘ. Jedná se o podmíněné zastavení trestního stíhání dle § 307 a § 38 TŘ a narovnání dle § 309 TŘ. Kromě institutů stanovených TŘ, lze u mladistvých pachatelů, tedy pachatelů, kteří v době spáchání trestného činu dovršili patnáct let věku a nepřekročili osmnáctý rok věku, uplatnit také zvláštní způsob řízení upravený v ustanovení § 70 a § 71 SVM, jímž je odstoupení od trestního stíhání.²⁸⁰

Základním záměrem nejen tohoto odklonu, ale všech alternativních trestních věcí mladistvých pachatelů, je posílit výchovné působení řízení na tuto skupinu pachatelů. Smyslem je tedy odstraňování konfliktních stavů mezi obviněným, poškozeným a osobami z jejich blízkého sociálního okolí, pozitivně motivující působení na obviněného a dosažení satisfakce poškozeného.²⁸¹

Pokud je mladistvý stíhán pro provinění, za něž TZ stanoví horní hranici trestní sazby maximálně tři roky, a chybí-li veřejný zájem na dalším stíhání mladistvého, může soud pro mládež nebo v přípravném řízení státní zástupce rozhodnout o odstoupení trestního stíhání, a to s přihlédnutím k povaze a závažnosti provinění a osobě mladistvého. Předpokladem je i to, že jsou splněny fakultativní podmínky odstoupení od trestního řízení a potrestání není nutné k odvrácení mladistvého pachatele od páchaní dalších provinění. Všechny tyto předpoklady musí být splněny zároveň.²⁸² Podnět k odstoupení od trestního řízení může dát nejen

²⁸⁰ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, str. 110

²⁸¹ Komentář k § 69 až 72 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, 3. vydání, 2011. [cit. 11. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?DocumentId=nnptembrgfpmk232geytslttmjptembqgnptemjyl5ygmni>, str. 1-7

²⁸² § 70 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví mládeže a o změně některých zákonů

OČTŘ, ale také mladistvý, jeho zákonný zástupce, probační úředník, obhájce mladistvého či sociální kurátor.

Rozhodující pro užití institutu je okruh provinění, na které TZ určuje trest odnětí svobody s horní hranicí nepřevyšující tři roky, a to bez modifikace vymezené pro mladistvé. Podezření ze spáchání provinění musí být důvodné a není podstatné, zda se jedná o podezření z úmyslného či nedbalostního provinění. Soud pro mládež či státní zástupce se dále zabývá otázkou, zda mladistvý má zájem se vypořádat s příčinami své trestné činnosti, zda svým vlastním přičiněním nebo např. za pomoci rodiny, školy, sociálních kurátorů či probačních úředníků má zájem napravit sám sebe. Může se jednat o zanechání škodlivých návyků, podrobení se léčbě závislostního chování na návykových látkách, zdržení se určité činnosti či přerušování určitých sociálně závadových kontaktů. Pomoc okolí by měla směřovat k zajištění sociálního zázemí, vytvoření podmínek pro jeho zdravý rozumový a mravní vývoj, zajištění pravidelného příjmu apod.²⁸³

Dalším zákonným předpokladem je určení rozumné míry jistoty, že potrestání není nutné. Tímto se rozumí způsob chování mladistvého po činu a to, jak se dokázal vyrovnat s jeho příčinami. Ve vzájemných souvislostech se přihlíží k jeho osobnostním vlastnostem a jakou spojitost tyto vlastnosti měly ke spáchanému trestnému činu, jaký vztah má mladistvý ke škole, k práci, k nejbližšímu sociálnímu okolí, jaké má zájmy apod. Posuzuje se kvalita prostředí, kde jedinec žije, poměry v rodině, jaké škodlivé návyky u mladistvého převládají, jaké byly pohnutky a příčiny jeho trestné činnosti i jaký má vlastní postoj k odčinění následků trestné činnosti a zda se chce vyvarovat v budoucnu jejímu opakování.²⁸⁴

Poslední obligatorně stanovenou podmínkou je, že na dalším potrestání není veřejný zájem. Především se posuzuje, zda již bylo nebo může být dosaženo účelu SVM, aniž by bylo nutné pokračovat v trestním řízení. I přesto, že urovnání vztahů mezi mladistvým a poškozeným, jakož i napravení škodlivých následků trestné činnosti, je prioritní oproti potrestání, musí být posouzeno, jaké budou

²⁸³ STRÉMY, Tomáš (ed). Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. *Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Trnava: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 518

²⁸⁴ Tamtéž, str. 519

důsledky odstoupení od trestního stíhání z pohledu ochrany společnosti a zájmů poškozeného.

SVM dále ve svém § 70 odst. 3 demonstrativně určuje případy či situace, kdy je vhodné tohoto institutu využít. Předně je zájem, aby mladistvý dobrovolně absolvoval vhodný probační program. Může se jednat o sociální výcvik, terapeutický program, vzdělávací či obecně prospěšné činnosti apod. Zaměření programu by však mělo směřovat k posilování sociálně žádoucího chování mladistvého, k podpoře vhodného sociálního prostředí či k urovnání vztahů mezi mladistvým a poškozeným. Žádoucí je podporovat vhodné volnočasové aktivity, soběstačnost mladistvých, rozvoj finančních dovedností, např. vhodnou pracovní příležitostí v podobě brigády apod.²⁸⁵

Další okolností, která může vést k odstoupení od trestního stíhání, je dobrovolné úplné nebo částečné odčinění způsobené škody, nebo částečné nebo úplné vydání bezdůvodného obohacení, přičemž poškozenému náleží právo souhlasit se způsobem náhrady škody či vrácení bezdůvodného obohacení. Náhrada škody však není podmínkou aplikace tohoto institutu. Vzhledem k tomu, že mladistvá osoba má pouze omezené příjmy, poškozený může souhlasit i s tím, že náhradu škody nemusí uhradit mladistvý, ale i jiný subjekt. Nejčastěji jsou to zákonní zástupci mladistvého. Vyžadováno je však, aby se mladistvý přičinil o odstranění škodlivých následků, a to podle svých možností a sil. Poškozený a mladistvý tak mohou mezi sebou např. uzavřít dohodu o tom, jakým jiným způsobem může mladistvý napravit škodlivé následky svého chování. Podstatné tedy je, že mladistvý je připraven nést odpovědnost za svůj čin a upřímně vyvíjí úsilí, které vede k nápravě škodlivých účinků, které způsobil.²⁸⁶ Zákon demonstrativně uvádí i situaci, kdy mladistvému bylo vysloveno napomenutí s výstrahou. I toto řešení je z hlediska účelu řízení považováno za dostačující.²⁸⁷

²⁸⁵ TIBITANZLOVÁ, Alena. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-319-3, str. 207

²⁸⁶ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, str. 111-112

²⁸⁷ Komentář k § 70 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, 3. vydání, 2011. [cit. 11. 11. 2021]. Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?DocumentId=nnptembrgfpw_k232geytslittmjptembqgnptemjyl5ygmni, str. 1-7

Výše uvedený výčet podmínek je však pouze demonstrativní. Odstoupit od trestního stíhání lze i v jiných případech, přičemž za rozhodující je nutné považovat názor rozhodujícího orgánu, že byly splněny zákonné požadavky. Může se jednat o jiná, např. výchovná opatření či omezení, o urovnání vztahů s poškozeným, o nápravu způsobeného stavu či uložení povinnosti dodržet závazek, který na sebe mladistvý dobrovolně převzal. Možnost užít tohoto institutu lze i v případě, kdy se mladistvý choval před spácháním a po spáchání provinění bezproblémově či neexistuje poškozený.

V této souvislosti je nutné poukázat na to, že není třeba souhlasu poškozeného, proto může být tohoto odklonu využito i v případech, u kterých nebyla způsobena žádná škoda. Taktéž k odstoupení od trestního řízení může dojít i v případě, že ze strany mladistvého pachatele nedojde k „vyrovnání svých závazků“ vůči poškozenému. I v tomto případě jeho jednání nebude mít vliv na případné trestní stíhání, neboť odstoupením od trestního stíhání je takové stíhání definitivně ukončeno a v dané trestní věci je překážka v podobě *rei iudicatae*, tedy pravomocného rozhodnutí. Pokud dojde k odstoupení od trestního stíhání, rozhodnutí nemá tedy povahu odsuzujícího rozsudku a na mladistvého se hledí, jako by nebyl vůbec odsouzen.²⁸⁸

Odstoupení od trestního stíhání lze užít kdykoliv od doby, kdy toto bylo zahájeno, a to až do doby, než je meritorně rozhodnuto prvoinstančním soudem. Proti usnesení o odstoupení od trestního stíhání může mladistvý podat buď stížnost, a tím docílit přezkumu rozhodnutí nebo prohlásit, že trvá na projednání věci. Při pokračování v trestním stíhání ve smyslu § 70 odst. 5 SVM nesmí být i v případě vyslovení viny uloženo mladistvému trestní opatření. Pokud by mu následně byla vyslovena vina, nelze mu již uložit žádné trestní opatření, jelikož se mladistvý nemůže dostat do méně výhodné situace, než v jaké byl při zastavení trestního stíhání dle § 70 odst. 1 a 2 SVM, a to podle trestněprávních předpisů²⁸⁹.

²⁸⁸ STRÉMY, Tomáš (ed). Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. *Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Trnava: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 516

²⁸⁹ Usnesení Nejvyššího soudu SSR ze dne 18. 8. 1989, sp. zn. 8 Tz 65/89, [R 23/1990 tr.]. Dostupné také z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?DocumentId=njptcojzg bpxexzsgnpxi4q>

Odstoupení od trestního stíhání je pouze jednou z možností použití odklonu ve věcech mladistvých. Využíváno je pouze v těch případech, kdy je zcela zřejmé, že se mladistvý napříště vyvaruje opakování trestné činnosti a dostojí i svým závazkům či uloženým výchovným opatřením. Proto jsou v aplikační praxi upřednostňovány jiné formy odklonů, které umožňují stanovit i zkušební dobu. Ta slouží ke zjištění, zda mladistvý pachatel sledovaný cíl naplňuje.²⁹⁰ Tomuto závěru odpovídají i reálná statistická čísla, která ukazují, že v roce 2020 bylo v souladu s § 7 SVM odstoupeno od trestního stíhání pouze v šesti případech²⁹¹.

Při řešení protiprávní činnosti mladistvých je nutné hledat vhodné intervence, které jsou v jejich zájmu a reflektují co nejvíce jejich potřeby. Proto jsou upřednostňována jiná než represivní opatření, pokud dokáží na mladistvého aktivně a pozitivně působit a mají tak preventivní účinek nejen na něj samotného, ale i na jeho sociální okolí. Důvody, proč se mladiství dopouští protiprávní činnosti, jsou různorodé. Ve smyslu restorativních principů je však třeba v těchto případech upřednostňovat neodsuzující a nestigmatizující způsoby chování, a upozadovat vlastní povahu a závažnost spáchaného provinění. Naopak je vhodné se zaměřit na osobnost mladistvých delikventů, jejich postoj ke spáchanému činu, přiznanou lítost a schopnost náhledu na spáchaný čin, jakož i na příčiny, které je ke spáchání skutku vedly. Je třeba zdůraznit, že i ohrožující dítě je ohroženým dítětem. V okamžiku, kdy se tito delikventi dopustí protiprávní činnosti, nutně vstupují do hledání řešení formalizované systémy intervence, v jejichž rámci je třeba úzké spolupráce celé řady orgánů a organizací, které by měly vždy jednat v nejlepším zájmu mladistvých.²⁹² Zdůrazňována je spolupráce zejména OČTŘ s PMS a orgány sociálně právní ochrany dětí.

²⁹⁰ STRÉMY, Tomáš (ed). Restorativna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. *Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Trnava: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 521-522

²⁹¹ Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2020 – tabulková část II, s. 200. Vydáno v Brně dne 15. června 2021 pod č.j. 4 NZN 501/2021. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. https://verejna.zaloba.cz/wp-content/uploads/2021/06/Zpr%C3%A1va_o_%C4%8Dinnosti_SZ_za_rok_2020_tabulkova_cast_II%C3%A1_%C4%8D%C3%A1st.pdf

²⁹² Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež. Praha: MPSV ČR. 2016, str. 174

4 PROBLÉMY RESTORATIVNÍ JUSTICE V PRAXI A ÚVAHY DE LEGE FERENDA

Problémy přijímání a posilování prvků restorativní justice v rámci trestní politiky ČR lze vnímat, dle mého názoru, ze dvou rovin. První rovina je zavádění a propojování prvků restorativní justice v rámci trestněprávní legislativy. Druhou úrovní je upřednostňování restorativní justice v praxi.

Lze konstatovat, že současná česká trestní politika upřednostňuje takové ukládání trestů, které nejsou spojeny s nepodmíněným trestem odnětí svobody. Do trestněprávních předpisů byly postupně formulovány instituty alternativních opatření, kdy jsou využívány formy alternativních trestů, alternativ k potrestání či alternativ procesních, tedy prvků, které jsou obecně spojovány s restorativní justicí. Zásadní změny českého trestněprávního systému ve prospěch systému restorativního však nejsou v současné době reálné.

I přesto, že současným trendem trestní politiky je posilování a rozšiřování práv obětí a je kladen důraz na vyvážené propojení trestního práva a sociálního akcentu, tento trend nelze spojovat s upřednostňováním principů restorativního procesu. Nejdůležitějším nástrojem restorativního procesu je restorativní dialog, který preferuje urovnání narušených vztahů mezi pachatelem, obětí a všemi účastníky, kterých se trestný čin dotknul.

V tomto smyslu se česká právní úprava opírá zejména o zákon PMS a ZOTČ. Prvně jmenovaný zákon pracuje zejména s pojmem mediace, druhý zákon zavádí pojem restorativní programy jako nástroj na pomoc obětem trestných činů.

Z pohledu restorativního je zásadním negativem, že česká trestněprávní úprava pouze připouští možnost zapojení do restorativního dialogu v rámci trestního řízení, nikoliv tedy dialog vyžaduje. Navíc tato úprava předpokládá pouze využití mediace jako základního typu restorativního programu, kdy přichází do úvahy pouze jako mimosoudní zprostředkování za účelem řešení a urovnání sporu mezi stranami konfliktu. De lege ferenda by bylo proto vhodné, aby role mediace, jako restorativního dialogu, byla posílena jak ve smyslu upřednostňování mediace v rámci trestního řízení, tak ve smyslu akceptace jejího výsledku. V současné

platné právní úpravě nemá uzavření mediační dohody o způsobu a náhradě škody či způsobené újmy přímý vliv na trestní řízení z pohledu procesního, ale pouze nepřímo skrze její hmotněprávní rovinu. Byť je mediace pro trestní řízení přínosná, je stále pojmána jako alternativa stojící mimo trestní právo, kdy trestní řízení nenahrazuje. De lege ferenda by bylo přínosné, aby mediace byla učiněna jedním z institutů trestního řízení. V rámci procesní úpravy bylo sice dosaženo, že trestní řád nově alespoň pracuje s pojmem mediace a probace, stále však je nedotčeno právo rozhodnutí státních zástupců nebo soudů, že věc se k mediaci předávat nebude, anebo že její výsledek nebude v rámci alternativních opatření využit. Proto by bylo žádoucí definovat význam restorativních dohod v trestním procesu. Formulovat, jaká je jejich role v trestním řízení a jaké dopady v rámci procesních institutů a fází trestního řízení mohou tyto na jeho výsledek mít.

Aby k tomu mohlo být přistoupeno, bylo by vhodné stanovit zákonné podmínky a předpoklady pro poskytování restorativních programů. V současnosti je restorativní program vymezen pouze ZOTČ. Tento však neobsahuje podmínky restorativního programu a hovoří pouze obecně o poskytovatelích restorativních programů. Taktéž není vyjasněn vztah mezi mediací a restorativními programy. O mediaci se opírá pouze zákon o PMS, kdy specifikuje, že probační úředníci poskytují mediaci. O restorativních programech se zákon nezmiňuje.

S touto nejednotností zákonných úprav vzniká řada nevyjasněných otázek. Předně není zřejmé, jakou roli by restorativní programy měly sehrávat, což vyvolává nejistotu a nejasnosti v samotném trestním řízení. Není ani zřejmé, zda mediaci mohou poskytovat kromě PMS i jiní poskytovatelé restorativních služeb. Právní úprava ZOTČ taktéž neobsahuje požadavky na kvalitu poskytování těchto služeb, ani požadavky na odbornost facilitátorů apod.

De lege ferenda by ZOTČ měl konkretizovat pojem, obsah a základní podmínky užití restorativního programu. Zákon by měl upravovat konkrétně, co si pod restorativním programem představuje a následně detailně upravit principy, pravidla, podmínky, proces i obsahové náležitosti jednotlivých restorativních programů. Taktéž by měly být vymezeny odborné a kvalifikační požadavky na jejich poskytovatele. Hmotněprávní a procesní trestní předpisy by měly být následně s tímto zákonem provázány.

Speciálním předpisem by bylo vhodné de lege ferenda upravit detailně samotnou mediaci jako jeden z nástrojů řešení trestné činnosti tak, aby bylo zřejmé, jaká role je jí v trestním řízení přiznána. V tomto směru si lze vzít podnět v českém zákoně o mediaci²⁹³, který řeší mediaci v mimotrestních věcech. V souladu s Masopust Šachovou se mi jeví vhodnou pro inspiraci i maďarská úprava o mediaci, která ji vnímá jako „konkrétní způsob, jakým má být komunikace mezi obětí, pachatelem a případně dalšími osobami vedena, jaká pravidla a záruky tato komunikace má, jaké mohou být výsledky těchto jednání a v neposlední řadě, jaký vliv taková ujednání mají na skončení a rozhodnutí dané věci“²⁹⁴.

V práci bylo konstatováno, že za instituty, které lze vhodně zapojit do restorativního dialogu, jsou považovány odklony. Zejména ty, které jsou spojovány s jejich užším pojetím. V práci bylo pozitivně vnímáno, že je snaha o využívání odklonů, nicméně širokému využití odklonů brání především tlak na rychlost vyřízení věci, a to mnohdy na úkor narovnání vztahu mezi pachatelem a obětí, tedy i na úkor účelu trestního řízení.

Při rozboru jednotlivých odklonů lze vyzorovat různé problémy, ať již aplikačního nebo legislativního rázu. U všech odklonů je vyzorován zdůrazňovaný zájem o poškozeného a posilování jeho práv, což je spojováno s prosazováním myšlenek restorativní justice. Poškození mají např. právo na náhradu škody či vydání bezdůvodného obohacení a předpokládá se i uzavření dohody o výši škody a způsobu její náhrady.

U podmíněného zastavení trestního stíhání či podmíněného odložení návrhu na potrestání je však třeba kriticky vnímat, že zájmy poškozeného se posuzují až v rovině trestání v rámci úvah soudce o individualizaci trestu, popř. v rámci individualizace způsobu trestního stíhání. Navíc poškozený se nemůže vyjádřit ke způsobu vyřízení trestní věci, a to i přesto, že restorativní justice klade důraz na to, aby ti, kterých se věc dotýká, mohli o způsobu vyřízení taktéž rozhodovat. Absence restorativnosti je zřejmá i v tom, že se nevyžaduje ani souhlas poškozeného s přijatým řešením. To odporuje i komentářovému výkladu k TR,

²⁹³ Zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci)

²⁹⁴ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9, str. 107

který ve vztahu k oběti a využití odklonu narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání uvádí, že i oběti musí být poskytnuto právo na obnovení její nedotknutelnosti, dána příležitost zbavit se pocitů strachu a nejistoty, jakož i dosáhnout materiální náhrady škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. I přesto, že je dána pachateli povinnost nahradit poškozenému způsobenou škodu, byť jen materiální povahy, a uzavření společné dohody mezi oběma stranami je podporováno, není však nezbytnou podmínkou pro vyřízení věci tímto odklonem. Návrhem de lege ferenda je proto obligatorní podmínka uzavření restorativní dohody s poškozeným o rozumné saturaci škody včetně újmy nemateriální, obdobně jako je tomu u institutu narovnání. Proti pravidlům restorativní justice je i skutečnost, že doznání obviněného lze využít jako důkaz proti němu.

Mnohem více restorativních prvků obsahuje institut narovnání. Jeho slabou stránkou však je jeho nízké využití v soudní praxi. Jedním z důvodů může být časová a administrativní náročnost, a paradoxně tedy i to, že k urovnání konfliktu je zapotřebí mediace, která negativně ovlivňuje rychlost trestního řízení, byť tato je pro restorativní rámec zásadní. Důležité je proto především včasné zapojování PMS do řešení dané věci a taktéž náležitá komunikace státního zastupitelství a policejního orgánu.

Druhým problémem může být nedostatek srozumitelných informací, které jsou mnohdy předávány pachateli i poškozenému formálně, bez toho, aniž by byly vysvětleny výhody daného postupu. Třetí překážka může být v osobě poškozené, která mnohdy, jako oběť trestného činu, nedokáže realisticky vyhodnotit svou pozici, nebo má nerealistické nároky či nemá zájem z jiného, např. emocionálního důvodu, dohodu s pachatelem uzavřít.

Při obou těchto problémech by mohla pomoci kvalitněji a srozumitelněji prováděná informovanost poškozeného a pachatele o možnosti využití mediace k urovnání konfliktu. Obdobně jako OČTR poskytují písemnou verzi „Poučení poškozeného – oběti trestného činu v trestním řízení“, lze doporučit ústní i písemné podání srozumitelných a přehledných informací o možnostech využití restorativních programů, včetně předání kontaktů na probační úředníky. Písemná informace je vhodná proto, že při prvním kontaktu s policejním orgánem není

poškozený často v dobrém psychickém stavu, informace není schopen dostatečně zpracovat, mnohdy strohému právnímu stylu předávaných informací ani nerozumí.

V souladu s restorativním principem je pro užití narovnání vyžadována obligatorně podmínka souhlasu poškozeného i pachatele. I přesto, že je správné dát přednost skutečnému urovnání konfliktu, v praxi mohou nastat případy, kdy pachatel nemůže splnit podmínky tohoto odklonu z důvodu, že poškozený nechce vyslovit s narovnáním souhlas, byť pachatel chce urovnat konflikt, vyjadřuje skutečnou lítost nad trestným činem a má zájem nahradit i způsobené škody. V případech bezdůvodného odmítnutí udělení souhlasu, navrhuji de lege ferenda připustit buď výjimku ze souhlasu poškozeného, nebo alespoň svolení vyřešení trestní věci podmíněným zastavením trestního řízení. Jsem si však vědom, že toto řešení odporuje restorativním principům. Z hlediska individualizace trestu a trestního stíhání je ke zvážení možnost rozšíření tohoto institutu i na fakultativně určené závažnější trestné činy.

V souvislosti s užitím odklonů je vždy na místě zvolit optimální typ odklonu. Tento by měl reflektovat individualitu pachatele i poškozeného tak, aby jej obě strany vnímaly jako spravedlivou reakci na trestný čin. K tomuto mohou přispět nemalým dílem OČTŘ a PMS, které jsou nejlépe schopny oběma stranám vysvětlit pozitivní i negativní aplikace jednotlivých odklonů. Při zvažování užití odklonu je vhodné přihlížet např. i k sebereflexi pachatele. I přesto, že tato není v současnosti nezbytným předpokladem odklonu, mám za to, že by měla být jeho nezbytnou součástí.

V souvislosti s ukládáním alternativních trestů navrhuji alternativní trest spojit vždy s uložením povinnosti k náhradě způsobené škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. Za podmínky, že je znám poškozený, a tento zároveň po pachateli uplatňuje nárok na náhradu škody, odčinění nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. Obligatorní ustanovení o náhradě škody, odčinění nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení by mělo platit i u mladistvých pachatelů, kdy tito by měli za povinnost odčinit škodu podle svých sil. Pokud by nebyl nařízen dohled probačního úředníka, mělo by být před uplynutím trestu vždy zjišťováno, zda zájem poškozeného byl řádně uspokojen.

V oblasti mimo legislativních aktivit je třeba pozornost zaměřit především na PMS. Je zřejmé, že v současnosti je těžiště PMS ve vykonávacím řízení. Přijetím zákona č. 220/2021 Sb. byly kompetence PMS posíleny v oblasti vykonávacího i přípravného řízení. Vzhledem k nedostatečným personálním kapacitám však probační úředníci nemohou zajišťovat výkon rozhodnutí a zároveň se zaměřovat v dostatečné míře i na aktivity spojené s přípravným řízením. Přitom komunikace mezi poškozeným a pachatelem, kterou by měla zajišťovat především PMS, má vliv na efektivitu všech udělovaných alternativních opatření. Pokud je žádoucí posilovat akcentaci na vedení dialogu mezi účastníky konfliktu, jejíž výsledkem má být nejen otevřená konfrontace mezi pachatelem a obětí, ale i převzetí zodpovědnosti pachatele za své škodlivé jednání, je třeba posilovat PMS nejen kompetencemi, ale především v dostatečném počtu i kvalitními probačními úředníky a kontinuálně jim též zajišťovat odborné vzdělávání. PMS by měla být stále dostupnou službou ve všech fázích trestního řízení.

I přesto, že dochází k výraznému posilování práv obětí, z pohledu restorativní justice však stále nejsou tato práva dostatečně chráněna. Proto je i nadále nutné hledat cesty, jak ve větší míře formulovat do trestněprávních norem prvky restorativní justice. Posilování legislativy však nestačí.

Je potřeba i širší prezentace osvěty o restorativní justici, a to mezi širokou laickou i odbornou veřejností. Více povědomí by mělo být o samotné PMS a službách, které mohou poskytovat. Mnohdy ani samotní účastníci trestního řízení nemají povědomí o tom, jak jim může být PMS nápomocna. Je nutné zaměřit se i na efektivnější využívání již fungujících formalizovaných systémů intervence a spolupráce, zejména mezi PMS, OČTŘ a případně OSPOD. Zapojování PMS je třeba cílit mnohem výrazněji již do raných fází trestního řízení a důraz klást na individuální rovinu trestněprávní věci. Taktéž státní zástupci a soudci musí být za aplikující postupy a opatření s restorativními prvky pozitivně hodnoceni. Užití restorativních technik by mělo být více podporováno OČTŘ, byť trestní řízení s využitím restorativních prvků trvá déle a vyžaduje více nároků na soudy, OČTŘ i PMS. Pokud budou restorativní prvky více uplatňovány v praxi, lze lépe vyhodnocovat i jejich účinnost. Legislativní návrhy na začleňování restorativních nástrojů do legislativy tak budou podpořeny zkušenostmi z aplikační praxe.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsem se zabýval restorativní justicí a jejími projevy v trestním právu. Musím konstatovat, že prezentovaný koncept restorativní justice nabízející jiné pojetí spravedlnosti než současně preferované pojetí retributivní spravedlnosti, mě zaujal. Téma bylo pro mě velmi zajímavé a inspirující. Byť téma restorativní justice není příliš rozsáhlé, její uplatnění v aplikační praxi je vnímáno odbornou literaturou poměrně široce. Taktéž promítnutí restorativních přístupů do právních řádů jednotlivých států je velmi rozdílné.

Vzhledem k tomu, že cílem práce bylo nejen poskytnout ucelený teoretický koncept restorativní justice, ale také najít a analyzovat prvky restorativních přístupů v české trestněprávní úpravě, téma nabízelo celou řadu oblastí, ke kterým bylo možné obrátit více či méně pozornosti.

Jsem si vědom, že by práce mohla být více směřována na mladistvé delikventy nebo na praktickou činnost probační a mediační služby. Práce se pouze okrajově věnovala i otázce probace a např. vůbec nevěnovala pozornost otázkám užití restorativních přístupů u právnických osob. Důvodem výběru práce byl mimo jiné i profesní důvod, proto jsem za stěžejní materii pojmul trestní řád a trestní zákoník, přičemž důraz byl kladem především na dospělé pachatele trestných činů, kterým se osobně já věnuji a kde vnímám největší možnosti posilování restorativních přístupů v aplikační praxi. I přesto se domnívám, že vytyčený cíl práce byl splněn.

Doufám, že čtenář ocení i aktuální zapracování legislativních změn účinných k 1. 1. 2022, které přinesl zákon č. 220/2021 Sb. Cílem těchto zákonných změn bylo především zvýšení a zefektivnění ukládání alternativních trestů a zjednodušení některých procesů souvisejících s vykonávacím řízením. Ve spojitosti s těmito změnami lze pozitivně vnímat posílení postavení PMS v rámci trestního řízení, např. v přípravném řízení a u odklonů.

V úvodní kapitole byl proveden exkurz do teoretické koncepce restorativní justice, její historie a filozofie. Byly shrnuty její principy a cíle. Vzhledem k tomu, že restorativní přístup předpokládá zapojení pachatelů, poškozených i komunity do procesu „léčení“, část první kapitoly se věnovala všem účastníkům restorativního procesu a vybraným restorativním modelům, skrze nichž dochází

k naplňování cílů restorativní justice. Bylo konstatováno, že i banální trestná činnost dokáže u oběti vyvolat velmi závažné trauma. Restorativní justice je ta, která nabízí větší prostor pro posílení práv a potřeb obětí i pachatelů. Nahlížíme-li optikou restorativní justice, zajímá nás především, jak napravit vztah mezi obětí a pachatelem trestného činu. Při restorativním přístupu může oběť nejen dříve uspokojit své potřeby, jako je nárok na náhradu škody či překonání traumatu, ale může také odpustit a najít vnitřní klid a jistotu. Na druhé straně, pachatel trestného činu si může uvědomit následky svého jednání a dojít do fáze nápravy, omluvy a odčinění následků, které způsobil. Všechny restorativní modely tak vytváří bezpečný prostor pro dialog a řešení konfliktů, který musí provázet respekt ke všem stranám konfliktu.

Ve druhé kapitole byly zmíněny stěžejní mezinárodní dokumenty vztahující se k restorativní justici. Dále byla vybrána česká legislativa, která hraje klíčovou roli v rámci dané problematiky. Jsou zde zmíněny ty vnitrostátní právní normy, ve kterých je viditelný trend posilování práv obětí trestného činu a využívány restorativní prvky. Bylo zdůrazněno, že právním předpisem, který je nejvíce založen na principech restorativní justice, je zákon SVM, který klade důraz na výchovná opatření, která představují vyváženou a účinnou spravedlivou reakci společnosti na trestný čin mladistvého, a zároveň řeší obnovení narušených sociálních vztahů i předcházení další protiprávní činnosti. Bylo konstatováno, že restorativní justice je podporována orgány Evropské unie i mezinárodními organizacemi, čímž jsou podporovány i legislativní změny na národní úrovni. Tento trend se jeví jako vhodnější k účinné ochraně jednotlivců i k ochraně celé společnosti.

Třetí kapitola již analyzovala využití restorativní justice v podmínkách trestního řádu a trestního zákoníku. V hmotněprávní rovině byla pozornost věnována charakteristice a podmínkám užití těch alternativních trestů, které jsou chápány jako skutečná náhrada za nepodmíněný trest odnětí svobody a zároveň obsahují i určité restorativní prvky. Tresty, jež nejsou spojeny s odnětím svobody, mají vést pachatele k zodpovědnosti a odčinění následků, které činem způsobil. Zároveň však ponechávají společnosti možnost na pachatele výchovně působit a případně uplatnit i přísnější trest, pokud se pachatel ve zkušební době neosvědčil.

Lze konstatovat, že užitím alternativního trestu pachatel dostává důvěru společnosti vést život bez dalších konfliktů a projevit upřímnou snahu po nápravě.

V procesněprávní rovině byla pozornost věnována odklonům, které jsou spojovány s rozhodnutím o upuštění od trestního stíhání a s výchovným působením na pachatele, aniž by bylo třeba vyslovit vinu za spáchání trestného činu. Bylo konstatováno, že z definovaných odklonů je nejvíce naplňován princip restorativní justice v institutu narovnání. Zmíněný institut je však orgány činnými v trestním řízení využíván velmi zřídka. Nejčastěji uplatňovaným institutem je podmíněné zastavení trestního stíhání, kdy jeho užití je spojováno především s trestnou činností související se silničním provozem.

Bylo konstatováno, že byť česká trestní legislativa upřednostňuje opatření nespojená s trestem odnětí svobody a taktéž posiluje práva obětí, restorativní přístupy jsou pojmány pouze jako alternativa stojící mimo trestní právo, navíc nejsou upřednostňovány ani aplikační praxí. Tato skutečnost byla vyhodnocena jako jeden ze zásadních problémů restorativní justice v podmínkách českého trestního systému. Zároveň bylo zdůrazněno, že posilování sociálního akcentu v trestním právu nelze spojovat s restorativním procesem, pokud nebude kladen důraz na urovnání narušených vztahů mezi pachatelem a všemi účastníky konfliktu. Proto úvahy de lege ferenda nabídl možnosti posílení restorativních přístupů v rámci klasického trestněprávního systému. Základním předpokladem úspěšného využívání restorativních přístupů u alternativních způsobů řešení trestních věcí je hlubší seznámení se s danou problematikou. To platí pro OČTŘ, odbornou i laickou veřejnost, jakož i pro přímé účastníky konfliktu a jejich sociální okolí, které bylo konfliktem zasaženo. Pokud je jedním ze základních principů restorativní justice dobrovolná účast pachatele a oběti v restorativním programu, nelze opomíjet ani spolupráci a vzájemnou komunikaci mezi všemi institucemi, které s oběťmi a pachateli pracují.

Touto diplomovou prací bych chtěl podpořit i myšlenky restorativní justice, které osobně vnímám jako ty, které napomáhají narovnat trestnou činností narušené mezilidské vztahy. Mám za to, že aplikací restorativních přístupů se významně ulehčí i našemu přetíženému soudnictví. Věřím, že tato práce může být zdrojem inspirace i pomoci jak pro mé kolegy z řad Policie ČR, tak pro laickou veřejnost.

Současné vzdělávání a odborná metodika vychází z principů vztahujících se k retributivní spravedlnosti. Vzdělávání policistů v oblasti restorativní justice považuji za potřebné a v rámci policejní praxe za dobře využitelné. Proto i mou osobní ambicí bylo získat širší povědomí o problematice restorativní justice a její provázanosti do české trestněprávní legislativy. Mám za to, že vzdělávání je jednou z účinných cest, jak zvýšit uplatňování restorativních přístupů v aplikační praxi, a to za současně platné legislativy. Nejprve je však třeba začít sám u sebe, naučit se restorativně myslet i jednat. Tímto individuálním postojem mohu přispět k tomu, že jej budou následovat i jiní. Proto závěr patří anonymní oběti trestného činu, která v rámci Evropského dne obětí vyjádřila své pocity a emoce tímto vzkazem: „*V životě není nic tak velkého, aby nás to spolklo celé...*“, „*oběť je dočasný stav..., mnoho síly k posunu do stavu lepšího*“.²⁹⁵

²⁹⁵ RJ: Restorativní justice. Nestátní organizace. [online] [cit. 19. 2. 2022]. Dostupné z: Facebook

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Monografické publikace

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forezní praxi*. Praha: Portál, 2014, 160 s. ISBN 978-80-262-0582-1

DERKS, Jack a kol. *Probace v Evropě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002, s. 144. ISBN 80-7338-007-2

DRAŠTÍK, Antonín, a kol. *Trestní zákoník. Komentář. Stav k 1. 1. 2015*. Praha: Wolters Kluwer (ČR), 2015, 3264 s. ISBN 978-80-7478-790-4. Dostupné z ASPI ML 396

FIRSTOVÁ, Jana. Práce s rodinou odsouzeného pachatele trestné činnosti. In: ŠČERBA, Filip. (ed.). *Kriminologické dny 2018*. In: *Sborník z VI. Ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18. – 19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. Olomouc: Iuridicum, 2018. s. 508. ISBN 978-80-88266-15-0

FRYŠTÁK, Marek, Eva ŽATECKÁ. Princip restorativní justice v novém trestním zákoníku. In: *Sborník - Dny veřejného práva*. Katedra trestního práva Právnické fakulty MU v Brně. [online] [cit. 2. 12. 2021] Dostupné z WWW: https://www.law.muni.cz/sborniky/Days-of-public-law/files/pdf/trest/Frystak_Zatecka.pdf

GADE, Christian B. N. *Restorative Justice: History of the Term's. International and Danish Use*. In: NYLUND Anna et al. (eds). *Editors-Nordic Mediation Research*. Springer Open: 2018, 269 s. ISBN 978-3-319-73018-9

GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020, 791 s. ISBN 978-80-7400-793-4

GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 536 s. ISBN 978-80-7478-614-3

CHMELÍK, Jan, NOVOTNÝ, František, STOČESOVÁ, Simona. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 311 s. ISBN 978-80-7380-583-8

JANUŠ, Jan a kolektiv. *Tresty budoucnosti*. Praha: Media, 128 s. ISBN 978-80-9077-800-9

JELÍNEK, Jiří a GŘIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. 251 s. ISBN 978-80-87576-39-7

JELÍNEK, Jiří, a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. 320 s. ISBN 978-80-7502-016-1

JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 7. aktual. vyd. Praha: Leges, 2019, 1312 s. ISBN 978-80-7502-230-1

HOFSCHEIDEROVÁ, Anna a MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy k protiprávní činnosti dětí – komparativní analýza*. Brno: Liga lidských práv, 2014, 125 s. ISBN 978-80-87414-21-7

KARABEC, Zdeněk. Restorativní justice. In: *Sborník příspěvků a dokumentů*. [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 2003. 146 s. [cit. 22. 5. 2021]. ISBN 80-7338-021-8. Dostupné z: <http://docplayer.cz/821731-Restorativni-justice-sbornik-prisp-evku-a-dokumentu.html>

MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. vydání. Brno: MU, 2008. 500 s. ISBN 978-80-723-9218-6

MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. 174 s. ISBN 978-80-7338-157-8

MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 240. ISBN 978-80-7400-756-9

Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež. Praha: MPSV ČR. 2016, 249 s.

NOVOTNÝ, František. *Trestní právo hmotné*. 4. aktual. a dopl. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, 373 s. ISBN 978-80-7380-651-4

ROZUM, Jan, Petr, KOTULAN a kol. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, 74 s. ISBN 978-80-7338-090-8

RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František, ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H.Beck, 2007, 730 s. ISBN 978-80-7179-559-9

SOTOLÁŘ, Alexander, ŠÁMAL, Pavel a PŮRY, František. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, 468 s. ISBN 80-717-9650-7

STRÉMY, Tomáš (ed). Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. *Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Trnava: Leges, 2014. s 544. ISBN 978-80-7502-034-5

STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia a VRÁBLOVÁ, Miroslava. Restoratívna Justícia. Praha: Leges, 2015, 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 3632 s. ISBN 978-80-7400-428-5

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepr. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 1052 s. ISBN 978-80-7552-358-7

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013, 4720 s. ISBN 978-80-7400-465-0

ŠČERBA, Filip. (ed.). *Kriminologické dny 2018. Sborník z VI. Ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18. – 19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. Olomouc: Iuridicum, 2018. 508 s. ISBN 978-80-88266-15-0

ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. 464 s. ISBN 978-80-87576-93-9

ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, DOUBRAVOVÁ, Dagmar. *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných věcí*. Praha: Portál, 2010. 216 s. ISBN 978-80-7367-757-2

TIBITANZLOVÁ, Alena. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018. 356 s. ISBN 978-80-7502-319-3

TOMÁŠEK, Jan a kol. *Rodinné skupinové konference*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. 136 s. ISBN 978-80-7338-177-6

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vydání. Praha: Portál, 2002. 444 s. ISBN 80-7178-678-0

VENTURI, Franco. Beccaria, Cesare In: *Životopisný slovník Italů – svazek 7* (1970). [online] [cit. 12. 3. 2021] Dostupné z: [https://www.treccani.it/enciclopedia/cesare-beccaria_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/cesare-beccaria_(Dizionario-Biografico))

VETEŠKA, Jaroslav. *Mediace a probace v kontextu sociální pedagogiky*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2015. 252 s. ISBN 978-80-7478-899-4

ZEMAN, Petr a kol. *Veřejnost a trestní politika*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. 150 s. ISBN 978-80-7338-113-4

ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. 2003. 48 s. ISBN 80-902998-1-4

Časopisecké články

BOLEDOVIČOVÁ, Lucie. *Trestněprávní alternativy v právních nástrojích OSN a Rady Evropy*. COFOLA 2011: the Conference Proceeding, 1. edition. Masaryk university, 2011. [online]. [cit. 15. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2011/files/normotvorba/BoledovicovaLucie5847.pdf>.

BUDAYOVÁ, Lucie. Upuštění od uložení trestního opatření podle § 11 ZSM. *Trestněprávní revue*, 2018, č. 5, s. 109. [online]. [cit. 15. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhbpxi4s7gvpngxzrga4q&groupIndex=7&rowIndex=0>

DOLEŽALOVÁ, Martina, Patrick Van LEYNSEELE. Mediace v právním prostředí. *Právní rozhledy*. 2012, č. 12, s. 419. [online]. [cit. 14. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrpte mbrgjpxa 4s7gez6427gqyts&groupIndex=0&rowIndex=0#>

HACKL, Vladimír. Odklony – několik postřehů vzešlých z pražské praxe. *Státní zastupitelství*. 2018, č. 3, s. 12. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT246883CZ

HOLAS, Jan. Limity donucení k využití mediace. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2021, č. 2, s. 29. [online]. [cit. 13. 8. 2021]. Dostupné z: [Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembfwpwg4dw obptex3tl4zdsmi&groupIndex=16&rowIndex=0](https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembfwpwg4dw obptex3tl4zdsmi&groupIndex=16&rowIndex=0)

HRONOVÁ, Eliška. Česká republika selhává v zajištění procesních práv dětí v kvazitrestním řízení. *Bulletin Centra pro lidská práva a demokracii*. 2021, č. 3, s. 21. [online]. [cit. 11. 9. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT292596CZ

KONEČNÁ, Tereza. Vybrané otázky restorativní justice v České republice. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2015, č. 2, s. 131 [online]. [cit. 6. 11. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT161647CZ

KOŠTÁLOVÁ, Klára. Co přinesla novela trestního zákoníku? *Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci*. 2020, č. 9, s. 33. [online]. [cit. 4. 11. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT286105CZ

KOVÁŘOVÁ, Marie a kol. Kriminalita mládeže a možnosti restorativní justice. 2. vydání. Brno: *Ratolest*, 2014, 45 s. [cit. 22. 5. 2021]. Dostupné z: https://www.ratolest.cz/wp-content/uploads/kriminalita_mladeze_a_moznosti_restorativni_justice0.pdf

KUČERA, Milan. Vydání věci zajištěné v trestním řízení poškozenému. *Trestněprávní revue*, 2018, č. 7-8, s. 166. [online]. [cit. 15. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterviewdocument.seam?documentId=nrpte mbrhbpxi4s7g5ptqx3tl4ytmnq&groupIndex=8&rowIndex=0>

MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Proč by spolu oběti a pachatelé měli mít možnost mluvit. *Respekt k právu*, 12. 12. 2019, [online]. [cit. 15. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/respekt-pravo/proc-by-spolu-obeti-a-pachatele-meli-mit-moznost-mluvit>

MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde? (zaměřeno na aktuální otázky české sankční politiky. *Trestněprávní revue*, 2016, č. 11-12, s. 258. [online]. [cit. 15. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?DocumentId=nrptembr gzpxi4s7geyv6mjsl5zv6mrvha&groupIndex=0&rowIndex=0.>

MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Restorativní potenciál trestního práva hmotného. *Trestněprávní revue*, 2014, č. 10, s. 233. [online]. [cit. 15. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrpte mbrgrpxi4s7geyf6427giztg&groupIndex=0&rowIndex=0#>

MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Využití restorativních programů u závažné trestné činnosti. *Státní zastupitelství*, 2014, roč. 6, č. 6, s. 31. Praha: Wolters Kluwer ČR. [online]. [cit. 11. 9. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT50839CZ

MATOUŠEK, Oldřich, Andrea MATOUŠKOVÁ. Cíle při profesionální práci s obětí a pachatelem násilného trestného činu – restorativní přístup. *Trestněprávní revue*, 2012, č. 9, s. 198. [online]. [cit. 15. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrgpxi4s7hfpxgzrhe4a &groupIndex=0&rowIndex=0#>

PATOČKA, Radim. Nedorozumění trestního a daňového řádu – použití odklonů u daňových trestných činů. *Trestní právo*. 2017, č. 2, s. 23. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT232598CZ

ROSŮLKOVÁ, Jana. Náramky a jejich nejistá budoucnost. *Právní rádce*. 2020, č. 9, s. 13. [online]. [cit. 25. 11. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT282652CZ

ROZUM, Jan, TOMÁŠEK, Jan. Mediace z pohledu recidivy. *Trestněprávní revue*. 2010, č. 12, s. 39. [online]. [cit. 15. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrgbpxi4s7gez6 427gm4tc &groupIndex=0&rowIndex=0>

ŠÁMAL, Pavel, ŘÍHA, Jiří, STRYA, Jan. Odklony v justiční praxi – 2. část. *Trestněprávní revue*, 2019, č. 10, s. 202. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptmr hfpxi 4s7geyf6427giyde&groupIndex=0&rowIndex=0>

ŠÁMAL, Pavel a Lukáš BOHÁČEK. Polistopadové budování právního státu a vývoj právního řádu. *Komorní listy*. Praha: Exekutorská komora ČR, 2019, roč. 11, č. 4, s. 16-26. ISSN 1805-1081

UMBREIT, Mark. Victim meets offender. The Impact or Restorative Justice and Mediation. New York: Willow Tree Press, 1994. In: ROZUM, Jan a kol. Mediace z pohledu občanů České republiky. *Trestněprávní revue*, 2009, č. 12, s. 37. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?DocumentId=nrptembqhfpxi4s7gez6427gm3te&groupIndex=14&rowIndex=0>

VICHEREK, Roman. Přeměna peněžitého trestu. *Trestněprávní revue*. 2017, č. 1, s. 7. [online]. [cit. 29. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrg5pxi4s7gfpxgzx&groupIndex=3 &rowIndex=0#>

VYSUDIL, Filip. Trestnoprávní úprava trestání mladistvých v teoretických súvislostiach restoratívnej justície. *Trestněprávní revue*, 2015, č. 11-12, s. 258. [online]. [cit. 15. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrgvpxi4s7geyv6mjls5zv6mrva&groupInd ex=19&rowIndex=0>

ŽÍTEK, Karel. Již rok platí zákon, který výrazně rozšířil a posílil práva obětí. In: *Konkursní noviny*. 2014, č. 8, s. 25. [online]. [cit. 2021-01-06]. Dostupné z: ASPI – LIT217725CZ

Zákonná úprava

Convention on the Rights of the Child 44/25 ze dne 20. listopadu 1989. [online]. [cit. 21. 9. 2021]. Dostupné z www: <http://www.helcom.cz/cs/umluva-o-pravech-ditete/>

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Praha, 2007. [online]. [cit. 2021-10-13]. Dostupné také z <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqga4v6nbql5shu&rowIndex=0>

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Stav textu k 1. 1. 2022 [online]. [cit. 23. 11. 2021]. Dostupné také z ASPI: ML396

Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. 2012. [online]. [cit. 24. 9. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT43532CZ

Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2017 Sb., změna zákona o obětech trestných činů a dalších zákonů. 2015. [cit. 24. 9. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT219519CZ.

Důvodová zpráva k zákonu č. 220/2021 Sb., o změně trestního řádu, trestního zákoníku a některých dalších zákonů. [online]. [cit. 13. 11. 2021]. Dostupné také z: ASPI – LIT293980CZ

Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power United Nations, General Assembly A/RES/40/34 (1985). [online]. [cit. 21. 9. 2021]. Dostupné z www: <https://legal.un.org/avl/ha/dbpjvcap/dbpjvcap.html>

Doporučení Rady Evropy CM/Rec (2018) výboru ministrů členských států o restorativní justici ve věcech trestních, ze dne 3. října 2018. [online]. [cit. 25. 8. 2021] Dostupné z: https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2019-12/czech_cm-rec-2018-8-concerning-restorativejustice.pdf.

Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (99) 19 *ohledně mediace v trestních věcech* ze dne 15. září 1999. [online]. [cit. 25. 8. 2021]. Dostupné z: www.restorativni.justice.cz.

Komentář k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže, 3. vydání, 2011, s. 1-7. [cit. 11. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?DocumentId=nnptembrgfpxw k232geytslttmjptembqgnptemjyl5ygmni>

Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce ze dne 3. září 2019 o postupu státních zástupců v trestním řízení. Dostupné z: ASPI – RA1868, 9/2021 (ZA) o postupu státních zástupců v trestním řízení.

Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 12 (2002), článek 2 ze dne 24. července 2002 o základních principech při aplikování programu restorativní justice v trestních věcech. [online]. [cit. 24. 8. 2021] Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroje/mezinarodni-a-evropske-dokumenty-k-rj/>

SMĚRNICE Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. [online]. [cit. 21. 9. 2021]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/download/obeti_smernice_tc_2012_29_eu_cz.pdf

Usnesení vlády České republiky ze dne 11. října 2017 č. 733 o Koncepti rozvoje probace a mediace do roku 2025. [online]. [cit. 25. 1. 2022] Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqge3v6nztgnpxk43ooywta&groupIndex=0&rowIndex=0>

Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád). In: *Sbírka zákonů*. 1961, ročník 1961, částka 66/1961, číslo 141. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=141/1961&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů*. 1999, ročník 1999, částka 111/1999, číslo 359. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=359/1999&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon o probační a mediační službě. In: *Sbírka zákonů*. 2000, ročník 2000, částka 74/2000, číslo 257. Dostupné také z: Dostupné z: aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=257/2000&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. In: *Sbírka zákonů*. 2003, ročník 2003, částka 79/2003, číslo 218. Dostupné z: aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=218/2003&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon: trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*. 2009, ročník 2009, částka 11/2009, číslo 40. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=40/2009&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: *Sbírka zákonů*. 2013, ročník 2013, částka 20/2013, číslo 45. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=45/2013&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon o použití peněžitých prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení a o změně některých zákonů. In: *Sbírka zákonů*. 2017, ročník 2017, částka 20/2017, číslo 59. Dostupné z: [https:// aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/Search Result.aspx?q=59/2017&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy](https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=59/2017&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy)

Zákon, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů a některé další trestní předpisy. In: *Sbírka zákonů*. 2020, ročník 2020, částka 134/2020, číslo 333. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=333/2020&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony In: *Sbírka zákonů*. 2021, ročník 2021, částka 92/2021, číslo 220 Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=220/2021&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Convention on the Rights of the Child 44/25 ze dne 20. listopadu 1989. [online]. [cit. 21. 9. 2021]. Dostupné z www: <http://www.helcom.cz/cs/umluva-o-pravech-ditete/>

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Praha, 2007. [online]. [cit. 2021-10-13]. Dostupné také z <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqga4v6nbql5shu&rowIndex=0>

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Stav textu k 1. 1. 2022 [online]. [cit. 23. 11. 2021]. Dostupné také z ASPI: ML396

Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. 2012. [online]. [cit. 24. 9. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT43532CZ

Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2017 Sb., změna zákona o obětech trestných činů a dalších zákonů. 2015. [cit. 24. 9. 2021]. Dostupné z: ASPI – LIT219519CZ.

Důvodová zpráva k zákonu č. 220/2021 Sb., o změně trestního řádu, trestního zákoníku a některých dalších zákonů. [online]. [cit. 13. 11. 2021]. Dostupné také z: ASPI – LIT293980CZ

Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power United Nations, General Assembly A/RES/40/34 (1985). [online]. [cit. 21. 9. 2021]. Dostupné z www: <https://legal.un.org/avl/ha/dbpjvcap/dbpjvcap.html>

Doporučení Rady Evropy CM/Rec (2018) výboru ministrů členských států o restorativní justici ve věcech trestních, ze dne 3. října 2018. [online]. [cit. 25. 8. 2021] Dostupné z: https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2019-12/czech_cm-rec-2018-8-concerning-restorativejustice.pdf.

Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (99) 19 *ohledně mediace v trestních věcech* ze dne 15. září 1999. [online]. [cit. 25. 8. 2021]. Dostupné z: www.restorativni.justice.cz

Komentář k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže, 3. vydání, 2011, s. 1-7. [cit. 11. 9. 2021]. Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?DocumentId=nnptembrgfpw_k232geytslttmjptembqgnptemjyl5ygmni

Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce ze dne 3. září 2019 o postupu státních zástupců v trestním řízení. Dostupné z: ASPI – RA1868, 9/2021 (ZA) o postupu státních zástupců v trestním řízení.

Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 12 (2002), článek 2 ze dne 24. července 2002 o základních principech při aplikování programu restorativní justice v trestních věcech. [online]. [cit. 24. 8. 2021] Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroje/mezinarodni-a-evropske-dokumenty-k-rj/>

SMĚRNICE Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. [online]. [cit. 21. 9. 2021]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/download/obeti_smernicetc_2012_29_eu_cz.pdf

Usnesení vlády České republiky ze dne 11. října 2017 č. 733 o Koncepci rozvoje probace a mediace do roku 2025. [online]. [cit. 25. 1. 2022] Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqge3v6nztgnpx_k43ooywta&groupIndex=0&rowIndex=0

Judikatura

Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 1. dubna 2020, sp. zn. I. ÚS 3955/19-2. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptembsgbpxk427gq2dc&groupIndex=0&rowIndex=0>

Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 18. listopadu 2005, sp. zn. Pl. ÚS 28/04. [205/2005 USn.]. [cit. 11. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?DocumentId=njptembqgvptembvl52xg3q&groupIndex=0&rowIndex=0>

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. října 2019, sp. zn. 8 Tz 69/2019. Dostupné z: https://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/C77DFD9B5CD774EFC12584D30052C5D4?openDocument&Highlight=0,null

Usnesení Nejvyššího soudu SSR ze dne 18. srpna 1989, sp. zn. 8 Tz 65/89, [R 23/1990 tr.]. Dostupné také z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptcojzgbpxexzsgnpxi4q>

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. června 2007, sp. zn. 5 Tdo 533/2007. Dostupné také z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?DocumentId=njpte mbqg5pw 4427gq3dema&groupIndex= 0&rowIndex=0>

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. září 2008, sp. zn. 11 Tdo 1202/2008. Dostupné také z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?DocumentId=njptemb qhfpexzug5pxi4q&groupIndex=0&rowIndex=0>

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. srpna 2014, sp. zn. 6 Tdo 992/2014. Dostupné také z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?DocumentId=njptemb rgvpxi4s7gzpxgxz rgu3q&groupIndex=0&rowIndex=0>

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2020, sp. zn. 7 Tdo 1016/2020. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/7-tdo-1016-2020>

Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. července 2010, sp. zn. III. 1745/10. Dostupné také z: <https://www.beck-online.cz/bo/documentview.seam?documentId=njptembrg bpxk42 7ge4 teni>

Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24. srpna 2006, sp. Zn. 3, To 668/2006. Dostupné také z: <https://www.sbirka.nsoud.cz>

USNESENÍ Valného shromáždění OSN č. DE01/48. Všeobecná deklarace lidských práv. 10. prosince 1948. New York: Vybrané Deklarace Valného shromáždění OSN č. 1/1948. Dostupné z: ASPI – DE01/48

Webové stránky a elektronické zdroje

BUILDINGBRIDGES. [online]. [cit. 15. 4. 2021]. Dostupné z: <http://restorative-justice.eu//bb/cs/>

Centre for justice § reconciliation – *A program of Prison Fellowship International*. [online]. [cit. 16. 4. 2021]. Dostupné z: <https://lgmeox2zpideia4amsn5iozxmadv7ofecxzh2qqi-restorativejustice.translate.google/>

CENTRUM Locika. Restorativní program centra LOCIKA. [online]. [cit. 1. 10. 2021]. Dostupné z: <http://www.centrumlocika.cz>

Evaluace projektu Na správnou cestu! II. [online] [cit. 2. 9. 2021] Dostupné z: https://www.pmscr.cz/download/projekty_NSCII_evaluacni_zpravazaverecna201130.pdf

JUSTICE. CZ. Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025. [online]. [cit. 15. 1. 2021]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/koncepce-rozvoje-probace-a-mediace>

Kriminologie, viktimologie. [online] [cit. 12. 5. 2021] Dostupné z: <http://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/kriminologie/viktimologie>.

Ministerstvo spravedlnosti České republiky-Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů. [online]. [cit. 1. 10. 2021]. Dostupné z: <https://otc.justice.cz/verejne/seznam.jsf>

Odklony v trestním řízení. *Nejvyšší státní zastupitelství České republiky*. [online]. [cit. 6. 11. 2021]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/vice-o-sz/vse-podstatne-o-trestnim-rizeni/odklony/>

Probační a mediační služba ČR. Metodický standard činnosti PMS v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem. 2003. [online]. [cit. 24. 9. 2021]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/344519-Metodicky-postup-strediska-pms-cr-v-ramci-pripravneh-o-rizeni-a-rizeni-pred-soudem.html>

Probační a mediační služba. Elektronický monitoring v číslech. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/elektronicky-monitoring-v-cislech/>

Projekt na správnou cestu! Registrační číslo: CZ.1.04/3.1.00/73.00003. [online] [cit. 22. 8. 2021] Dostupné z: <https://esf2014.esfcr.cz/PublicPortal/Views/Projekty/Public/ProjektDetailPublicPage.aspx?action=get&datovySkladId=EA875E3D-5D82-46C9-8C77-2A737A58B175>

Realizace školení: Mediace – výcvik 2021. [online] [cit. 2. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.etendry.cz/detail/700999-Realizace-skoleni:-Mediace-%E2%80%93-vycvik-2021.html>

RJ: Restorativní justice. Nestátní organizace. [online] [cit. 19. 2. 2022]. Dostupné z: Facebook

RJ: Česko restorativní. Strategie restorativní justice pro Českou republiku. Březen 2021. [online]. [cit. 16. 4. 2021]. Dostupné z: <http://www.restorativni-justice.cz>

STATISTIKA Policie ČR. [online]. [cit. 12. 4. 2021]. Dostupné z: https://u-portal.pcr.cz/sps/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/statistika/20data/trestn%C3%BDch2020

UNODC. Průvodce restorativními programy. Edice příruček pro trestní justici. 2. vydání. Vídeň: United Nations, 2020, 126 s. [online]. [cit. 15. 9. 2021]. Dostupné z: https://www.unodc.org/documents/justice-andprisonreform/RestorativeJusticeHand_book-Czech_Final.pdf

Zhodnocení praxe soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011. *Trestní kolegium Nejvyššího soudu ze dne 12.2.2014*, sp. zn. Ts 43/2012. [online]. [cit. 6. 11. 2021]. Dostupné z: ASPI – JUD252563CZ

Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2020 – textová část. Vydáno v Brně dne 15. června 2021 pod č.j. 4 NZN 501/2021. [online]. [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z www: <https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2021/06/Zpr%C3>

%A1va o%C4 %8Dinnosti_SZ_za_rok_2020_textov%C3%A1_%C4%8D% C3%
A1st.pdf

Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2020 – tabulková část II, s. 200.
Vydáno v Brně dne 15. června 2021 pod č.j. 4 NZN 501/2021. [online]. [cit. 15. 11.
2021]. Dostupné z www: [https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2021/06/
/Zpr%C3%A1va_o%C4%8Dinnosti_SZ_za_rok_2020_tabulkova_cast_II%C3%A1_
_%C4%8D%C3%A1st.pdf](https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2021/06/Zpr%C3%A1va_o%C4%8Dinnosti_SZ_za_rok_2020_tabulkova_cast_II%C3%A1_%C4%8D%C3%A1st.pdf)